

अभेद्य न० भेद्यं पवितं न०त०। पुरीषे । पवितभिन्ने लि० ।
 अभोष लि० भोषो निष्फलः न०त०। सफलं, अर्थं च । गद-
 भेदे पु० । पटोललतायां, हरितक्यां विङ्गु च स्त्री० ।
 अम्बु गतौ भ्वादि० पर०सक०सेट् । अस्वति आम्बोत् ।
 अम्बक न० अस्वति शीघ्रं नक्षत्रस्थानपर्यन्तं गच्छति अम्ब-खुल् ।
 नेत्रे । अम्बाते स्नेहेनोपगम्यते घञ् स्वार्थे क । पितरि ।
 अम्बर न० अत्रि शब्दे घञ् अम्बः शब्दस्त्वं रा त धत्ते अम्ब+
 रा-क । शब्दाश्रये आकाशे, भस्मरशब्दयुक्ते वस्त्रे, खनाम
 ख्याते गन्धद्रव्ये, अभ्रकधातौ च ।
 अम्बरि(री)घ न० अम्बाते पच्यतेऽत एव अम्ब-अरिप लि० वा
 दीर्घः । भाजनाखोला इति ख्याते भर्जनपात्रे । अम्ब
 रोषमपि । दीर्घयुक्तस्य विष्णौ, शिवे, भास्करे, बालके, आम्बा
 तकटने, नरकभेदे, अतुतापे, सूर्यवंशशृङ्गपभेदे च पु० ।
 अम्बट पु० अम्बाय चिकित्सकशब्दाय तत्प्रख्यापनार्थं तिष्ठते-
 ऽभिप्रेति स्यात् क पत्वम् । चिकित्सके, विप्रात् वैद्यकन्यायां
 जाते सङ्गीतेश्वर्ये, देशभेदे, हस्तपके च । यूषिकाया स्त्री०
 स्वार्थे के छले अत इत्थे अम्बठिकायत्वे वामनहाटीति
 प्रसिद्धायां ब्राह्मीलतायाश्च ।
 अम्बठकी स्त्री० अम्बठं कायति आदानार्थमाह्वयति कै-क गौरा०
 छेष् । (पलाण्डु) इति स्थातायां लतायां पाठायाश्च ।
 अम्बा स्त्री० अम्बाते स्नेहेनोपगम्यते अम्ब-कर्षण घञ् ।
 मातरि, नाष्टोक्तावपि तलैव, अम्बशलतायां, कायीराज-
 कन्यायाश्च ।
 अम्बाला स्त्री० अम्बेति शब्दं लाति धत्ते ला-क । मातरि ।
 अम्बालिका स्त्री० अम्बालैव स्वार्थे के छले अत इत्थम् ।
 मातरि, पाण्डुराजमातरि च ।
 अम्बिका स्त्री० अम्बैव स्वार्थे के छले अत इत्थम् । मातरि,
 धतराष्ट्रराजमातरि, जगदुत्पादकत्वात् दुर्गायाम्, अम्बछा
 लतायाम् कटकीति स्थातायां लतायाश्च । [स्त्री०]
 अम्बु न० अत्रि शब्दे -उ । जले । राखा इति स्थातायां लतायां
 अम्बुकण्टक पु० अम्बुनः कण्टकमिव । कुम्भीरे, मृङ्गाटके च ।
 अम्बुकिरात पु० अम्बुनि किरात इव हिंस्रः । कुम्भीरे ।
 अम्बुकीश पु० अम्बुनि कीशः वानर इव । शुश्रुक इति ख्याते
 शिशुमारो जलजन्तुभेदे ।
 अम्बुचामर न० अम्बुनि चापरमिव । शैवे ।
 अम्बुज न० अम्बुनि जायते । पद्मे । चन्द्रे हिजन् इति
 ख्याते दृष्टे च पु० । शङ्खे पु० न० ।
 अम्बुद पु० अम्बु ददाति दा-क । भेदे, सुलके च ।

अम्बुधि पु० अम्बुनि धीयन्तेऽत एव धा-आधारे कि । ससृष्टे ।
 अम्बुवाची स्त्री० “अस्मिन् वारे सङ्ख्यांशुर्यतकालं भिद्युनं
 प्रजेत् । अम्बुवाची भवेत्स्त्रियं पुनस्तत्कालवारयोरिति”
 ज्योतिषोक्तेः “रजोयुक् च्छाम्बुवाची स्यादिति” इत्यनेन
 सूर्याकान्तार्द्रानक्षत्रप्रथमचरणे जातरजस्वायां भूधौ ।
 अम्बुधिस्रवा स्त्री० अम्बुधरिव स्रवति सु-अच् । पत्नान्त-
 र्ब्रह्माकायां द्रुतकुमार्याम् ।
 अम्बुपत्ना स्त्री० अम्बुनि पत्ने यस्याः । उच्यताडने ।
 अम्बुप्रसाद पु० अम्बुनि प्रसीदन्त्यनेन प्र+सद-घञ् । निर्मा-
 लीति प्रसिद्धे कतकटने । [च ।
 अम्बुभट्ट पु० अम्बुनि विभक्तिं भट्-किप् । भेदे ससृष्टे सुलके
 अम्बुमातज पु० अम्बुमाले जलमाले जायते जन-उ ।
 शासक इति ख्यते ते शम्भुके । [श्रिन्यां स्त्री० ।
 अम्बुबृह न० अम्बुनि रोह त जायते बृह-क । पद्मे । खलप-
 अम्बुवासिनी स्त्री० अम्बुनि जलप्रधाने वसति वस-णिनि ।
 पाटलादने । [सुलके च ।
 अम्बुवाह पु० अम्बुनि वहति वह-अण् । भेदे, तद्वासनामके
 अम्बुवाहिनी स्त्री० अम्बुनि वाहयति नौकातः वहिरपसा-
 रवति वह+णिच्-णिनि । काणादिरचिते नौकाजल-
 सेचनीपात्रे ।
 अम्बुवेतस पु० अम्बुजातोवेतसः शाक०त० । जलवेतसे ।
 अम्बुशिरीषिका स्त्री० अम्बुः शिरीषः अस्यायं के स्त्रीत्वम् ।
 जलशिरीषे । [इति स्थातायां जचौकायाम् ।
 अम्बुसर्पिणी स्त्री० अम्बुनि सर्पति सर्प-णिनि ७त० । (जोक)
 अम्बुलत लि० अम्बु अम्बु, लतं अम्बु श्लेशालकाम्बु उप-
 चारात्तद्युक्तं ततः चि-ल-क्त । निषीदनयुक्ते वचसि ।
 अम्बुस् न० अम्बि-शब्देऽसुन् । जले, बालानामौषधौ च ।
 अम्बुसार न० अम्बुसः सारः वा शरीति वा विसर्गः । सुक्ता-
 याम् । सत्वे अम्बुसारमपि ।
 अम्बोज न० अम्बुसि जायते जन-उ ७त० । पद्मे । चन्द्रे पु० ।
 शङ्खे पु० न० । जलजातमाले लि० । [पद्मसमूहे ।
 अम्बोजख(ष)ण्ड न० अम्बोजानां समूहः अम्बोज+ख(ष)ण्ड
 अम्बोजयोनि पु० अम्बोजः हरिनाभिपद्मं योनिः उत्पत्ति-
 स्थानं यस्य । विधातरि ।
 अम्बोजिनी स्त्री० अम्बोज+समूहायं, तद्वति देशे वा इति ।
 पद्मसमूहे, पद्मयुक्तदेशे लतारूपे च ।
 अम्बोद् पु० अम्बो ददाति दा-क । भेदे, सुलके च । जल-
 दानकर्त्तरि लि० ।

अम्बोधर पु० अम्बोधरति हज-धारणे अस्त्रं । जेषे ।

ससद्रे, सस्तके च ।

अम्बोधि पु० अम्बाधि धीयने यत् धा-आधारे कि । ससद्रे ।
अम्बोनिधिः पु० अम्बाधि निधोयनेऽल नि-धा-कि । ससद्रे
अम्बोराशि पु० अम्बासं राशिरिव एकलोपचितत्वात् । ससद्रे
अम्बोरुह न० अम्बासं रोहति रुह-क । पञ्जे ।

अम्बाय वि० अम्बां विकारः अप-भयट् । जलविकारे फेनादौ ।
अम्ब पु० अम्बाति सौरभेण दूरं गच्छति अम्-रन् । आम्बहणे ।
फलपलादौ न० । एवं प्रायः सर्वत्र हलवाचके ।

अम्बात पु० अम्बं रसं सर्वत्र पलपुष्पादौ अतति व्याप्नोति
अत-अण् रस्य वा लत्वम् । (आमडा) अम्बातकहणे स्थायं
के अम्बातकौटपि । वा रत्नाभावे अम्बातः । के। अम्बातकश्च ।

अम्बल न० अम्-ल । (बोल) तक्के । (टक)रसे पु० । तद्वति लि० ।
अम्बलक पु० अम्बोऽस्य अलार्थे क । (मान्दार) नकुचहणे ।
अम्बलेश्वर पु० अम्बः केशरोऽस्य । बीजपूरे ।

अम्बलूङ्ग पु० अम्बा चूडा शिखाऽस्य । अम्बुशाले ।
अम्बलखीर पु० अम्बो जम्बीरः । (गोङ्गानेव) जम्बीरहणे ।
अम्बलनायक पु० अम्बं रसं नयति नी-खुलु । अम्बवेतसे ।
अम्बलनिशा स्त्री० अम्बलसे नि-शेषेण शते शीङ्-ड । शठीहणे
अम्बलपल पु० अम्बं पल यस्य । अम्बलनकहणे ।

अम्बलपती स्त्री० अम्बं पत्नं यस्याः । पलाशीलतायम् ।
अम्बलपनस पु० अम्बं पनसः कर्म्म । (मान्दार) नकुचहणे ।
अम्बलफल पु० अम्बं फलं यस्य । तैत्तल इति ख्याते हलान्ते ।
अम्बलभेदन पु० अम्बाधिं भिद्यतेऽसौ कर्म्मणि ल्युट् । अम्बवेतसे
अम्बलह्वा स्त्री० अम्बाय रोहति रुह-क । मालवजनागवल्गुम्
अम्बलोनि(शि)का स्त्री० अम्बं रसं लाति मृज्ज्वाति अम्बलः
तमूनयति अल्युपासुत्वात् हीनयति जन-खुलु वा शत्वम् ।
आम्बल इति ख्याते लताभेदे ।

अम्बलवती स्त्री० अम्बो रसो विद्यतेऽस्याः अम्बल+मतप् वत्वम्
अटरानु इति ख्याते लताभेदे ।

अम्बलवन्ध्या स्त्री० बन्ध-कर्म्मणि स्यत् । अम्बलसंबन्धे, कन्दभेदे ।
अम्बलवाटिका स्त्री० अम्बलस्य रसस्य वाटिका स्थानमिव ।
नागवल्गुभेदे । [पाळङ्ग इति ख्याते चुक्रे ।

अम्बलवास्तुक पु० अम्बलरसान्वितोवास्तुकः शाकभेदः । चुक-
अम्बलबीज न० अम्बलस्य बीजं कारणम् । (तैत्तल) हलान्ते ।
अम्बलट्टल न० अम्बलस्य रसस्य हलट्टवाधारः । (तैत्तल) हलान्ते ।
अम्बलवेतस पु० अम्बोवेतसद्रव नम्रश्च । चुका इति ख्याते चुक्रे ।
अम्बलशाक पु० अम्बलः शाको यस्य । चुका इति ख्याते चुक्रे ।

अम्बलसार पु० अम्बो रसण्व सारः प्रधानं यस्य चुक्रे निम्बके,
हिन्नाले च । काञ्चिके न० । [इति ख्याते हले ।

अम्बलहरिद्रा स्त्री० अम्बलरसान्विता हरिद्रा । आमहरिद्रा
अम्बला स्त्री० अम्बो विद्यतेऽस्या अर्शवाद्याच् । तिलिद्याम् ।
अम्बलाङ्गुष्ठा पु० अम्बलम् अङ्गुष्ठाकारमयं यस्य । चुक्रे ।
अम्बलादन पु० अद्यते अद-कर्म्मणि ल्युट् कर्म्म । कुरष्टक
हणे । [हणे । क्लानमिन्ने लि० ।

अम्बलान पु० अम्बल-त न० । आमला इति ख्याते महान्द्रा
अम्बलिका स्त्री० अम्बलैव स्थायं क । तिलिद्याम् । अम्बामीनेत्यपि
अय गतौ आ० आत्म० सक० सेट् । अयते आविष्ट ।

अय पु० एति चुम्बनमेव इष्ट-करणे अच् । प्राक्ने शुभकर्म्मणि,
शुभदायके-दैवे विधाने च । [नरकभेदे । अयस्थानमस्थल ।

अयःपान न० अयः, द्रवीभूतं तप्तलौहं पीयतेऽल ल्युट् ।
अयःशूल न० अय इव शूलम् उपतापकम् । तीव्रे उपतामे,
लौहकृतात्मभेदे च, अयःशूलमस्थल । [माघे पु० ।

अयश्चिन्त्य लि० यच्चाय साधुन भवति यत्त-यत् । यत्तानर्हे ।
अयन न० अय-भावे ल्युट् । गतौ, दक्षिणत उत्तरस्याम्,

उत्तरतश्च दक्षिणास्यां सूर्यस्य गतौ, तथाहि हादशरा-
श्यालकस्य राशिचक्रस्यार्द्धं मकरावधि मिथुनपर्यन्तं राशि-
पटकं क्रमेण उत्तरावनतं तल स्थितोऽर्कः स्वगत्या प्राचीं
गच्छत्यपि किञ्चित् किञ्चिन्निर्यगुगत्या उत्तरामभिकामति
ततः कर्कटावधि धनुःपर्यन्तं राशिपटकं क्रमेण दक्षिणा-
वनतं तल स्थितोऽर्कः प्राग्वत् दक्षिणामेवाभिकामति सेयं
गतिरयनशब्देन ज्योतिषे व्यवहियते एवञ्च सौरैः पञ्च-
भिर्मासैरेकमयनमित्यपि तल प्रसिद्धम् । “अयनविष्णुपदी
पङ्कशीतय” इति लुक्तेरयनाख्यसंक्रान्तौ, सा हि पारिभाषि
कायनशब्दवाच्या । नभोमण्डले प्रवहन्निनेन पञ्चाङ्गत्या
बन्धस्यमाणास्य राशिचक्रस्य निराधारतया दोषायसान
त्वेन सप्तविंशतिपर्यन्तं प्राक्, पञ्चाङ्ग या गतिर्भवति तत्वा-
पि, तदि अटमासाधिक ६६।८ घटपट्टिकैरेकैकमयनतीत्य
प्राक्, पञ्चाङ्ग चलतीति । ८०० अष्टादशशतवर्षैः सप्तविंशति
पर्यन्तं प्राक्गत्या पुनः पञ्चात् पञ्चाङ्गत्वा च प्रागवलम्बते ।
यदा चैवं राशिचक्रं प्राक् गच्छति तदा राशिचक्रनिर्दिष्ट-
मेवादित्यानात् उक्तकालभेदेनैकैकांशातिक्रमेण क्रमशः
प्राचि, प्राक्ते, प्राक्ते वा स्थाने रव्यादित्यहाणां प्रभापुञ्ज-
सञ्चारः, यदा त पञ्चादवलम्बते तदा निर्दिष्टमेवादित्यानात्
तथैव परे, परतरे, परतरे, च स्थाने यहाणां प्रभापुञ्ज-
इति भेदः । इदानीञ्च पश्चिममयनं ततः पञ्चादेव अहमभा-

स्वारः । तथाच ज्योतिषोक्तगणितरीत्या मेपादितः पञ्चादेकविंशतिं मीनादीनवभांशे एवेदानीं विधुवादिचक्रान्तिर्भवति एवं विष्णुपद्यादीनामपि तत्तदर्थ एव पञ्चप्रभासञ्चारः । अवस्थायनानुसारेण पञ्चप्रभासञ्चारस्तीकारः दिनमानविशेषस्य लम्पपरिमाणस्य, क्रायापदविशेषस्य, च बोधार्थमिति सिद्धान्ते प्रसिद्धम् । कारणे ल्युटि । उक्तायनज्ञानसाधने शास्त्रे, “ज्योतिषामयनञ्चैवेति” सैन्यनिवेशविशेषरूपव्यूहप्रवेशमार्गे च “अयनेषु च सर्वेषु यथाभागमवस्थिता” इति गीता । आधारे ल्युटि । पथि, मृच्छे, आश्रये, स्थाने, “ता यदस्यायनं पूर्वमिति” मनुः । प्रायुक्तराशिचक्रस्य अंशरूपे गतिस्थानविशेषे च “तत्काले सायनार्कस्येति” नीलकण्ठः ।

अयनसंक्रान्ति स्त्री० अयनेन राशिचक्रस्य पञ्चात्, प्राग्वागत्या कृता संक्रान्तिर्पह्णाणां प्रभापुञ्जस्य सञ्चारः समुत्क्रम-मन्तिन् । चलसंक्रान्ती, मेपादिभिर्हृदशसु स्थानेषु विभक्तस्य राशिचक्रस्य प्राक्, पञ्चाद्वा दोलायमानतया निर्दिष्टमेपादिस्थानात् पञ्चात् पूर्व वा पञ्चप्रभापुञ्जसञ्चारः आक्रान्तराशिं विहाय राश्यान्तरे गमनं चलसंक्रान्तिः अनियतस्थानतया चलत्वात् । निर्दिष्टराशिस्थानेषु पह्णाणां मण्डलसञ्चारः अचलसंक्रान्तिः राशिचक्रान्तिरिति चोच्यते नियतमेकस्थाने एव जायमानत्वादचलत्वम् । अतएव संक्रान्त्या यथा भाषादिव्यवहारे न दोषः चलसंक्रान्त्या तु बहुवो दोषास्तथा दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

अयस् न० इण्-अपुन् । लौहे, तस्मिन् स्थावरमध्यस्थानसाक्षिध्यात् चलति ।

अयस्कान्तः पु० अयसां मध्ये कान्तःरमणीयःकस्तादित्वात् सत्वम् । कान्तिलौह इति ख्याते लौहभेदे । इत० । सन्निधिसाक्षिण लौहाकर्षके चुम्बक इति ख्याते प्रसरभेदे च ।

अयस्कार पु० अयस्-ङ-अण् उप०स० । लौहकारे ।

अयश्चित न० याच-क्त न०त० । अन्वतास्त्वदृष्टौ “अन्वतं स्वादाश्चित”मिति मनुः । अप्राधिते लि० ।

अयि अय्य० इण्-इन् । पत्रे, अनुनये, संबोधने, अनुरागे च अयुक्कृद् पु० अयुजः सप्तसप्त कदा अस् । दृष्टौ संख्याया वीसार्थत्वम् (क्रातिम्) इति ख्याते सप्तपर्थदृष्टे ।

अयुक्त लि० न+युज-क्त । विषयासक्ततया कर्तव्यध्वनवहिते, अनुचिते, अपात्रते च ।

अयुग्म न० न युग्मात्मकम् । विजोड इति ख्याते विपक्षे ।

अयुग्मच्छद् पु० अयुग्मानि सप्त सप्त कदा अस् । सप्तपर्थदृष्टे

तस्य हि प्रत्येकपक्षे सप्त सप्त पर्थानि विद्यन्ते ।

अयुत लि० यु-क्त न०त० । असंयुक्ते । दशसहस्रसंख्यायां न० । अये अय्य० इण्-एच् । कोपे, विषादे, संभ्रमे, चतुर्, संबुद्धौ च अयोग पु० युज-यञ् न०त० । योगभावे, कुवोगे, वियोगे च । न०व० । विधुरे, कूटे, कठिनोदये च ।

अयोगवः पु० अय इव कठिना गौर्वाणी यस्य नि० अच् । मृदात् वैश्यायां जाते प्रतिवेमजे सङ्कीर्णवर्णे ।

अयोगवाह पु० अवरसंभावायस्कृतेषु अरुण इत्यादिषु चतुर्दशसु नास्ति योगः पाठादिरूपः संबन्धो येषां ते तथापि बाह्ययन्त्रि पलणत्वादिकार्यादिकं निष्पादयन्ति बाहेः अच कर्म० । अनुस्वारविसर्गादिषु, “अनुस्वारो विसर्गसप्तकप्रपौ चैव पराश्रितौ । अयोगवाहाविज्ञेया इति शिलाज-दुपदिष्टेषु ।

अयोगुल पु० गुलः गौलाकारः अयसा निर्मितोगुलः । गोलोति ख्याते लौहगुटिकायाम् । [हृत्वात् ।

अयोऽग्र न० अयोऽग्रे सखे यस्य । स्रवणे तस्य सखे लौहव-अयोधन पु० अयांसि हृयन्तेऽनेन हन-अप् चनादेशस्य नि० । हातुङीति ख्याते लौहद्वारे ।

अयोध्या स्त्री० युध खत् न०त० । सरयूतीरे खनामख्या-तायां नगर्याम् । योधनानर्हे लि० ।

अयोनिज पु० योनौ उपवारात् मातरि न जायते । परमेश्वरे । सोतायां स्त्री० । [मले ।

अयोमल न० अयसो मल इव । लौहगूष इति ख्याते लौह-अर न० ऋ-अच् । चक्रस्य नाभिनेर्म्योर्मध्यस्थे काष्ठे, शीघ्रे च शीघ्रतादिगुणवति लि० । स्वार्थे के । शैवाले । पर्पटे प्रापडीति ख्याते पु० ।

अरघट्ट(क) पु० अरं शीघ्रं घट्टते चाल्यतेऽसौ । महाकृमे, तदुपरिनिवृजजलोत्तोलनकाष्ठे च । स्वार्थे क । तत्रैव

अरजस् लि० रन्ज असुन नलोपः न०त० । रजोशुणकार्य-कामक्रोधादिभ्यश्च । अनार्त्तवायां नञिन्कायां स्त्री० ।

अरणि पु० अणि । सूर्य्यगणितारोति ख्याते दृष्टे । ऋच्छति प्रापयत्यग्निम् । अग्निमन्थनकाष्ठे हि० । स्त्रियां ङीप् ।

अरणिक पु० अरण्ये अग्निमन्थनकाष्ठाय साधु क । अग्नि-मन्थनकाष्ठसाधने अग्निमन्थदृष्टे । [दृष्टे पु० ।

अरण्य पु० अर्यते श्रेष्ठे वनस्थल ऋ-अन्य । वने, कटफल-अरण्यकदली स्त्री० अरण्यस्यैव कदली । गिरिकदल्यां

तस्याः प्रामादावहत्यते । [ख्यातायां वनकार्पास्याम् ।

अरण्यकार्पासी स्त्री० अरण्यस्यैव कार्पासी । वनकापास इति

अरग्यकुलतिका स्त्री० अरग्यस्य कुलतिका स्वल्पकुलतया ।

वनकुलघोति ख्यातायां कुलतिकायाम् ।

अरग्यकुसुम्भ पु० इत० वनकुसुम्भे ।

अरग्यचटक पु० इत० वनचटके ।

अरग्यजाटुक न० अरग्ये जायते जन+ङ कर्म० । वन
आदा इति ख्याते वनाङ्के ।

अरग्यजीर पु० इत० वनजीरे ।

अरग्यधान्य न० इत० नीवारादौ वनधान्ये ।

अरग्यमक्षिका स्त्री० इत० । ङाश इति ख्याते दंशे ।

अरग्यसृङ्ग पु० इत० । वनसृङ्गे ।

अरग्यवायस पु० इत० । दांडकाक इति ख्याते द्रोणकाके ।

अरग्यवास्तूक पु० इत० । वनवेतो इति ख्याते वनवास्तूकशाके ।

अरग्यमूरण पु० शा०त० । वनभवे ओल इति ख्याते वनमूरणे

अरग्यश्रवा पु० अरग्ये श्वेव हिंस्रः । टके ।

अरग्यपष्ठी पु० अरग्याय गन्तुं पष्ठी । ज्येष्ठशुक्लपञ्चाम् ।

“ज्येष्ठे मासि सिते पले पष्ठौ वारग्यसंज्ञिता । व्यजनैक-
करासंस्थामटान्नि विपिने स्त्रियः” इति स्मृतिः ।

अरग्यानी स्त्री० महदरग्य नि०डीप् आनुक् च । महारग्ये ।

अरति पु० ऋ-अति । क्रोधे । रम-क्तिन् न०त० । अनवस्थित-

चित्ततायाम्, रागाभावे, रतिविरहे, उद्देगे, “स्वामीष्टवस्त्र-
लाभेन चेतसो यानवस्थितिः अरतिः” इत्येवं रूपे इष्टवि-

योगान्धनसौख्याकुलीभावे च स्त्री० । न०व० । रागहीने लि०

अरति पु० ऋ-कति रतिः बहुसृष्टिकरः च नास्ति यत् ।

विस्तृतकनिष्ठे बहुसृष्टिहस्ते, तत्परिमाणे, कफोष्णौ च ।

अरम् अव्य० अल-अम् वा लस्य रत्वम् । यत्त्वभावेऽल-
मर्थं शीघ्रतायाञ्च ।

अरर लि० ऋ-अरच् । कवाटे, अपिधाने च ।

अररे अव्य० अरं शीघ्रं राति रा-डे । शीघ्रं प्रत्युत्तर
लाभेच्छया कृते अतिव्यग्रतया संबोधने ।

अरणु(त) पु० ऋ-अनु वा यत्वम् । (शोभा) श्लोभाकटके ।

अरविन्द न० अराणि चक्राङ्गाशीब दलानि विन्दते विन्द+श+पञ्चे

अराति पु० न राति ददाति सुखं न+श-तिच् । शलौ ।

अराल पु० ऋ-विच् अर् अरमालाति आ+ला-क् । सर्कारसे
मसहस्रिनि । कुटिले लि० । वेश्यायां स्त्री० ।

अरि पु० ऋ-इ । शलौ रथाङ्गे, चक्रे, विट्खदिरे, कामक्रो-
धादिषु षट्सु, तत्संख्यासाम्यात् षट्संख्यायां, ज्योति-

षप्रसिद्धे लम्बावधिके षष्ठ्याने च । [नकाष्ठे ।

अरित न० ऋक्त्वनेन ऋ-इत् । हलि इति ख्याते नौकापाल

अरिसर्द पु० अरि रोगरूपं शत्रुं च्छन्नाति षट्-अच् । कामसर्दहणे

अरिलेद पु० अरेविट्खदिरेखेव भेदः सारः सन्दोऽस्य ।

(यदवावावला) हवभेदे । आरिव भेदाति हवलात्

अर्थं स्त्रिह्याति भिद-अच् । विट्खदिरे ।

अरिषड्ढक न० षट् ष अष्टौ च इ० ततः परिमाणार्थे क षड्ढ

कम् अरिस्वामिकं षड्ढकं शाक त० । विवाहे वर्जनीये

योगविशेषे, तथाहि दम्पत्योः परस्परराश्वमेकया परस्परस्य

राशेः षष्ठ्ये ऋष्टमत्वे वा अशुभं, तयोः राश्वोर्मित्व-

स्वामिकत्वे पुनर्न दोषः शत्रुस्वामिकत्वेऽतोऽपि दोषः

अरिषड्वर्ग पु० षष्ठां वर्गः सप्तदायः षड्वर्गः अरीणां

कारुक्रोधलोभमोहमदमात्सर्यरूपाणामनःशत्रूणां षड्वर्गः

देवोभागवतवत् विष्णुभागवतवच्च गमकतया समासः ।

कामादिषु षट्संखान्तरेषु शत्रुषु ।

अरिष्ट पु० रिष-क्त । न० व० । निपुणे, निम्बे, हृषभाक्षरे,

अचलभेदे, काके, कङ्कपजिणि, रोडा इति ख्याते फेनिल

हवे च । कशुमे, मरग्यचिह्ने तन्त्रे, चतुर्जले, सुतिकागारे,

मद्ये च न० । ५०० । शुभे । स्त्रावै के । निम्बे, फेनिले

हवे च पु० ।

अरिष्टताति पु० अरिष्ट+तातिल् । शुभाशंसने । शुभाक्षरे लि०

अरिष्टसूदन पु० अरिष्टमसुरं सूदयति सूद+ल्यु । विष्णौ ।

अशुभनाशके लि० । [सम्पादके रोगभेदे ।

अरुचि पु० न रुचिर्यत् । सत्यप्रमिलाधे भोजनायोर्यता

अरुज पु० न रुजति रुज-क् । सौदास इति ख्याते हवे ।

अरुण पु० ऋ-उनन् । सूर्ये, सूर्यसारथौ, गुड्डे, सन्ध्यारागे,

निःशब्दे, दानवभेदे कुष्ठभेदे, पुद्गागृह्णे च अव्यक्तरागे

च । लक्ष्मणित्वरक्ते वर्णे पु० तद्वति लि० । कुड्डुमे,

सिन्दूरे च न० । मञ्जिठ्यायां श्यामाकायाम्, अतिविषायां

नदीभेदे कदम्बपुष्पायाञ्च स्त्री० ।

अरुणलोचन पु० अरुणे रक्ते लोचने यस्य । पारावतपजिणि

अरुणसारथि पु० अरुणः सारथिव्यस्य । सूर्ये, ।

अरुणालुज पु० इत० । गरुडे । अरुणावरजसत्वेव ।

अरुणोदक न० अरुणसुदकं यस्य । सरोवरभेदे ।

अरुणोदय पु० अरुणस्योदयः तत्किरणस्योदयो यत् । “चतस्रो

षटिकाः प्रातररुणोदय उच्यन्ते” इत्युक्ते सूर्योदयात् प्राचि काले

अरुणोदा स्त्री० अरुणसुदके प्रस्था उदकस्योदः । मन्दराद्रि

शिखरात् भूमौ पतन्यां नद्याम् ।

अरुणोपल पु० अरुण उपलः । सुनीति ख्याते पद्मरागे ।

अरुणुद लि० अरुणि मर्माणि हृदयि हृद-अय्य सभ च ।

मर्मपीडके, हृदयप्रत्यक्षरूपमर्मस्थानस्य कारके च ।
 अरुन्धती स्त्री० अच्युतः । वशिष्ठपत्न्याम् ।
 अरुष्क पु० अरुर्मर्मस्थानं कारयति षोडशति कै-क । स्थर्शनात्पेण
 व्रणकारके भङ्गात्कण्डले ।
 अरुष्कर पु० अरुर्वणं करोति अरुस्+क+अच् । भङ्गा-
 त्कण्डले । व्रणकारिणि लि० ।
 अरुस् पु० अ-उधि । अर्के, रक्तखदिरं च । मर्मणि न० ।
 व्रणे, वृत्ते च पु० न० ।
 अरुहा स्त्री० न किञ्चिन्मूलमाश्रित्य रोहति आकाशे एव
 रोहति । रुह+क । भस्यामलश्याम् ।
 अरे अय० ऋ-ए । रोपाङ्गाने, नोचसंबोधने, अपकृतौ, अमूयायाञ्च
 अरेरे अय० अरे+वीष्ठायां द्विरुक्तिः । नोचसंबोधनादौ ।
 अरोक लि रूच-दीप्तौ घञ् रोकञ्छिद्रं दीप्तिव । न० व० ।
 क्षिद्रूच्ये, दीप्तिभ्यो च । [कृत् त ।
 अर्कं तापे, स्तनौ च चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्कयति ते आर्चि-
 अर्कं पु० अर्च-कर्माणि घञ् कुलम् । सूर्ये, इन्द्रे, ताम्बे,
 स्फटिके, विष्णौ, पण्डिते, आकन्द इति ख्याते वृत्ते,
 आरक इति ख्याते कायविशेषे च ।
 अर्ककान्ता पु० अर्कौर्ककिरणः कान्तोऽनुकूलो यस्याः कम-
 त्त । ङङङङडिया इति ख्याते वृत्ते । इव० । सूर्यप्रियायाम्
 अर्कचन्दन पु० अर्कस्य प्रियचन्दनः शाक० त० । रक्तचन्दने ।
 अर्कतनय पु० इत० । सुपीवे, कर्णे, यमे, शनौ, वैवस्वतमनौ
 च । यमुनायां स्त्री० द्विवचनान्तः । अश्विनीकुमारयोः पु०
 अर्कपत्र पु० अर्कः सूर्यश्च तीक्ष्णं पत्रं यस्य । अर्कवृत्ते ।
 अर्कपर्णोऽयम् । इत० । अर्कवृत्तस्य पत्रे न० ।
 अर्कपादप पु० अर्कः अर्कवृत्तश्च तीक्ष्णः पादपः । निम्बे ।
 अर्कपुष्पी स्त्री० अर्कस्यार्कवृत्तस्य पुष्पमिव पुष्पमस्याः ।
 कृटुन्निनीवृत्ते । [सूर्यप्रियायां, छायायाञ्च ।
 अर्कप्रिया स्त्री० अर्कं प्रीणाति प्री-क० । जवायाम् । इत० ।
 अर्कचन्द्र पु० अर्कस्य वस्तुरिव । गौतमे सूर्यवंशे बौद्धे ।
 अर्कभक्ता स्त्री० अर्कस्य भक्ता तत्किरणसंपर्के एव तस्याः
 सौन्दर्यम् ङङङङडिया इति ख्यातायां लतायाम् ।
 अर्कमूला पु० अर्कइव सर्पाणां दुष्पुष्पं मूलं यस्याः । श्मेरमूल
 इति ख्यातायां लतायाम् ।
 अर्कवल्लभ पु० अर्कस्य वल्लभः समानवर्णं पुष्पत्वात् । रक्तपुष्प
 त्वेन अर्कप्रियपुष्पे वस्तुकण्डले ।
 अर्कव्रत पु० अर्कस्याराधनार्थं व्रतम् । साधयुक्तषष्ठस्यादौ
 कर्त्तव्ये अर्काराधनार्थं व्रते । अर्कसेव व्रतं नियमः

“सहस्रगुणसत्स्वदुमादत्ते हि रसान् रवि” रित्युक्ते यथा
 रविणा लोकद्वयं रसस्य ग्रहणमेवं प्रजापालनार्थमेव
 राज्ञा प्रजाभ्यो यत् करस्य ग्रहणं तादृशे “अदौ मासान्
 यथादित्यस्तोयं गृह्णोति रश्मिभिः । तथा हरेत् करं
 राज्ञान् नित्यमर्कव्रतं हि तदिति” मनुक्ते व्रते च ।
 अर्काश्मन् पु० अर्कस्य अनुगतः, अश्मा । सूर्यकान्तमणौ, च
 हि सूर्यरश्मिसंपर्कादुज्ज्वलति ततस्तस्यार्कसम्बन्धित्वम् ।
 अर्कापल पु० अर्कस्यानुगत उपलः । सूर्यकान्तमणौ ।
 अर्गल स्त्री० न० अर्ज-कलट् कुलम् । कपाटमध्यस्थे रोधके
 काष्ठादिदण्डे, सप्तशतीस्तोत्रस्यादौ पाथ्ये स्तोत्रविशेषे च
 “अर्गलं कीलकं चादौ पठित्वा कवचं पठेत् । जपेत् सप्त-
 शतीं पञ्चादित्युक्तेः । कल्लोचि, कपाटे च न० । जुष्टार्गले स्त्री०
 गौरा० ङीप् अर्गली, खार्थं के, अर्गलिकाभ्यामर्थे ।
 अर्घं मूल्ये भादि० पर० सक० सेट् । अर्घति आर्धत् ।
 अर्घ पु० अघे-घञ् । श्रेयवस्तुनो ग्रहणार्थं तुल्यरूपे देवे
 रजतादिद्रव्यरूपे मूल्ये । सामगैरयं सयकारः क्षीवल्लङ्घ्य
 प्रयोक्तव्यः । अर्ह-करणे घञ् न्यङ्कादित्वात् कुलम् ।
 पूजोपचारे दूर्वाक्षतादौ ।
 अर्घ्यं अर्घ-देयार्थं यत् । अर्घार्थं दीयमाने जलादौ । अर्घदान
 योग्ये पञ्चे लि० । [आर्द्धि ।
 अर्चं पूजायाम् उभ० भादि० सक० सेट् । अर्चति ते आर्चत्
 अर्चं पूजायां चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्चयति ते आर्चयत् त
 अर्चा स्त्री० अर्च-आधारे ङङ् । प्रतिभायाम् । भावेऽङ्, पूजायाम्
 अर्चि स्त्री० अर्च-इन् । वस्तुमार्दिशयायाम् । [लि० ।
 अर्चिष्मत् पु० अर्चिर्विद्यतेऽस्य मत्तपः । सूर्ये, वह्नौ च । दीप्ति
 अर्चिस् न० पु० अर्च-इमि । वज्रादेः शिखाया, मयूखे च ।
 अर्जं अर्जने भादि० पर० सक० सेट् । अर्जत, आर्जत् ।
 अर्जं संस्कारे चुरा० उभ० सक० सेट् । अर्जयति ते आर्जयत् त ।
 अर्जक पु० अर्जयति रज्जुम् अर्ज-रज्जुल् । वायुइ इति ख्याते
 वृत्ते, तत्त्वक्तन्तुना हि रज्जुनिर्मिते । अर्जनकर्त्तरि लि०
 अर्जनं न० अर्ज-ल्युट् । स्वामित्वसम्पादके व्यापारभेदे
 सम्पादने च ।
 अर्जुन पु० अर्ज-उनन् । खनामख्याते वृत्ते, मध्यमपाण्डवे,
 हेहयाधिपे कार्त्तवीर्ये, करवीरे, मयूरे, धवलं च । शुभ
 तायुण्यति लि० । आर्जनि इति ख्याते नेत्ररोगे न० ।
 अर्जुनी स्त्री० गौरा० ङीप् । ऊपायां, वाङ्मदायां नद्यां,
 स्त्रियां गवि, कुट्ट्याञ्च ।
 अर्जुनोपम पु० अर्जुनः खनामख्यातः वृत्ते उपमा यस्य ।

सेयुन इति ख्याते शाकम्भे, महापलाख्यद्वये च ।
 अर्था पु० ऋ-न । अकारादौ वर्णे ।
 अर्थाव पु० अर्थाधि सन्धस्त्रिन् अर्णस्-व सलोपः । ससुद्रे ।
 अर्णवोद्धव पु० उद्धवत्वस्मात् उद्-भू-अपादाने अप् ईव० ।
 अग्निजारद्वये । चन्द्रे च । अमृते न० । अयां स्त्री० ।
 अर्णस् न० ऋच्छति ऋ-असुन् उदके रुट् चेति, रुट् । जले ।
 अ(अ)र्त्तगल पु० अर्त्तद्वय गलति गल-अच् घृषो० वा
 ह्रस्वः । नीलकिण्टिकायाम् । ह्रस्वाभावे आर्त्तगलश्च ।
 अर्त्तन न० ऋत-ल्युट् पत्ते इयङभावः । निन्दायाम् ।
 अर्त्ति स्त्री० अर्ह-क्तिन् । पीडायाम् । करणे क्तिन् । धनुष्कोशाम्
 अर्थ याचने अर्द० सु० आत्म० द्विक० सेट् । अर्थयते आर्त्तयत
 मतान्तरे अर्थोपयते आर्त्तयापत ।
 अर्थ पु० अर्थ-भावादौ घञ् । विषये, अभिषेये, धने, वस्तुनि,
 प्रयोजने, निवृत्तौ, हेतौ, प्रकारे, अभिलाषे, उद्देश्ये च ।
 अर्थदूषण न० अर्थस्य अपहरणादिना दूषणम् इत० । धना-
 पहरणे, व्यसनस्थाने क्रीडादौ धनव्यये च ।
 अर्थना स्त्री० अर्थ-युच् । भिचायाम् ।
 अर्थपति पु० अर्थानां पतिः इत० । नृपे, कुबेरे च ।
 अर्थप्रयोग पु० अर्थानां प्रयोगः इत० । दृष्ट्यादर्थमधमर्णा-
 यार्थदानादौ, दृष्टिलाभार्थं धनप्रयोगे च ।
 अर्थवत् लि० अर्थः सन्निहितोऽस्य मतप् वलम् । सन्निहित-
 धने धनिनि । अधसन्निहितधने तु न मतप् किन्तु इतिस्तेन
 तल्ल अर्थोत्थेव । प्रयोजनवति, अभिषेयवति च ।
 अर्थवाद पु० अर्थस्य लज्जया स्तुत्यर्थस्य, निन्दार्थस्य वा
 वादः वद-करणे घञ् । प्रशंसनीयगुणवाचके, निन्दनीय-
 दोषवाचके च शब्दविशेषे । भावे घञि । तत्कथने ।
 अर्थव्ययञ्ज लि० अर्थस्य धनस्य व्ययं तत्प्रकारं जानाति ज्ञा-
 क । किं धनं, कथं, कुत्र, कियत् कस्मै, वा व्ययितव्यमि-
 ति विशेषाभिज्ञे ।
 अर्थशास्त्र न० अर्थस्य भूमिधन-देः प्रापकं शास्त्रं शाक०त० ।
 नीतिशास्त्रे, अभिचारादिकर्मप्रतिपादके शास्त्रे च ।
 अर्थागम पु० अर्थस्य आगमः आ+गम-घञ् अट्ठिः । आये ।
 अर्थान्तर न० अर्थोऽर्थः अर्थान्तरं मयूर० त० । अन्तार्थे,
 न्यायमते उद्देश्यसिद्धार्थं प्रयुक्ते शब्दसामर्थ्यादुद्दिश्यसिद्धा-
 तुक्तत्वे वाक्ये । तस्य प्रतिपादनेद्वावने वादिनिघञः ।
 अर्थान्तरन्यास पु० प्रकृतार्थसिद्धये अन्यार्थस्य न्यासः ।
 अलङ्कारप्रसिद्धे अर्थालङ्कारभेदे सा०१०प० ।
 अर्थोपपत्ति स्त्री० अर्थेन अनुपपद्यमानेनापादकैनापाद्यस्यापत्तिः

कल्पनम् आ+पद-क्तिन् । जीवतश्चैतस्य दृष्टासत्त्वज्ञानेन
 वृद्धिः सत्त्वकल्पनादौ, भीमांसकादिभते अनुमानातिरिक्तायां
 आपादकस्यानुपपत्तिज्ञानेनापाद्यस्य कल्पनायाम्, न्याय-
 मते व्यतिरेकव्याप्तिज्ञानजन्यायामनुमितौ, अर्थालङ्कार
 भेदे च सा०१०प० ।
 अर्थिक पु० अर्थयते इत्यर्थां याचकः कुलितार्थे क्ते । निद्रा-
 गतव्यादेर्जागरणार्थं नियुक्ते स्तुतिपाठकादौ ।
 अर्थिन् लि० अर्थ+इनि । याचके, सेवके, व्यवहारे-वादिनि,
 असन्निहितधने धनस्वामिनि च ।
 अर्थ्य लि० अर्थे साधु यत् । न्याय्ये । अर्थ-कर्माणि यत् ।
 प्रार्थनीये । शिलाजलनि न० ।
 अर्ह वधे स्वादि०उभ० सक० सेट् । अर्हति ते अर्हति अर्हिद ।
 अर्ह याचने, गतौ, पीडायां च, स्वादि०पर० सक० सेट् । अर्हति
 अर्हति । याचने शरद्धनं नाहति चातकोऽपीति रघुः ।
 अर्ह वधे चुरा० उभय० सक० सेट् । अर्हयति ते अर्हिदत् त ।
 अर्हना स्त्री० अर्ह-भावे युच् । भिलायां गतौ पीडायाश्च ।
 अर्हित लि० अर्ह-क्त । पीडिते, गते, याचिते च । वातरोगे न०
 अर्ह्य पु० ऋध-घञ् । खण्डे । तत्सांशे न० । खण्डिते लि० ।
 अर्हगङ्गा स्त्री० अर्हं गङ्गायाः एकदे० त० । स्थानादौ गङ्गा-
 स्थानादेरर्हफलदायिन्यां कावेरीनद्याम् ।
 अर्हचन्द्र पु० अर्हं चन्द्रस्य एक०त० । चन्द्रस्यार्हं, तदाकारे-
 नखचने, गलहस्ते, बाणभेदे, स्त्रीणां तिलकभेदे च ।
 तेजोडीति ख्यातायां लिटति स्त्री० । सार्थं के ह्रस्वे
 अतइत्वे । अर्हचन्द्रिका कर्णस्तोत्रलतायां चित्रपण्याश्च ।
 अर्हचोलक न० अर्हं चोलस्य न०त० संज्ञायां कन् । काञ्चुलीति
 ख्याते कुपसिकवस्त्रे ।
 अर्हतिक्त पु० अर्हं तिक्तं यस्य । नेपालनिम्बे ।
 अर्हनारीश्वर पु० अर्हाङ्गे या नारी तस्या ईश्वरः । हर-
 गौरीरूपे शिवे ।
 अर्हपारावत पु० अर्हनेन अर्हनेन पारावतइव । चित्रकण्ठ
 कपोते तित्तिरीति ख्याते पक्षिणि ।
 अर्हपुलायित न० “शताङ्गिर्द्विजमादूने मण्डलायितवल्गितैः ।
 उन्मुखस्यात्र हृत्पथस्य गतिरर्हपुलायितमिति ” परिभाषिते
 अवगतिभेदे । [यत्र । काव्यवत्त्वभेदे शब्दालङ्कारे
 अर्हभ्रमक पु० अर्हं स्त्रीकादे गतागताभ्यामेककूपतया भ्रमो
 अर्हमात्रा स्त्री० अर्हं मात्रायाः विस्तृष्टचन्द्राकारव्यव्यायां
 मञ्जरूपायाम् वाचि । अर्हा मात्रा उच्चारणकालो
 येषाम् । ह्रस्वर्षेण व्यञ्जने चार्हमात्रकमित्युक्तेः ।

अर्द्धयाम पु० अर्द्धं यामस्य । अष्टधा विभक्तस्य दिनस्य रात्रेर्वा
अष्टमे भागे यत् वारवेलाकालवेलाव्यवहारः ।

अर्द्धरथ पु० अर्द्धं रथस्य रथनामकयोधविशेषस्य । निजद्वयोधे
अर्द्धरात्र पु० अर्द्धं रात्रिः । द्वितीयप्रहरणेष्वेकमे निशेधे ।
अर्द्धवीक्षण न० अर्द्धमसंपूर्णं वीक्षणम् वि+ईत्-ल्युट् ।
कटाक्षदर्शने । [इति ख्याते मत्स्यभेदे ।

अर्द्धशफर पु० अर्द्धः प्रकृतशफराद्भिनः शफरः । दाडुका
अर्द्धासन न० अर्द्धमासनं यत् । स्नेहव्यञ्जके सम्मानभेदे ।
अर्द्धमसनं ज्ञेयो यत् । निन्दायाम् ।

अर्द्धोदय पु० माघमासीयामातिथिनक्षत्रवारविशेषयुक्ते “माघे
मासि सिते पक्षे अमा स्यादर्कसंयुता । नक्षत्रे अवशे देवि !
व्यतीपातो यदा भवेत् । अर्द्धोदयः सविज्ञेय” इत्युक्ते योगे ।
अर्द्धोदक न० अर्द्धमूरोः अर्द्धोदकं तत् कायते काश-ड ।
जर्जोरधरपर्यन्ताङ्गाच्छादनं वस्त्रे, उत्तमस्त्रीणामर्द्धोद-
पर्यन्ते चोलकाकारे परिधेयवस्त्रे च ।

अर्पण न० ऋ-णिच्-पुक् ल्युट् । निक्षेपे, खलत्वागे च । करणे
ल्युटि । मन्त्रादौ । जुह्वप्रभृतौ स्त्री० । संप्रदाने ल्युटि ।
देवादिषु । अधिष्ठकरणे ल्युटि । त्यागाधिकरणे वज्रादौ ।
कर्माणि ल्युटि । हविरादौ त्याज्यद्रव्ये ।

अर्पित पु० ऋ-णिच्-पुक् च इदम् । हृदये, अग्रमांसे च ।
अर्ध (व) हिंसने, भ्रादि० पर० सक० सेट् । अर्धति आर्वात् ।
अर्धुर्बुद्ध न० अर्ध (व) विच् तस्मै उदेति अर्ध (व)+उद्+
इष्-ड । आव् इति ख्याते मांसपिण्डाकारे रोगभेदे,
दशकोटिसंख्यायां तत्संख्यातेषु च । पर्वतभेदे पु० ।

अर्भ पु० ऋ-भ । बालके । [च ।
अर्भक पु० अर्भणव स्त्रार्थे क । बालके, भूर्खे, कशे, अल्पे, सदृशे
अर्थ्य लि० ऋ-यत् । स्त्रामिनि । वैश्ये पु० । स्त्रियां टाप् ।
अर्थ्या वैश्यजातिस्त्रियां स्त्रामिन्याश्च । वैश्यपत्न्यान्त ङीप् ।
अर्थ्या । वैश्यजातीयायां स्त्रियाम् आलुक् ङीप् च ।
अर्थ्याणीत्यपि ।

अर्थ्यमन् पु० अर्थ्यं अर्थं चिन्तते मा-कनिन् । सूर्ये, तद्देवताके
उत्तरफलपुत्रोक्तकाले, अकटले, पितृणां राजनि च ।
अर्थ्यन् पु० ऋ-वक् । घोटके, इन्द्रे, गोकर्णपरिभाषे च ।
स्त्रियामर्थ्यती वडवायां कुट्टित्यामपि ।

अर्थाच् अर्थ्यः अवरे काले देशे वा अग्नति अनुच-किन् ।
पृषो० अर्थादेशः । पश्चात्काले मध्यगते । विपर्यस्ते च
अर्थाच्+अधि तस्य लुक् । अवरेकालादौ मध्ये च अर्थ्यः
तद्वये अर्वाकृतन इत्यादि ।

अर्वाचीन लि० अर्वाकाले पश्चात्काले भवः ख । पश्चाद्भवे
अर्शस् न० ऋ-अस्तुन् शुक् च । बलिकाकारे पुद्गलरोगभेदे
वा पृषो० सलोमे । अर्शमयत् ।

अर्शस् लि० अर्शस्+अस्त्यर्थे टच् । बलिकाकारे ऋगुहाव्याधियुक्ते
अर्शोन्न पु० अर्शोऽह्नि हन-ट । (ओल) नृरणे, भस्मातके च ।
अर्शोवी स्त्री० अर्शस् हन-ठ टित्वात् ङीप् उप० सं० । ताल
मूल्याम् भस्मातकाश्च । [भस्मातके ।

अर्शोऽहित पु० अर्शसोऽहितः सेवनेन तन्नाशकत्वात् । इत० ।
अर्ह पूजने, योग्यत्वे च भ्रादि० पर० सक० सेट् । अर्हति,
आर्हति आनर्ह । [शक्ते च । योग्ये लि० ।

अर्ह पु० अर्ह-कर्माणि चञ् । पूजाप्रशंसादिभिराख्या ईश्वरे,
अर्हण पु० अर्ह-ल्यु । बुद्धभेदे । भावे ल्युट् । पजने न० । करणे
ल्युटि । पूजोपकरणे पुष्पादौ, उपयने च न० ।

अर्हणा स्त्री० अर्ह-युच् । पूजायां, योग्यतायाश्च ।

अर्हत् पु० अर्ह-कर्माणि शब्द । बुद्धभेदे । पूज्ये लि० ।

अर्हन्त पु० अर्ह-भञ् । बुद्धभेदे ।

अर्हा स्त्री० अर्ह-अङ् । पूजायाम् ।

अल भूषणे, वारणे, पर्याप्तौ च भा० उभ० सक० पर्याप्तौ
अक० सेट् । अलति ते आलोत् आलिष्ट ।

अलक पु० अलति भूषयति सुखम् अल-वुन् । ललाटस्थे
क्षिप्रान्ते कुटिलकेशे, अङ्गलिप्रकुङ्कुमे च । क्षिपकादिलात्
कापि नेत्वम् । कुबेरपूर्याम् अष्टमेवर्षावधिदशमेवर्षपर्य-
न्तवयस्त्रायां कन्यायाश्च स्त्री० ।

अलकानन्दा स्त्री० अलति पर्याप्नोति वुन् अलका नन्दयतीति
अच् नन्दा कर्मा० गङ्गायाम् । अलकै नन्दति अच् । कन्या-
याम् । सा हि अलकैस्तुष्यति [(पियासाल) पीतसालवणे ।

अलकप्रिय पु० अलकान् प्रीणाति चिकणिकीरोति प्री-क ।

अलकाधिप पु० अलकाया अधिपः इत० । कुबेरे ।

अलक्त पु० न रक्तोऽस्मात् ५ व० रस्य लत्वम् । लाबारसे,
स्त्रार्थे के । अलक्तकोऽप्यल तद्धेतौ लाचायाश्च ।

अलक्षय लि० नास्ति लक्षणमनुमापकं लुचिह्नं वा यस्य । अन-
हमेये, लुचिह्नमूल्ये च । न० त० । उल्लङ्घने न० व० । तद्धति लि०

अलक्षित लि० लक्ष-क्त न० त० । अज्ञाते, लक्षणानुमिते च ।

अलक्ष्मी स्त्री० विरोधार्थं नञा त० । लक्ष्मीविच्छायां निर्मलतौ
आलक्ष्मीति ख्यातायाम् ।

अलगर्ह पु० लगति स्पृशति किप् लग् अर्हयति अर्ह-अच्
अल् स्पृशन् सन् अर्हः न भवति । विषमूल्ये जलव्याधौ
पृषो० धलम् न्दधोति वा न्दध-अच् वा । अलगर्होऽप्यल ।

अलङ्करण न० अलङ्-ज-भावे ल्युट् । भूषायाम् । करणे ल्युटि । वलयादौ भूषणे ।
 अलङ्कारिण्या लि० अलम् क-इण् । भूषणे अलङ्कनकरणशोले
 अलङ्कारिण्या लि० अलं समर्थः कर्मणे ख । कर्मण्ये ।
 अलङ्कार उ० अलम्+क-घञ् । भूषायाम् । करणे घञि
 हारादौ भूषणे, साहित्यविधयदीयगुणप्रतिपादके यन्त्रे,
 शब्दभूषणे-अनुप्रासादौ, शब्दार्थभूषणे-उपमादौ च ।
 अलङ्क्रिया स्त्री० अलम्+क-श । भूषायास् ।
 अलम् अव्य० अल+असृ । भूषणे, पर्याप्तौ, निवारणे, निषेधे
 निर्वये, शतौ, अलर्थे, अवधारणे च । [बोधनसमर्थे] ।
 अलग्नरूपीण लि० अलं समर्थः प्रतिपुरुषाय । प्रतिमल्लादि-
 अलग्नपुं उ० अलं पुष्पाति पुष्प-क प्रप्ते पश्यत्वम् । प्रहले,
 दमने, राक्षसभेदे च । लज्जालुहणे स्वर्गवेश्यायाञ्च स्त्री० ।
 अलवाल न० लवसालाति ला-क न० । टक्षसार्थं टक्षमूले
 मृदादिकृते जलाधारे वेष्टने स्थाप्येति । आलवालमपि ।
 अलस लि० न लसति व्याप्रियते लस अव्य० । अवश्यकर्तव्येपु
 शरीरापाठवमभिनीय कृताप्रवासे, क्रियामन्दे च । पाद-
 रोगभेदे, हृत्भेदे च उ० । हंसपदीलतायां स्त्री० ।
 अलसक पु० अलसं करोति क-ड । उदरामयरोगभेदे ।
 अलात पु० न० । ला-क्त न० । कोयाला इति ख्याते
 आकार इति ख्याते च अर्द्धदण्डकाष्ठे ।
 अलासु स्त्री० न लब्धते न-लवि-उ णित् नलोपश्च ह्रस्विः ।
 (लाउ), लम्बायाम् । वा ऊङि । अलाबूचाल ।
 अलि पु० अलति दंष्ट्रे, कूजिते, शब्दिते, वा समर्थो भवति
 अल-इन् । भ्रमरे, हृदिके, काके, कोकिले, सुरावाञ्च ।
 अलिक न० अल्यते भूयते अल-कर्मणि इकन् । ललाटे ।
 अलिङ्ग लि० नास्ति लिङ्गमनुभाषकचिह्नादि यस्य । कार्यादि
 रूपलिङ्गरहिते अननुमेये ।
 अलिञ्जर पु० अलनमलिः अल-इन् तं जरयति जृ-ञच्
 प्रप्ते सन् । (जाला) इति ख्याते मृत्तये जलाधारे
 पालभेदे भणिके । [हृदिके, भ्रमरे च ।
 अलिन पु० अलः पर्याप्तः सर्वत्र गतिविद्यतेऽस्य अल+इनि ।
 अलिन्द पु० अल्यते भूयते अल-कर्मणि किन्दच् । द्वारप्रको-
 षाद्वहिवारवर्तितत्वे, द्वारवहिर्भागे च ।
 अलिपतिका स्त्री० अलिर्हृदिक इव पलमस्याः व० कपि अत
 इत्यम् । हृदिकपलाखलतायाम् ; अलिपत्यथल ।
 अलिप्रिय न० अलीनां प्रियमधिकमादकलात् । रक्तोल्-
 पत्वे । पाटलाद्ये स्त्री० । अलिबल्लभायल ।

अलिमोहा स्त्री० अलीनु कोदयति सुद-णिच्-अच् । (गणि-
 आरी), गणिकारीहणे ।
 अलीक न० अल-इकन् । अग्निने, ललाटे, स्वर्गे च । अलति
 गच्छत्यधोऽनेन । असत्ये । मिथ्याकथने हि नरकपातः ।
 अलौकिक लि० लोके विदितः ठक् न० तु० । लौकिकप्रत्यया-
 गम्ये लोकातोते, चमत्कारिणि च ।
 अल्प लि० अल-प । लुट्, ईपदर्थे, सूक्ष्मे, मल्ले च । स्त्राथे के ।
 अल्पकमथल । यथासे पु० । [लि० ।
 अल्पगन्ध न० अलो गन्धोऽस्य । रक्तकैरवे । सलग्नयुक्ते ।
 अल्पतनु लि० अल्पा लुट्परिभाषा तनुः शरीरं यस्य ।
 खञ्जे, दुर्बले, सल्पास्त्रियुक्ते च ।
 अल्पप्रमाणक पु० अल्पं प्रमाणमस्य व० कप् । (तरसुज)
 (खरसुज) वा इति ख्याते हणे । अल्पप्रमाणयुक्ते लि० ।
 अल्पसारिण पु० अल्पः सारिणः शाकः कर्म० । (नटिया)
 इति ख्याते शाके । [प्रमाणे सरसि ।
 अल्पसरस् न० अल्पं सरः कर्म० । डोवा इति ख्याते अल्प
 अल्पायुस् पु० अल्पमायुः जीवनकालो यस्य । छागे पशुपु
 तस्यैवायुष्कलात् । अल्पायुष्काले लि० ।
 अल्पिका स्त्री० अल्पेव स्त्राथे के अत इत्यम् । सद्रूपस्याम् ।
 अल्पिष्ठ लि० अतिशयेनाल्पः अल्प+इष्ट । लुट्पठे ।
 अल्पीयस् लि० अल्प+ईयश्च । अल्पनात्ये । स्त्रियां ऊण् ।
 अल्ला स्त्री० अल्यते इत्यल् किप् अने भूषायै मृह्णाति
 बालम् अल्+लृ क । मातरि । अलतीति अल् पर्याप्तः
 लाति सर्वानन्ति मृह्णाति जानाति वा । सर्वज्ञायां
 सर्वमन्त्रिकायां परमात्मदेवतायाम् सा च अयस्यैवेदे अल्ला-
 ह्मेत्यादिभिरुक्ते प्रसिद्धा ।
 अव रत्ने, गतौ, स्पृहायां, हप्तौ, शोभायां, अवधे, व्याप्तौ,
 आलिङ्गने, प्राप्ते, प्रवेशे, सत्तायां, हृदौ, यत्ने, बधे,
 सामर्थ्ये, अवगमने, करणे, रञ्जोत्पादने च यथायथं सक०
 अक० च भ्वादि० सेट् पर० । अवति आगीत ।
 अव अव्य० अव-अच् । निचये, व्याप्तौ अनादरे, असाकल्ये,
 आलम्बने, शुद्धौ, परिभवे, नियोगे, निम्नतायां च ।
 अवकर पु० अवकीर्यते संसर्ज्ज्यादिभिः अव-कृ-क्षप् ।
 संसर्ज्ज्यादिभिः क्षिप्ते भूत्वादौ ।
 अवकाश पु० अव+काश-घञ् । अवस्थितियोग्यतासम्पादने
 काले, देशे च । तत्र कालिकोऽवकाशः क्रियान्तरस्थितयो
 ग्यतासम्पादकः सचावसर इत्युच्यते, “कलावकाशे रुचि
 संकृष्ट” इति भट्टिः । द्रव्यान्तरस्थितियोग्यतासम्पादके

देशिकः स चावकाश इत्येव "अवकाशं किलोदत्वानिति" रघुः
 अवकीर्णं लि० अव-कृ-कर्मणि क्त । चूर्णिते, ध्वस्ते च ।
 अवकीर्णं लि० अवकीर्णं ध्वस्तं व्रतमस्यस्य इति । कृतव्रते ।
 अवकृष्टं लि० अव+कृष्ट-क्त । दूरीकृते, अपसारिते, वहिष्कारिते च ।
 अवकेशिन् लि० अवच्युतं कं सुखं यच्छात् ५ व० अवकं शून्यतां
 फलशून्यतामोशितुं शीलमस्य अवक+ईश-णिनि । अफले
 दृष्टे । अवसन्नाः केशा विद्यन्ते अस्य इति । अत्यकेशयुक्ते ।
 अवक्रय पु० अवक्रियते प्रतिरूपदानेन स्वाधीनं क्रियतेऽनेन
 अव+क्रो-अच् । पाह्यास्य प्रतिरूपत्वेन देये मूल्ये, भाटके च
 अवच्युतं लि० अव-च्यु-क्त । उपरि कृतसुते । [भर्तृने च न० ।
 अवक्षेप पु० अव+क्षिप-घञ् । निन्दायाम् । ल्युटि अवक्षेपणमथल
 अवगणितं लि० अव+गण-क्त । तिरस्कृते, अवज्ञाते च ।
 अवगण्ड पु० अव+गम-ङ डकारस्य नेचम् । गण्डस्य ग्रन्थे ।
 अवगतं लि० अव+गम-क्त । निम्नगते, घाते च ।
 अवगाढं लि० अव+गाह-क्त । निविडे, अन्तःप्रविष्टे, निमग्ने च
 अवगाह पु० अव+गाह-घञ् । स्नाने, अन्तःप्रवेशे च । आधारे
 घञ् । स्नानस्थाने । वा अस्त्रोपे वगाहोप्यल । ल्युटि अव-
 गाहनमथल । [च ।
 अवगीतं लि० अव+गै-क्त । निन्दां दे जनापवादे, दुष्टे, गर्हिते
 अवगुण पु० अव+गुण-क । दोषे ।
 अवगुणन न० अव+गुण-ल्युट् । योषितां शिरःप्रावरण
 क्रियायाम् । करणे ल्युटि । सुखाच्छादने यस्ते ।
 अवगुणित्वा स्त्री० अव+गुण-ल्युट् स्त्रीत्वाट् टाप् अत-
 इत्सम् । स्त्रीणां सुखारणशायाम्, जवनिकायाश्च ।
 अवगुणितं लि० अव+गुण-क्त । कृतावगुणने, चूर्णिते च
 अवगृह्य न० अव+गृह-क्यप् । व्याकरणे सिद्धे प्रत्यक्षसंज्ञके पदे
 अवगौरण न० अव+गुर-उद्यमे ल्युट् । वधायास्त्राद्युद्यमे ।
 अवग्रह (या)ह पु० अव+ग्रह-घञ् वा । दृष्टिजलप्रतिबन्धे ।
 अवग्रहण न० अव+ग्रह-ल्युट् । प्रतिरोधे ।
 अवघट्ट पु० अव+घट्ट-अच् । बन्धे, (जांता) घट्टे च । [च ।
 अवघात पु० अव+घन-घञ् । अवहनने, तण्डुलादेर्विहतपीकरणे
 अवचय पु० अव+चि-अच् । पुष्पफलाद्यादाने । [वस्ते ।
 अवचूड (च) पु० अवनता चूडायां यस्य वा डोलः । ध्वजाधोवद्धे
 अवचूर्णितं लि० अव+चूर्ण-क्त । पिष्टे, चिप्ते, चूर्णिकृते च ।
 अवचूलकं अवनता चूडा यस्य डख ललम् संश्रयां कन् ।
 चामरे । [अवच्छेदकतानिरूपके च ।
 अवच्छिन्नं लि० अव+च्छिद-क्त । सुकुचिते, विशिष्टे, न्यायकते
 अवच्छुरितं न० अव+छुर-क्त । अट्टहासे । भिद्यते लि० ।

अवच्छेद पु० अव+छिद-घञ् । विरामे, परिच्छेदे एकदेशे च ।
 अवच्छेदकं लि० अव+छिद-ल्युट् । एकदेशे, व्यावर्तकविशेषणे च
 अवच्छा स्त्री० अव+क्षा-अङ् । अनादरे ।
 अवट पु० अव+अटन् । गर्ते, कूपे, ऐन्द्रजालिकजीविकावति च ।
 अवटि स्त्री० अव+अटि । गर्ते, कूपे च । वा डोप्य अवटील्यपि ।
 अवटोट लि० अवनता नासिका प्रा० सं० । नतार्थे नासायाः
 टोटः देशः अर्धआदिवाद्घञ् । (खांदा) नतनासिके जने ।
 अवटु पु० अव+टीक-ङु । गर्ते, दृक्भेदे, कूपे च । पीवापक्षा-
 ज्ञागे, पीवाया उन्नतभागे च स्त्री० । [गतिभेदे
 अवडीन न० अव+डी-ल्युट् । अवरोहणरूपे पक्षिणां
 अवतं स पु० न० अव+तनु-घञ् । कर्णपुरे, शिरोभूषाभेदे च ।
 अवतमस न० अवकटं हीनं तमः प्रा० सं० अच् । अल्पात्मकारे ।
 अवतार पु० अव+तृ-करणे घञ् । तीर्थे, (पुष्करिण्यादेः
 सोपानपङ्क्तौ) । भावे घञ् । अवरोहणे, देवानामंशवेश-
 वगेन पादुभावे च ।
 अवतारण न० अव+तृ-णिच्-ल्युट् । भूतादीनामावेशनेन
 प्राङ् णिने, अवरोपणे, पन्थप्रस्तावने च । अवतारण्यथल ।
 अवतोक स्त्री० अवपतितं तोकमस्याः । स्ववदगर्भायां स्त्रियाम्
 अवदंश पु० अव+दन्स-घञ् । भर्त्सिते चर्वणद्रव्ये, (मद्यपा-
 नोत्साहादिकारके चर्वणद्रव्ये) । [मनोज्ञे च लि० ।
 अवदात पु० अव+दै-क्त । शुभे, पीते च वर्णे । तद्वति, विशुद्धे
 अवदान न० अव+दो-ल्युट् । खण्डने, पराक्रमे, कतिक्रमे,
 शुद्धिकरणे, वीरणसूत्रे च । [यल्लु । भेदनकर्त्तरि लि० ।
 अवदारक पु० अवदारयति ङ-णिच्-वुञ् । (खोमता) खनिने
 अवदारण न० अव+ङ-णिच्-करणे ल्युट् । खनिने ।
 अवदाह न० अव+दह्यते दह-कर्मणि घञ् । वीरणसूत्रे ।
 अवद्य लि० वद-यत् न० त० । अधमे, पापिनि, निन्द्ये, कथना-
 योग्ये च । [विषयान्तरतो मनोनिवर्त्तते ।
 अवधान न० अव+धा-ल्युट् । मनोयोगविशेषे, यद्वाशात्
 अवधारण न० अव+ध-णिच्-ल्युट् । इयत्तापरिच्छेदे,
 अवसेवेति विषयपरिच्छेदके निश्चये च । [विषे ।
 अवधि पु० अव+धा कि । सीमायां, काले च । आधारे कि ।
 अवधीर अवज्ञायाम् अद० चुरा० उभय० सक० सेट् । अवधीर-
 यति ते आववधीरत् । सतान्तरे अवादिधीरत् ।
 अवधूतं लि० अव+धू-क्त । अभिभूते निवर्त्तिते, चाक्षिते,
 अनादृते च । "यो विलङ्घ्यान्महान् वर्णान् आत्मन्येव स्थितः
 उमान् । अतिवर्णाश्रमी योगी अवधूतः स उच्यते" इत्यु-
 क्तलक्षणो वर्णाश्रमधर्मात्तागिनि सद्गमसिनि पु० ।

अवध्वंस पु० अव+ध्वन्-घञ् । परिहारे, वृत्ति, निन्दायाश्च
अवन न० अव+ल्युट् । प्रीणने, रक्षणे, प्रीतौ च ।

अवनत वि० अव+नम-क्त । अधोभूते, आनते च ।

अवनति स्त्री० अव+नम-क्तिन् । औद्धत्याभावे, विनये, अधो-
नमने च । [वाद्ये न० ।

अवनङ्ग वि० अव+नङ्-क्त । सचिते, रोपिते च । मृदङ्गादि-
अवनय पु० अव+नी-अच् । अधोनयने ।

अवनाट वि० अवनता नासिका प्रा० स० नतार्थे नासिकायाना-
टादेशः अर्थआद्याच् (खांदा) अवनतनासिके जने ।

अवनि (नी) स्त्री० अव+नि । भूमौ । वा ङीप् अवनीत्यपि ।

अवनेजनं न० अव+निज-ल्युट् । प्रज्वालने, आह्वे प्रियङ्-
प्रदानार्थमास्तुतकुशस्थानसेचने च ।

अवन्ति (न्तो) पु० स्त्री० अव+भि । सालवदेशे ।

अवन्तिका स्त्री० अवन्तिषु कायति प्रकाशते । मालवदेशीय-
राजधान्यासज्जयिन्याम् । [काञ्चित्ते ।

अवन्तिसोम न० अवन्तिषु अभिषुतं सोममिव शाक्तं ।

अवपात पु० अव+पत-घञ् । विले, अधःपतने, निपाते च ।

अवसृत वि० अव+सृ-क्त । सहस्रावतीर्णं ।

अवभास पु० अव+भास-घञ् । साक्षात्कारे, अन्यधर्मसा-
न्यस्मिन्नारोपेण भावे च ।

अवभृष्ट पु० अव+भृ-क्यन् । सुखयत्तसमाप्तौ क्रियमाणे यश्च
श्रेये कर्मणि, यज्ञाङ्गभूते यज्ञान्ते स्वाधे च ।

अवभृष्ट वि० अवनता नासिका प्रा० स० नतार्थे नासिकायाभ-
टादेशः अर्थआद्याच् । अवनतनासिके (खांदा) जने ।

अवम वि० अवत्यन्नादात्तानम् अव+मप् । कदाचारादौ,
कुलिते, नीचे च । ज्योतिषप्रसिद्धे एकतिथिद्वयान्तवति
एकस्मिन् दिनवारे न० । अवमदिनमप्यत्र ।

अवमत वि० अव+मन-क्त । अनादते ।

अवमर्द्द पु० अव+मृद-घञ् । पीडने । [शभेदे च ।

अवमर्श पु० अव+मृश-घञ् । आलोचनायास्, नाटकस्य सम्बन्धं

अवमानना वि० अव+चुरा० मन-युच् । अपमानकरणे ।

अवमानित वि० अव+चुरा० मन-क्त । कतापमाने ।

अवमोटन न० अव+सृट्-णिच्-ल्युट् । (मोचङ्गान्) परिवर्त्त-
नेनान्यथापादनरूपे परिमोटने ।

अवयव पु० अव+यु-अच् । देहादावङ्गे, उपकरणे, न्यायमते
प्रतिज्ञाहेतुदाहरणादिषु पञ्चसु वाक्येषु च ।

अवर ल० अव+रा-क्त । चरमे, अधमे, कार्ये च । पञ्चाहर्त्तिनि
देश काले पु० तंहातिनि वि० । हस्तजङ्गमाः पञ्चाहरे न० ।

अवरज पु० अवरस्मिन् काले जातः । कनिष्ठसोदरे भ्रातरि,
मूद्रे च । कनिष्ठसोदरभगिन्यां, मूद्रायाश्च स्त्री० टाप् ।

अवरति स्त्री० अव+रम-क्तिन् । विरामे, निवृत्तौ च ।

अवरवर्ण पु० कर्म० । मूद्रे,

अवरीण वि० अव+रीड-क्त । तिरस्कृते ।

अवरुक्त्त वि० अव+रुध-क्त । आच्छादिते, बन्धादिना प्रतिरुद्धे च
अन्तःपुरवासिन्यां भोग्यायां दास्यां, राजयोषिति च स्त्री० ।

अवरुद्ध वि० अव+रुह-क्त । अवतीर्णं, स्वस्थानादुत्थिते ।

अवरोध पु० अव+रुध-भावे घञ् । निरोधे । कर्मणि घञ् ।

राजान्तःपुरस्यायां योषिति, राजदारेषु च । आधारे
घञ् । राजान्तःपुरे । ल्युट् । अवरोधनमप्यत्र न० ।

अवरोधिक पु० अवरोधे रक्षणार्थं नियुक्तः ठन् । राजान्तः-
पुररक्षणार्थं नियुक्ते वामनादौ ।

अवरोपित वि० अव+रुह-णिच्-पुक् च क्त । उत्पादिते ।

अवरोह पु० अव+रुह-घञ् । अवतरणे, ऊर्ध्वदेशान्निष्क-
देशगमने, आरोहे च । पचाद्याच् । तरोर्मूलादप्यर्थान्त-
माकूटायां मुडूच्यादिलतायां । अपादाने घञि । स्वर्गे,
ततो हि भोगावसाने सर्व्ववतरन्ति ।

अवरोहशास्त्रिन् पु० अवरोहति छिन्दोऽपि पुनः प्ररोहति
अव+रुह-अच् कर्म० । अवरोहति अधोगच्छति मूलमस्थाः
तादृशी शाखा कर्म० ततः बाह्व्यो मूलार्थं इतिर्वा ।
वटवृक्षे, तस्मै छेदनेऽपि पुनः प्ररोहः च । शाखातोऽपि
वह्नि मूलान्यवतरन्ति ।

अवरोहिका स्त्री० अव+रोहति अत्यन्तमधोगच्छन्ति रुह-
खुल् टाप् कापि अतः इत्यम् । अश्वगन्धालतायाम् ।

अवरोहिन् पु० अव+रुह-णिनि । वटवृक्षे । अवरोहिशाखोऽप्यत्र
अवर्ण पु० वर्ण-घञ् विरोधे नजातः । प्रशंसविरोधिनि अपवादे

अवलम्ब अव+लब्ध घञ् श्वेतवर्णं । तद्वति, मूर्खे च वि० ।

अवादेरतो लोमे, वल्लोऽप्यत्रैवार्थे ।

अवलम्ब पु० अव+लब्ध-क्त नि० इडभावः । (माजा) देह-
मध्यभागे । संबद्धभावे वि० ।

अवलम्ब पु० अव+लब्ध-आधारे घञ् । आश्रये । करणे घञि ।

अवलम्बसाधने दण्डादौ । अवलम्बनमप्यत्र ल्युट् ।

अवलम्बित वि० अव+लब्ध-क्त । आश्रिते, वन्धादिना बद्धे च

अवलम्बित वि० अव+लब्ध-क्त । गविते, कृतलेपने च ।

अवलीढ वि० अव+लिह्-क्त । मज्जिते, कतावलेहे च ।

अवलीला स्त्री० अवरा लीला । अन्यायासि, अन्यादरे च ।

अवलेप पु० अव+लिप-घञ् । गर्भे, लेपने, दूषणे, सम्बन्धे च ।

अवलेपन न० अव+लिप-भावे ल्युट् । विलेपे, स्त्रलेपे,
सङ्कले च । करणे ल्युटि । चन्दनादौ ।

अवलेह पु० अव+लिह-घञ् । जिह्वाभ्येण स्वादने । कर्माणि
घञि । तवास्वादो औपधादौ च ।

अवलोकन न० अव+लुक्-ल्युट् । दर्शने, अनुसन्धाने च । करणे
ल्युट् । आलोके, नेत्रे च । [लतायाम् ।

अवलुग्न पु० अवलुग्नोभनाज्जायते जन-ङ । सोमराजी
अववाह पु० अव+वह-घञ् । निन्दायाम्, विन्नासे, आज्ञायाम्,
अवालम्बने च । [परवशे, पराधीने च ।

अवशृत्ति० नास्ति वशमायत्तत्वं यस्य । अस्वाधीने, कामादि-
अवशिष्ट लि० अव+शृप्-क्त । अतिरिक्ते, परिशिष्टे, अधिके च

अवश्यम् अव्य० अव+श्ये-ङम् । निश्चये, अशक्यनिवारणे च ।
अवश्याय पु० अव+श्ये-ण । कुञ्जकटिकायाम्, अभिमाने च ।

अवम्ययण न० अव+म्री-अच् । चूलीतोऽवतार्यं स्थापने ।
अवष्टब्ध लि० अव+स्तम्भ-क्त । आसन्ने, आक्रान्ते, अवल-
म्बिते, प्रतिकुले च ।

अवष्टम्भ पु० अव+स्तम्भ-घञ् । स्वर्णे, लम्बे, पारम्बे, रोधने,
गर्वे च "रघोरवष्टम्भमेव पलिते"ति रघुः ।

अवस् अव्य० अवर+प्रथमायाः पञ्चम्याः सप्रम्या वाऽर्थे अवि
अवादेशः । वाहो प्रवादर्थे च ।

अवसथ पु० वस-अथञ् न० ५३० । निलये, यासे च ।
अवसथ्य पु० अवसथ+सार्थे यत् । आवासे, यासे च ।

अवसर पु० अव+सृ-अच् । प्रसाये, जिज्ञासानिष्ठत्वेऽवश्य
वक्तव्ये, वृत्तचारे, सन्तर्भेदे, वर्षणे, क्रिवास्तिशयोक्त्यास-
म्पादककूपे कालिकेऽवकाशे च । [कामचारानुज्ञायां च ।

अवसर्ग पु० अव+सृज-घञ् । अतिवशे, यथेष्टं क्रियतामिति
अवसर्प पु० अव+सृप-अच् । चरे । [रूपावसन्नतायाञ्च ।

अवसाह पु० अव+सह-घञ् । नाशे, विषादे, स्वकार्यात्मन
अवसादन न० अव+सह-णिच्-ल्युट् । कार्यात्मनोऽवसादने,
नाशने च । [हृत्वा च ।

अवसान न० अव+सो-ल्युट् । विरामे, समाप्तौ, सीमायां,
अवसाय पु० अव+सो-घञ् । समाप्तौ, ग्रंथे, निश्चये च ।

अवसित लि० अव+सो-क्त । समाप्ते, ऋद्धे, ज्ञाते, परिपक्वे,
निश्चिते, संहितधाम्ये च । अव+सि-क्त । संवद्धे ।

अवस्कान्द पु० अव+स्कान्द-आधारे षञ् । जिगोषणां सैन्यनि-
वेशस्थाने शिविरे, आक्रमणे च । [तरणे, आक्रमणे च ।

अवस्कान्दन न० अव+स्कान्द-ल्युट् । सर्वाङ्गेणावगाहने, अव
अवस्तर पु० अव+कृ-अप् छट् । विद्यादिभ्ये । अपादने अपि

गुह्यदेशे उपस्थादौ । [अवादेशः । अवरकालादौ ।

अवस्तात् अव्य० अवरस्मिन् अवरस्तात् अवरमित्थं अस्ताति
अवस्तार पु० अव+स्तृ-घञ् । परदा इति ख्यातायां
जवनिकायाम्, आस्तरणे च । [अवस्थाने च ।

अवस्था स्त्री० अव+स्था-अङ् । कालकृतायां देहादेर्दशायाम्,
अवस्थान न० अव+स्था-ल्युट् । स्थितौ । आधारे वञ्जि ।
आवासे, प्रतिष्ठायाञ्च ।

अवस्थान्दन न० अव+स्थान्द-ल्युट् । हिंसने ।

अवस्त्सन न० अव+स्त्सन्-ल्युट् । अधःपतने, ल्युतौ च ।
अवहार पु० अव+हृ-कर्तरि ण । चौरै, याहनामके, जलजन्त

भेदे च । भावे घञि । युद्धादिविश्राने । कर्माणि घञि ।
निमन्त्रितविप्रादिभ्यो देवे इव्ये । [भावे ।

अवहित्या स्त्री० न० न वह्निष्ठाति स्या-कृष्टपोः । हृद्गत-
अवहेल न० स्त्री० । अव+हेल-अङ् घञर्थे क वा । अनादरे ।

अवाक्पुष्पी स्त्री० अवाक् अधोमुखं पुष्पमस्याः । (सुलभा)
इति ख्यातायाम् शतपुष्पिकायाम् ।

अवाक्शिरस् लि० अवाक् शिरोऽस्य व० । अधोमुखे ।

अवाग्र लि० अवनतमग्नस्य । नमस्तुले ।

अवाङ्मुख लि० अवाक् मुखमस्य । अधोमुखे ।

अवाच् लि० अवाञ्चति अव+अनुच-क्विप् । अधोमुखगते,
अवरे-देशे, काले च । दक्षिणस्यां दिशि स्त्री० ङीप् ।

नास्ति वाक् यस्य द्व० । वाक्चरहिते लि० । पूर्वार्थे औ
अवाञ्चौ, अत्र अवाचौ इत्यादिभेदः । कालाद्यार्थे प्रथमादीनां
स्थानेऽस्माति तस्य लुक् । अवरकालादावर्थे अव्य० ।

अवाच्य न० वच-ण्यत् कृतम् न० ८० । उद्वचने, वचना-
नर्हे, निन्दनीये च अवाच+यत् । अवरकालादौ भवे लि० ।

अवान्तर लि० अवगतमन्तरं मध्यम् प्रा० स० । प्रधानान्तः
पातिनि अङ्गादौ, सामान्यस्य विशेषे च ।

अवार न० न वारमल । नटादेर्जलानतिक्रमेण प्राप्ये तीरे ।

अवारपार पु० अवारं पारञ्च स्त्री वस्य अर्धआद्याच् ।
उभयजुलवति ससृष्टे ।

अवारपारीण लि० अवारपारे गच्छति+ङ् । पारगामिणि ।

अवारिका स्त्री० नास्ति वारि यत् । धन्याके, तस्य अति-
शुष्काफलत्वेन जलशून्यत्वात् ।

अवासस् लि० न वासोऽस्य । वस्त्ररहिते नग्ने ।

अवि पु० अव-इन् । सूय्ये, सेषे, क्रागे, पर्वते, भूपिककम्बले,
प्रभौ च । ऋतुमत्यां स्त्रियां लज्जायाञ्च स्त्री० वा ङीप् ।

अविकट पु० अवि+सृष्टे कटच् । मेघसंघाते । विकट उद्यः

न०त० । उपभिन्ने सौम्ये । [अजगन्धाड्ये ।

अविगन्धा स्त्री० अवेन्धागस्य गन्ध इव गन्धः पुष्पादावस्याः ।

अविग्नं पु० विज-क्तं न०त० । (करसचा) करसईकटजे ।

अवितथ न० न वितथं सिध्दा न०त० । सखे ।

अविद्या स्त्री० विद-क्यप् न०त० । विद्याभावे, अहङ्कारहेतो
अज्ञाने, विद्याविरोधिन्याम् अयमार्धबुद्धौ च । वेदान्तमते
भावभावाभ्यामनिर्वाच्यामचेतनायां मायायाम् ।

अविहङ्कर्णी स्त्री० न विहङ्गः अङ्किरः पर्णरूपः कर्णोऽस्याः ।
पाठालतायाम् ।

अविनाभाव पु० विना व्यापक्यते न भावः स्थितिः । व्याप-
कस्थित्यनुरोधिसत्तारूपायां व्याप्ता ।

अविनीत लि० अव+नी-क्त । उद्धते । कुलटार्या स्त्री० ।

अविप्रिय पु० अवीन् मेघान् घ्रीणाति घ्री-क । श्याकालये ।

विधिवधपकारः न०त० । प्रतिकूलभिन्ने । न०ब० । अपकार
न्यून्ये लि० । श्वेतालतायां स्त्री० ।

अविभक्त पु० वि+भज-क्त । संसृष्टे, विभागरहिते द्रव्ये-स्वाभिनि
च । अविभक्ता विभक्ता वा सपिशङ्काः स्वावरे सभाः इति,
अविभक्तं स्वावरं यत्स्वप्नमेव तद्वेदिति च स्मृतिः ।

अविस्तुक्त न० 'न विस्तुक्तं शिवाभ्यां यदविस्तुक्तं ततो विद'-
रित्युक्तलक्षणे काशीकोशे । वि+सुच-क्त न०त० । सुक्तभिन्ने लि०

अविरत लि० वि+रम भावे-क्त न०ब० । विरामन्यून्ये, अनवरते
द्रव्यादौ च क्रियाविशेषणत्वे न० ।

अविरति स्त्री० विरामो विरतिः भावे क्तिन् न०त० । विषयादौ
स्थिरचित्ततायाम्, विरामाभावे च ।

अविरल लि० न विरलः न०त० । घने, निविड् ।

अविलम्बित लि० वि+लवि-क्त न०त० । विलम्बन्यून्ये त्वरायुक्ते
द्रव्यादौ । क्रियाविशेषणत्वे न० ।

अविवेक पु० वि+विच-ञञ् न०त० । सदृशविवेकाभावे, समू-
थैककार्यकरणे, भ्रमे च । न०ब० । विवेकन्यून्ये लि० ।

अविवेकिन् लि० वि+विच-विजुण् न०त० । विवेककर्मिणे,
सूक्ष्मे, मास्त्राद्युपदेशन्यून्ये, विवेकोभेदसहजिन्ने च । साङ्ख्य-
मते प्रधाने, महदादौ च । प्रधानं महदादिभ्यः, सहदा-
द्वयं प्रधानान् न विविच्यन्ते (भित्तुन्ते) इत्युक्तम् तत्रैव ।

अविशेष पु० वि+शिष-घञ् न०त० । विशेषाभावे, अभेदे च ।
न०ब० । विशेषन्यून्ये त्वल्ये लि० । साङ्ख्यदिमतसिद्धेपु तन्मा-
त्राख्येषु सूक्ष्मभूतेषु तानि च इदमेतदेवंगुणकमिति
व्याहृततया नानुभूयन्ते इत्यविशेषाः ।

अविश्रान्त लि० वि+श्रम-क्त न०त० । विरामरहिते द्रव्ये ।

अविष पु० अव-इष्च् । ससृष्टे, न्यपे च । डीप् । नद्यां स्त्री० ।

विषन्यून्ये लि० । (आतइच्) विद्यायां स्त्री० टाप् ।

अविसोढ न० अवेदं गन्धम् अविसोढ न पत्वम् । मेघादुग्धे ।

अविस्पष्ट न० विस्पष्टं नृतमालेखार्थावबोधकं सुत्तेन श्रवणा-
योग्यञ्च वि+स्पृश-क्त न०त० । अस्पष्टवाक्ये । [प्यत् ।

अवीचि पु० नास्ति वीचिः सुखजनक । नरकभेदे अवीचिमखोरे-

अवीजा स्त्री० ईषदर्थे नजा व० । अल्पबीजवत्यां प्राचायाम् ।

बीजन्यून्ये लि० । [प्रवर्त्तमाने निषेधके अनुमाने ।

अवीत न० वि+इण-क्त न०त० । न्यायप्रसिद्धे व्यतिरेकहत्वेन

अवीर लि० वीरः पुलादि नास्ति यस्य । पुलादिन्यून्ये । न०त०

वीर्यवह्निने । पतिपुलरहिततायां स्त्री० । 'अजानपुला-

विधवा साधवोरा परकीर्त्तितेति' स्मृतैः । [धाने च ।

अवेद्यया न० अव+ईच्-ल्युट् । दर्शने, प्रतिजागरणे, अद-

अव्यक्त पु० वि+अग्न-क्त न०त० । विष्णौ, कावे, शिवे, सांख्य

मते सर्वकारणे, प्रधाने, रूपाद्यहीनतया चक्षुराद्यगो

चरत्वात्तस्य, वेदान्तमते सूक्ष्मगरीरे स्वप्नावस्थायाम् शब्द

प्रवृत्तिनिमित्तज्ञातिगुणादिभिर्निर्जिते निराकारे ब्रह्मणि

च न० । अस्पष्टे वस्तुमाले लि० । [ईषद्वक्ते अरुणवर्णे ।

अव्यक्तराग पु० न व्यक्तोऽत्यव्यक्तो रागोऽरुणिमा यस्य ।

अव्यङ्गा स्त्री० अवेरङ्गं शङ्खनिकाङ्गसंज्ञाः । नृकशिव्याम् ।

न विकलमङ्गस्य इव० । विकलाङ्गभिन्ने पूर्णाङ्गे लि० ।

अव्यञ्जन पु० नास्ति व्यञ्जनं शुभलक्षणं नृङ्गं यस्य । शङ्ख-

हीनपद्मौ, सुलक्षणन्यून्ये, चिह्नन्यून्ये च लि० ।

अव्यण्डा स्त्री० न विगतमण्डं बीजमस्याः । शुकाशिव्याम् ।

अव्यय पु० न व्ययते पङ्क्त्यां न सञ्चलति व्ययमवयवचलनयोः अच् ।

सर्पे । व्ययान्यून्ये लि० । नास्ति व्यया यस्याम् ७त० ।

हरितक्याम् शुण्डाञ्च स्त्री० । [व्ययान्यून्ये लि० ।

अव्ययिन् पु० बह्वचलनेऽपि न व्ययते अच-इनि । अश्ने,

अव्यभिचारिन् लि० वि+अभि+चर-णिनि न०त० ।

केनापि प्रतिकूलहेतुना निवारयितुमशक्ये । न्यायमते

व्यभिचारो व्याप्तेरभावतत्त्वन्यून्ये हेतौ पु० ।

अव्यय पु० न० वि+इण-अच् न०त० । सर्वांश्च विभक्तिषु

सर्ववचनेषु च एकरूपे शब्दवृत्तिधर्मविशेषे, यथास्व-

रादयोऽव्ययाः सर्वतैकरूपाः शिवे, विष्णौ च पु० ।

आद्यनरहिते विकारन्यून्ये लि० । परब्रह्मणि न० ।

'सदृशं लिपु लिङ्गेषु सर्वांश्च च विभक्तिषु । वचनेषु च

सर्वेषु यन्न व्यति तदव्ययमिव स्तुतिः ।

अव्ययीभाव पु० अनव्ययमव्ययं भवत्यनेन अव्यय+वि-ञ्

षञ् । व्याकरणविदे समासविशेषे । तत्र हि उपकुम्भ-
मित्यादौ अनव्ययस्थापि कुम्भादिपदस्याव्ययत्वम् ।

अव्यवस्था स्त्री० वि+अव+स्था-अङ् न०त० । इदं कर्तव्य-
मिदं नेति नियमाभावे, शास्त्रादिविरुद्धायां व्यवस्थायाम्,
अविधौ च । [भोजनादौ एकतावस्थानायोग्ये प्रतितादौ ।
अव्यवहार्यं वि० वि+अव+हृ-ण्यत् न०त० । शयनासन-
अव्यवहितं वि० वि+अव+धा-क्त न०त० । व्यवधानरहिते
साक्षात्संबन्धे ।

अव्याकृतं वि० वि+आ+कृ-क्त न०त० । वेदान्तमते अप्रकटी-
भूते वीजरूपे जगत्कारणेऽज्ञाने । सांख्यादिमते प्रधाने च ।

अव्याप्यवृत्तिं वि० व्याप्य स्वाधिकरणं देशादिकं साकल्येन
संबध्य न वृत्तिः स्थितिरेष्य । स्वाधिकरणे देशादौ प्रदेश
विशेषस्थिते वस्तुनि । यथा घटोभूतलादौ एकदेशे एव
तिष्ठति इत्यतोऽव्याप्यवृत्तिः । व्याप्यवृत्तिस्तु जात्यादिः
घटादौ साकल्येन सम्बध्य स्थित इति न्यायमते प्रासङ्ग्यम् ।

अव्युत्पन्नं वि० वि+उद्+पद्-त्त न०त० । ससदायशब्दस्या-
वयवशोऽर्थबोधकताशक्तिः व्युत्पत्तिस्तन्मूले अवयवार्थान्मूले
शब्दे, शब्दार्थानभिज्ञे मूर्खादौ च ।

अशु संज्ञितौ-व्याप्तौ च सादि-आत्म० वेद० सक० । अश्रुते
आश्रित आश्रय आश्रय ।

अश भोजने क्रमादि पर० सक० सेट् । अन्नाति आशीत् ।
अशकुम्भौ स्त्री० अश्रुते व्याश्रोति अश-अच् अशा कुम्भाति
जलमावृणोति स्तुम्भ-ट् पृषो० सलोपः टित्वात् ङीष्
कर्म० । अत्यक्त्वात् जलव्यापके जलोपरिजाते पाना
इति ख्याते लक्षणेदे ।

अशन पु० अश्रुते व्याश्रोति अश-ल्यु । पीतसालहृत्ते दन्त्य-
मध्येऽप्ययसतार्थे भावे ल्युट् । व्याप्तौ, भोजने च न० ।
कर्मणि ल्युट् । अन्ने न० ।

अशनपर्शी स्त्री० अशनस्य पीतसालस्य पर्शमिव पर्यमस्याः ।
आराटो इति ख्याते वृक्षभेदे तस्य पीतसालतल्यपर्यत्वात्

अशनाया स्त्री० अतिजोभेनाशनमिच्छति अशन+क्यच्-
भावे अ । बुभुक्षायाम् । [बुभुक्षायाम् न० ।

अशनायितं वि० अशन-क्यच्-कर्त्तरि-क्त । कुपिते । भावे-क्त ।
अशनि पु० स्त्री० अश्रुते संहन्ति अश-अनि । मेघोत्पत्ते ज्यो-
तिषि वज्रे, प्रसरवर्षणि उल्काविशेषे, विद्युति च ।

अशब्दं वि० नास्ति शब्दो, वेदादौ वाचकशब्दो वा यस्य ।
शब्दहीने, वेदे वाचकशब्दवर्जिते च “प्रधानेऽशब्दस्य शर्मरूप-
सव्यमिति” श्रुतिः “इत्येतनोऽशब्दमिति” शारीरकसूत्रे

अशरीरं वि० नास्ति शरीरं तदभिमानो वा यस्य । “प्रत्यग्-
ज्ञानशिखिध्वस्तो मिथ्याज्ञाने भङ्गेतके । नेतिनेतिसंस्पर्श-
त्वादशरीरो भवत्यय” इत्युक्तं लक्षणे सकलनिषेधरूपे देह-
न्यून्ये परमात्मनि, शरीराभिमानन्यून्ये जीवन्मुक्ते च
“अशरीरं वाव सन्नं प्रियाप्रिये न स्पृशत इति श्रुतिः ।

अशास्त्रं न० शास्त्र-करणे इन् शस्त्रं वेदादि विरोधे न०त० ।
वेदादिविरुद्धे नास्तिकागमादौ ।

अशितं वि० अश-कर्मणि क्त । भक्षिते । कर्त्तरि क्त । तप्ते ।

अशितङ्गवीनं वि० अशितास्तरूपा गावोऽव । पूर्वगोचारणत्वे ।

अशितम्भवं वि० अशितस्तृप्नो भवत्यनेन खं सुम्भं च ।
तत्प्रसाधने अन्नादौ । [इत् । चरौ ।

अशितं पु० अश-संहृतौ इत् । चौरैः । भोजनायां कर्मणि

अशिरं पु० अश-भोजने इत् । बह्वौ, राजसे, सूर्ये, वायौ च ।
वस्ते न० । [याम् । स्वार्थे के ह्रस्वे अग्निद्विकाप्यत् ।

अशिश्वी स्त्री० नास्ति शिशुर्गस्याः ङीष् । शिशुहीनायां स्नि-

अशीति स्त्री० दशानासवयवं दशतिः दशकमष्टशतं दशतिः
वि० अशीत्यादेशः । अष्टयुगिते दशके संख्याभेदे, तत्सङ्ख्यायाम् वि० च

अशुभं न० नास्ति शुभं यस्मात् ५ व० । पापे “प्रयत्नलोपोपचि-
तमशुभं नाशयती”ति स्मृतिः । न०त० । अमङ्गले । तद्वति वि०

अशोषं वि० नास्ति शेषो यस्य । शेषरहिते सम्पूर्ण । क्रियावि-
शेषणत्वे न० । नञ् त० । शेषाभावे ।

अशोकं पु० नास्ति शोको यस्मात् ५ त० । स्वनामख्याते
अशोकवृक्षे, वृक्षलक्षणे च । पारदे न० । कटुकवृक्षे स्त्री० ।

इत० । शोकान्मूले वि० । [कटुकोति ख्यातायां कटुक्याम् ।

अशोकरोहिणी स्त्री० अशोक इव रोहति रुह-णिनि ।

अशोच्यं वि० शुच-योग्यत्वे गत्यत् न०त० । शोचितसयोग्ये

अशौचं न० शुचैर्भावः शौचं न०त० । स्मृतिप्रसिद्धे, विहितकर्मा-
नधिकारितसम्पादके अशर्मे, शुचिभावे च । स्वार्थे

व्यञ्ज आशौच्यमप्यत्र “आशौच्याद्विप्रसूच्येते”ति स्मृतिः ।

अश्लकदली स्त्री० अश्रुते अश-मन् कर्म० । काष्ठकटल्याम् ।

अश्लकुष्टं पु० अश्लनि प्रसर एव धान्यादिकं कुड्मयति ।
वानप्रस्थभेदे, तस्योदुखलादिन्यून्यत्वेन तण्डुलादेर्निस्स-

धीकरणं प्रसारे एव विहितम् । [सरकतमशौ ।

अश्लगवर्धं पु० अश्लना कृतो गर्भोऽस्य । पद्मा इति ख्याते

अश्लगवर्धजं पु० अश्लगवर्धजायते जन-ड । सरकतमशौ

अश्लयोनिरप्यत्र । [हृत्ते ।

अश्लमं पु० अश्लानं इति भिनन्ति हन-ट् । पाषाणभेदके

अश्लमं न० अश्लनो जायते जन-ड । प्रसरजाते शिलाजलनि,

लौहे च । अश्वजतरण्यत् । [भेदके टङ्गनामास्ते ।
 अश्वदाराण पु० अश्वानं दारयति द-णिच्-ल्यु । पापाण-
 अश्वान पु० अश्वते व्याप्नोति, संहन्यनेन वा । कर्त्तरि करणे वा
 ननिच् । पापाणे । [चूलागञ्ज । अमनामन्त्रः । अस्मन्तोऽप्यत्र ।
 अश्वान्त न० अश्वानोऽन्तोऽत्र शक० पररूपम् । अश्वमे चेत्ये,
 अश्वान्तका पु० न० अश्वानमन्तयति । चूलागम्, दीपाधारका-
 दन्ते, तद्व्यतिशे च । आवुडेति ख्याते अन्धोटकटके,
 अस्मपत्ने कोविदारकटके च पु० ।
 अश्वपुष्प न० अश्वानः पुष्पमिव । शिलाजतुनि, मैलेये गन्धद्रव्ये
 अश्वमपल न० अश्वमेव भाजयति चूर्णितं करोति । भज-
 णिच् अण् ट्यो० जस्य लत्वम् । द्रव्यचूर्णकारके हासान
 टिल्ले इति ख्याते कौहपालभेदे ।
 अश्वभिद् पु० अश्वानसृज्जित्य जायते । पापाणभेदके दृष्टे ।
 क । अश्वभिदेऽप्यत्र ।
 अश्वरी स्त्री० अश्वानं राति रा-क गौरा० डीप् । मूलक-
 च्छरीने च हि मूलद्वारे प्रसारमिव कठिनसांसं रचयति ।
 अश्वरीघ्न पु० अश्वरीं मूलकच्छं हन्ति हन-ट । वरुणदृष्टे
 अश्वरीहर पु० अश्वरीं हरति हृ-ट । (देधान) देवधान्ये ।
 अश्वसार पु० न० अश्वानः सार इव । लौहे । इव० । तत्तुल्य-
 कठिने वि० । [अस्यते अश्व-कर्माणि रक्तु अस्ममयत् ।
 अश्व(स्त्र) न० अश्वते जेतुं कष्टम् वा अश्व-रक्तु । चतुर्जले, रक्ते च
 अश्व(स्त्र)प पु० अश्वं (स्त्रं) पिबति प्रा-क । राक्षसे ।
 अश्वान्ति लि० अश्व-भावे-क्त न० व० । सन्तते निवृत्तिरहिते च ।
 कर्त्तरि क्त न० त० । आन्तभिन्ने लि० । [वा डीप् ।
 अश्वि(श्री) स्त्री० अश्व-रि । अस्त्रादेरप्यभागे गृह्यादिकोणे च
 अश्वि(सु) पु० अश्वते अस्यते वा । अश्व् (अश्व) इक् । चतुर्जले ।
 अश्वील न० अश्वेति नाति गृह्णाति ला-क रस्य लत्वम् श्री-
 मिधादितात् ल वा न० त० । लज्जादिसम्पादिकायास्
 दाम्यभावायास् ।
 अश्वेषा स्त्री० न श्लिष्यतेऽन्योन्यम् समतारात्मकत्वेऽप्यस्याः
 योगकारकतारान्तराभावात् न परस्परमेलेनम् श्लिष-
 षच् न० त० । अश्वित्ववधिनवमतारायाम् । श्लेषः
 अलङ्कारविशेषः संबन्धो वा न० व० । तद्गृहिते लि० ।
 अश्व पु० अश्व-कान् । घोटके । [अश्वगन्धाल्लहणे ।
 अश्वकान्तिका स्त्री० अश्वस्य भेदमिव कन्द्रीमूलमस्याः ।
 अश्वकर्ण पु० अश्वस्य कर्ण इव पलमस्य । खनामख्याते साल
 दृष्टे । स्वाधे के अश्वकर्णकोऽप्यत्र ।
 अश्वखरज पु० अश्वस्य खरी च, अश्वी च खरच वा ताम्बां

जायते पुंवद्भावः । खचरे घोटकभेदे । खराजजोऽप्यत्र ।
 अश्वखुर पु० अश्वस्य खुरमिव खुरं मूलमस्य । नखीति ख्याते
 गन्धद्रव्ये । अपराजितायास् स्त्री० ।
 अश्वगन्धा स्त्री० अश्वस्य गन्ध एकदेशेभेदमिव मूलमस्याः ।
 वरुहकर्णतुल्यपत्ने खनामख्याते सुदृढचभेदे ।
 अश्वघ्न पु० अश्वं हन्ति हन-ट । करवीरदृष्टे तस्याश्चनामकत्वात्
 अश्वतर पु० तनु रश्मः अश्व+तनुले ढरच् अश्वानमतेनोत्पन्नत्वे
 खलं तस्य तनुलञ्चान्नापिहकत्वात् । गृहमेनाश्वास्तत्पन्ने,
 खचरेऽश्वविशेषे, सर्पभेदे च । जातित्वेन स्त्रियां डीप् ।
 अश्वत्य पु० न अश्विरं शास्त्रालिङ्गादिवत् विधति स्या क
 नि० । खनामख्याते दृष्टे, गृहभाण्डदृष्टे, चिरमस्यावि-
 त्वात् संसाररूपे दृष्टे च “जर्जस्तूलमधःशास्त्रमन्त्र” प्राङ्-
 रव्यय”मिति गीता ।
 अश्वपाल पु० अश्वान् पालयति पा+णिच्-लन् अण् । घोट-
 करवके । खुल् अश्वपालकोऽप्यत्र जवे न० ।
 अश्वपुच्छी स्त्री० अश्वस्य पुच्छमिव केशरोऽस्य । माषपर्याङ्गिणे
 अश्ववाल पु० अश्वस्य वालः केशर इव तदाकारपुष्पत्वात् ।
 कदाशा इति ख्याते काशे । इत० । अश्वस्य केशे ।
 अश्वभार पु० अश्वं भारयति ष-णिच्-अण् । करवीरे । खुल्
 अश्वभारकोऽप्यत्र । [पाकारादाङ्गे किन्नरे । स्त्रियां डीप्
 अश्वमुख पु० अश्वस्य मुखमिव मुखमस्य । अश्वकारमुखे पुश्-
 अश्वमेध पु० अश्वो मेधयते बध्यतेऽल मेध-वज् । यज्ञभेदे ।
 अश्वमेधीय पु० अश्वमेधस्यायं हितोवा क् । अश्वमेधाङ्गेऽश्वे ।
 अश्वयुज स्त्री० अश्वं युनक्ति रूपेणाउकरोति क । अश्विनी
 नक्षत्रे तस्या अश्वतल्यरूपत्वात् । युज-क्तिन् अश्वयुगपि
 अश्वेन अश्वकारेण युज्यते यत्न चान्द्राश्विनमासि पौर्ण-
 मास्याम् । तस्मिन् चान्द्रमासे च “अश्वयुक् कृष्णपक्षे तु
 आर्द्रं कुर्वादि”ति स्मृतिः । मत्वर्थेऽपि । अश्वयुजोऽप्यत्र
 अश्वरोधक पु० अश्वं रुनक्ति रुध-खुल् । करवीरे दृष्टे ।
 अश्ववज्रा पु० अश्वस्य वज्रमिव वज्रमस्य । अश्वसुखाकार-
 मुखमिव पुरुषाकारान्याङ्गे किन्नरे ।
 अश्ववार(ह) पु० अश्वं वारयति वरा-ह-अण् । अश्वारो-
 हणि । वर-णिच्-अण् । अश्ववाहोऽप्यत्र ।
 अश्वखान लि० न श्वोभवं अश्व+खुल् तट् च । परदिनास्यामिव
 एकदिननिर्वाहोचितेऽज्ञादौ “अश्वखानविधानेन हर्त्तव्यमि”तिमनुः
 अश्वाल पु० अश्वस्याधीव अश् सना० । देवसर्पपट्टके ।
 अश्वामिधानी स्त्री० अश्वघोटमिधीयतेऽभिधायतेऽनवा अभि-
 धा-ल्युट् । अश्ववन्धनरज्ज्यामिधानीवाज्याम् “रज्ज्या-

मन्त्रादृशनां मन्त्रस्योक्त्याभिधानीमादत्ते' इति नृतिः ।

अश्वारि पु० अश्वस्यारिः इत० । नहिषे ।

अश्वारोह पु० अश्वमारोहति रुह-अण् । अश्ववाहके, अश्व-
रोहणेन युक्तकर्त्तरि च । अश्वगन्धायां स्त्री० । [आहणे ।

अश्वारोहक पु० अश्वसन्नेद्विवावरोहति खलु । अश्वग-

अश्विन् पु० द्विव० अश्वः सन्नि वयोः इति । स्वर्गवैद्ययोः

अश्विनो स्त्री० अश्वः अश्वकारो विद्यते यस्याः अश्व+इनि ।

सप्तविंशतिवत्समये प्रथमे नक्षत्रे ।

अश्विनीकुमार पु० द्विव० अश्वीभूता संज्ञानाम्नी सूर्यपत्नी

तस्यामश्वरूपेण सूर्येण जातौ कुमारौ । स्वर्गवैद्ययोः ।

अश्वीय न० अश्वानां समूहोदयेभ्योहितं वा छ । अश्वसमूहे
अश्वहिते ति० । [अश्वे ।

अश्वोरस न० अश्वानासर इव सख्यम् पचसमा० । सख्ये

अश्व दीप्तौ अक० गतौ, अश्वे च सक० भ्रादि० उभ० सेट् ।

अपति ते आपीत आपिष्ट ।

अषडक्षीण ति० न सन्नि षडक्षीणि औलेन्द्रियाणि यत्न
ख । तृतीयजनकान्धते द्वाभ्यामेव कृते सन्तादौ ।

अषाढ(ड) पु० अषाढ(ड) वा युक्ता पौर्णमासी अषाढी (डी)

मा यत्न मासे अण् वा ह्रस्वः । वैशाखादितस्तृतीये मासे

आषाढमासे । अषाढी पौर्णिमा प्रयोजनस्य प्रयोजनार्थे

अण् । वृत्ताचारिधार्थे दण्डे, तस्य हि आषाढपौर्णिमास्यां

विहितकर्मोपर्योगितात् आषाढः आपा(डो)टोऽयमयत्न ।

अषाढा(डा) स्त्री० षाडिः साह्रनं सह-णिच्+क्तिन् एत्वम् अर्थ

आद्यन् न-त० ष्यो० वा डत्वम् । अश्विन्यवधिके पञ्चादिके

विषे, उत्तरादिके एकविंशे च नक्षत्रे । अषाढायत्न ।

अष्टक न० अष्टौ अध्यायाः परिमाणस्य अष्टनु+कन् ।

पाणिनेरष्टाध्यायीयत्न्ये, प्रत्येकमष्टाध्यायात्मके ऋग्वेदांशे च

अष्टका स्त्री० "अष्टका त्व वनाख्याता मन्त्रस्यादिदिनवयमि"

तुक्तसंज्ञके सप्तम्यादिदिनवये, अष्टानि पितरोऽस्यां तिथौ

अष्ट-एकन् । पौषमाशफाल्गुनानां कृष्णपक्षयोः, "अष्टका

पितृदेवत्ये" इत्यजादिपाठान् न इत्थम् । तद्विहितभावे च

अष्टन ति० वङ्ग० अष्ट-आप्तौ कनिन् तट् च । संख्याभेदे ।

अष्टपदिका स्त्री० अष्टसु दिक्षु पादा अस्याः अन्त्यलोपः

कोपि पद्मावे संज्ञायां कन् ह्रस्वः । (हापरमाणि) लतायास्

अष्टपाद् पु० अष्टौ पादा अस्य व० वा अन्त्यलोपः ऋग्विशेषे,

शरभं, लतायाश्च । अष्टपादोऽयम् ।

अष्टजङ्गल पु० अष्टसु स्थानेषु उरःसुरचतस्रपुच्छस्र-

पृष्ठस्रकेषु चैतद्व्यात्मकं मङ्गलस्य । तादृशलक्षणयुक्ते

अश्वे । अष्टानां मङ्गलद्रव्याणां समाहारः । "सौकेऽपिभु

मङ्गलान्यष्टौ ब्राह्मण्यौर्गौर्ज्ञेयानि" । हिरण्यं सर्पिरादित्य

आपो राजा तथाऽप" इत्युक्तेषु अष्टसु द्रव्येषु ।

अष्टमान न० अष्टौ सदयः मानं परिमाणस्य । कुहवरूपे
अष्टमुष्टिमिते परिमाणभेदे ।

अष्टमी स्त्री० अष्टानां पूरणी । पञ्चदशकलात्मकचन्द्रस्य अष्टम

कलाक्रियारूपायां खनामख्यातायां तिथौ अष्टमंख्या

पूरण्याश्च । अश+क्त अट् संदातं व्याप्तिं वा माति मा-

अच क गौरा० डप् । कोटालतायाम् ।

अष्टमूर्त्ति पु० अष्टौ भूम्यादयो मूर्त्तयोऽस्य । "जितिर्जनं तथा

तेजो वायुराकाशमेव च । अष्टमूर्त्तं तथा चन्द्रः मूर्त्तयोऽष्टौ

पिनाकिनः" इत्युक्ताष्टमूर्त्तिधारिणि शिवे ।

अष्टलौहक न० अष्टानां लौहानां धातूनां समाहारः ।

"सुवर्णं रजतं ताम्रं सीसकं कान्तिकं तथा । वङ्गं लौहं

तीक्ष्णलौहमित्यष्टौ धातवः स्मृता" इत्युक्तेषु अष्टसु धातुषु ।

अष्टाकपाल पु० अष्टसु कपालेषु मन्त्रादिषु संस्कृतः पुरोडाशः ।

संस्कारार्थकस्य तद्वितस्य लुक् आत्मम् । अष्टसु कपालेषु

संस्कार्ये पुरोडाशे, तन्नाम्ये यज्ञे च ।

अष्टाङ्ग पु० अष्टावङ्गानि यस्य । योगविशेषे, यमनियमासन

प्राणायामध्याहारध्यानधारणानामष्टाङ्गेषु योगशास्त्रात्

एतेषां स्वरूपादि तत्तच्छब्दाद्ये वङ्गते । "जातुभ्याश्च

तथा पद्भ्यां प्राणभ्याश्चरसा धिया । शिरसा वचसा दृष्ट्या

प्रणामाट्टाङ्गैरित इत्युक्तलक्षणं प्रणामे "आपः क्षीरं

कुशाम्यं च दधि सर्पिः सततजुलम् । यवः सिद्धार्थकश्चैव

अष्टाङ्गोऽर्थः प्रकीर्तितः" इत्युक्तलक्षणं तेषां शरीरकण्डोर्षे,

शरीरफलके च तस्य प्रत्येकपङ्क्तौ अष्टपदरूपाङ्गकत्वात् ।

अष्टादशन् ति० वङ्ग० । अष्टाधिका दश, अष्टौ च दश चेति

वा । संख्याविशेषयुक्ते । पूरणे डटि । तत्पूरणे ति० । [पाचने

अष्टादशाङ्ग पु० न० अष्टादश अङ्गानि यत्न । वैद्यकप्रसिद्धे

अष्टापद पु० न० अष्टौ अष्टौ पदानि पङ्क्तावस्य दत्तौ संख्या

शब्दस्य बोधार्थवाङ्गीकारात् आत्मम् । शारीरफलके ।

अष्टसु धातुषु पदं प्रतिज्ञा यस्य । रूपे । शरभे, लतायाश्च

पु०, तयोरष्टपदत्वात् । अष्टाभिः विद्विभिरापद्यते का+पद-

अच् । अष्टिमाद्यटसिद्धियुक्ते कैलाशे । अष्टसंख्यातेन

आपद्यते अप् । कावे ।

अष्टि स्त्री० अस्मते भूमौ निष्यते अस्-क्तिन् ष्यो० षत्वम् ।

आटि इति ख्याते वोजे, षोडशाक्षरपादके इन्दोभेदे च ।

अष्टीला स्त्री० "आध्मापयन् वसिष्ठं हृत्वा वातस्योन्न-

ताम् । कुर्यात्तोत्रात्तिमदीलां मूलविष्णुमार्गरोधिनीमिति
वैद्योक्तलक्षणयुक्ते वातलब्धे व्याधिभेदे ।

अष्टोवत् पु० नास्ति अतिशयितमस्ति यस्मिन् सतप् पृषो०
नि० । (अष्टु) इति ख्याति जानुर्वीः सन्निस्थाने ।

अस दीप्तो अकः प्रहणे गतौ च सकः स्वादिः उभः सेट् । असति
ते आसीत् आसिष्ट । 'लावण्य उत्पाद्य इवासे'ति कुमारः

अस विद्यमानतायाम् अटा० अक० पर० सेट् । अस्ति अभूत् ।

अस जेमे दिवा० पर० सक० सेट् । अस्ति अस्ति ।

असंस्कृत लि० सम्+क-क्त सम् न०त० । गभीरानादिसंस्कार
रहिते, व्याकरणसंस्कारान्तर्ये अपश्यदे च ।

असक्तम् अव्य० न सकत् न०त० । पौनःपुन्ये ।

असक्त लि० सन्ज-क्त न०त० । आसक्तिशून्ये फलाभिलाष
शून्ये च "असक्तः सुखमन्वभूटि"ति रघुः । "कुर्यात् वि-
हासयाः सक्तः" इति गीता । [पथि च पु०]

असङ्कुल लि० असङ्कुलः । परस्परविरुद्धे । आमादिपथे विस्तीर्णे
असङ्क्रान्तमास पु० न सङ्क्रान्तः राश्वनरं प्राप्तोरपि यत्न
चान्द्रमासे । शुक्लपतिपदादिदृष्टान्ते रक्रमणान्तर्ये मलमासे ।

असङ्गु लि० नास्ति संख्या यस्य । पराङ्गीतीते, वङ्गसंख्यके च
असङ्ग पु० सन्ज-वञ् न०व० । सङ्गरहिते परमात्मनि,

हर्तौ च । न०त० । सङ्गविरोधिनि, पुनर्वित्तलोकेषयात्म्याग
रूपे वैराग्ये । न०व० । विषयरागाभाववति लि० ।

असङ्गत लि० सम्+गञ-क्त न०त० । सङ्गतिरौचित्यं तन्त्र्ये,
अनन्तराभिधानोत्पापकाङ्क्षाविषयभिन्ने च । "नासङ्गतं
प्रयुक्तोत्पत्ति"मियुक्तोक्तिः । [अर्थासङ्गारभेदे शा००परि०]

असङ्गति स्त्री० सम्+गञ-क्तिन् न०त० । सङ्गतिविरुद्धे ।

असत् लि० अस+शब्द न०त० । सङ्निधे, निरुपाख्ये निःस्व-
रूपे निषेधरूपेण प्रतीयमाने, अभावत्वाशये, "असङ्गया
ऊतं दत्तं तपस्त्रपं कृतं च यत् । असदित्युच्यते पार्थ"ति
गीतोक्ते असङ्गया कृते होमादौ च । इन्द्रे पु० । दृष्टाच-
रिणि असाधौ लि० । स्त्रियां ङीप् कुलठायाम् ।

असङ्गह पु० असति अविद्यमाने वस्तुनि ग्रहः आपहः ।
बालादीनाम् आवधार इति ख्याते आपहभेदे ।

असपर्णी स्त्री० असनस्य पर्णमिव पर्णमस्याः । वातकटुत्वे ।

असस्य लि० सभायामर्हः यत् न०त० । सभायामनुपयुक्तौ ।
स्त्रीवर्णनादौ, खले च । [राजस्य ज्वेष्टपुत्रे पु० ।

अससञ्ज्ञस्य न० ससञ्ज्ञस्य युक्तियुतं न०त० । असङ्गते । सगर-

अससय पु० अपज्जटार्थे न०त० । डुहकावे व्योमयकावे च ।

अससर्ग लि० समर्गः शक्तः न०त० । व्यशक्ते, दुर्बले च । समर्थः

सङ्गतार्थः न०त० । असङ्गतार्थे, व्याकरणशास्त्रे मसिद्धायां
यत्न यस्यान्वययोग्यता तत्सङ्गचराभावेनापेक्षायां अत-
एव असाङ्गभोजोक्त्यादौ असमर्थसमाशः नञ्पठस्य
साङ्गेन सङ्गान्वयायोग्यत्वात् भोजनेन च सङ्गचाराभा-
वेन अपेक्षणीयत्वात् ।

असमवायिकारणम् न० समवेति सम+अय+ङण-णिनि
न०त० कर्म० । न्यायमते समवायिकारणं द्रव्यं तद्विभक्तं द्रव्य-

इति यत् गुणादिकं कारणं तस्मिन्ने । यथा कपालद्वय-
संयोगरूपे संयोगघटस्य द्रव्याभित्ता क्रिया संयोगविभागादेः

असमीच्यकारिन् लि० समीच्य विविच्य न करोतीति क्त+
णिनि । विवेचनानामकृतैव कर्मकारके, मूर्खे च ।

असम्बद्ध न० सम्बद्धं परस्परमन्वितं न भवति सम्+बन्ध-क्त
न०त० । अर्थानवोधकेऽनन्वितार्थके वाक्ये ।

असम्बद्धप्रलाप पु० इत० । असम्बद्धस्य असङ्गतस्य कथने,
असङ्गतस्य अवस्तुतस्य निप्रयोजने कथने च ।

असम्बाध लि० नास्ति सम्बाधा अन्योत्थं पीडा यस्य । पर-
स्परसंबन्धरूपपीडाारहिते विरले, बाधारहिते च । "असं-
बाधा देवतदी"ति भारतम् ।

असम्भूत लि० सम्+भन-क्त नास्ति सम्भूतो यस्मात् ५५० ।
प्रययिजने । न०त० । अनभिभूते "असम्भूतः कस्तव सक्ति
मार्ग"मिति कुमारः । [तामिसानरहिते च ।

असम्बुग्ध लि० सम्+सृ-क्त न०त० । अकृतसन्दर्भे प्रणिङ्-
असृक् पु० सरति सृ-उ न०त० । (कुकरासाङ्गा) दृष्टे । [मृत्वे लि०]

असहज पु० न सहति सह-ल्यु न०त० । शत्रौ । चमा-
असाधारण लि० न०त० । साधारणं सामान्यधर्मयुक्तं तद्विभे,

तन्मात्रद्विधर्मयुक्ते, विभेये, अधिके च । न्यायमते
"यत्सूत्रमवस्थादाहृतः स त्वसाधारणो मतः"इत्युक्ते सपक्ष-
विपक्षादौ दृष्टे हेतौ पु० । यथा वह्निसाधने गगनादि-
हेतुः स च पक्षे पर्वतादौ, पक्षभिन्ने जलादौ च न विद्यते
गगनादेः कुत्रापि विद्यमानत्वाभावात् ।

असाधु लि० न०त० । साधुभिन्ने, असाङ्गरिते, संस्कृतशब्द-
भिन्ने, अपभ्रंशादौ च ।

असाध्य लि० सिध-ण्वच्-साधादेशः यत् न०त० । "ऊर्ध्वं साध्य
अधोवायसमाध्यं दुग्धपद्वत्"मित्युक्ते प्रतिकारानर्हे रोगभेदे,
असाधनीये, दुर्हमे शत्रौ च ।

असाम्प्रतम् अव्य० न साम्प्रतम् युक्तं न०त० । अयुक्ते ।

असार पु० नास्ति सारो यस्य । सारहीने एरुण्डह्ये । न०
त० । सारभिन्ने । न०व० । निश्चारे लि० । "असारः खलु

संसार' इत्युद्धृतः ।

[प्रतिरूपकम् अव्य० ।

असि पु० अस-दीप्तौ चोपे वा इन् । खड्गे । लभित्वर्थे विभक्ति
असिक्ती स्त्री० सो-क्त सिता केगादौ शुभ्रा जरती तन्निजा
अष्टज्ञा ज्ञादेशः ऊँप् च । अन्तःपुरचारिण्यासदृहायां
प्रेयायास्, नदीभेदे च । [यत् । कुट्रोपधाने ।

असिगण्ड पु० असते क्षिपते अस-इन् असिः क्षिप्रगण्डो
असित पु० सितः शुभ्रः विरोधे न०त० । शुभ्रवर्णमिन्ने तद्वि-
कडे कण्ववर्ण । तद्वति लि० । कण्वपत्रे पु० । नीलोपधौ,
अन्तःपुरचारिण्यासदृहायां प्रेयायाश्च स्त्री० टाप् ।

असितकार्जिस् पु० असितयति चिञ्-यत्तु सा अर्जिः शिखा
यंश्च । वक्षो वक्षिणासन्त्येन हि सर्वेषामसितत्वम् ।

असितफल पु० असितं कण्यं फलं यस्य । अधुनारिकेले ।

असिदंष्ट्र पु० असिरिव तोच्छा दंष्ट्रा यस्य । मकराख्ये यादधि
असिङ्ग लि० सिद्धोन्मिन्नः पक्ष्य न०त० । अपक्वे, अनिष्यन्ने च
न्यायमते आश्रवासिङ्गलादिभिस्त्रिभिर्दौर्घैर्दृष्टे हेतौ पु० ।

असिङ्ग स्त्री० सिध-क्तिन् न०त० । अनिष्यत्तौ, अपाके,
न्यायमते आश्रवासिङ्गिप्रभृतिविधिषहेतुदोषे च ।

असिधाव पु० असिं खड्गं धावति मार्जयति धाव-अण् ।
शस्त्राणां मार्जनकरे । यत्तु । असिधावकोटयत् ।

असिधेनुका स्त्री० असिधैर्नुरिव यस्याः व० वा कप् । जवैर्धै-
नुतल्यत्वेन तद्वत्सदृश्यायाम् कुरिकायाम् ।

असिपत्र(क) पु० असिरिव तोच्छं पत्रमस्य वा कप् । इकुड्ये
गुण्डनामकतये च । असिरेव पत्राकारो यत् । नरक-
भेदे । असेः पत्रनिवाच्यादकम् । खड्गकोपे न० ।

असिपत्रवन न० असिरेव पत्राकारो यस्य कर्म० । नरकभेदे
“अस्मिन् वै निजवेदपद्यादनापदि अपगतः पाषण्डस्योपग-
तस्तमसिपत्रवनं प्रवेशेति भागवतम् । [जन्तुभेदे ।

असिपुच्छ पु० असिरिव धारायुक्तः पुच्छोऽस्य । शिशुसारे जल
असिपुत्तिका स्त्री० असेः पुलीव स्तार्धे कन् ह्रस्वे अत
इत्त्वम् । कुरिकायाम् । जनभावे असिपुलीत्ययत् ।

असिमेढा पु० असिरिव तोच्छः मेदो निर्यासो यस्य । धिट्छदिरे

असिहेति पु० असिर्हेतिः साधनमस्य । खड्गेन युद्धकर्त्तरि ।

असु पु० असते क्षिपते अस-उ । चित्ते । कर्त्तरि उ । तापे ।
करणे उ । पञ्चदक्षिण वायुभेदे पु० वङ् । [लि०

असुख न० विरोधे न०त० । सुखविरोधिनि दुःखे । न०त० । तद्वति
असुधारण्य न० असूनां प्राणादिपञ्चवायुहृत्तनीं धारणम् ।
जीवने । [उर । सरविरोधिनि दैत्ये । रालौ स्त्री० ।

असुर पु० अस-दीप्तौ उर । सूर्ये । असति क्षिपति देवान्

असुररिपु पु० असुराणां रिपुः । दानवशत्रौ विष्णौ ।

असुरसा स्त्री० न सुहृ रसो यस्याः ५ व० । (बावृकृतलसी)
वर्जरीहले तस्या अतिसुरसत्वात् ।

असूयक लि० असूय् कण्डादि यत्कि-बुञ् । गुणेषु दोषा-
रोपणशीले । [रोपणे ।

असूया स्त्री० असूय्-यक्ति अ, स्त्रीत्वात् टाप् । गुणेषु दोषा
असूय्(च)ण न० सूय्-ल्युट् रे परे दीर्घः नास्ति सूय्यण
मनादरो यस्मात् न० ५ व० । पाठान्तरे असूनासूयण तापो-
यस्मात् अनादरे । [न्युपे सूय्यादर्शिन राजदारादौ ।

असूर्य्यपश्य लि० सूर्य्यमपि न पश्यति दृश-खश्च सम् च । अत्य-
असूकार पु० असृजं शोणितं करोति क-ट । शरीरस्य रस-
धातो, अन्नादेरशितस्य प्रथमं रसरूपता, रसस्य रक्त-
रूपतेति वैद्यके प्रसिद्धम् । [लक्षि ।

असृग्धरा स्त्री० असृजं धरति ङ-अच् । शोणितधारिण्यां
असृज् न० न सृज्यते इतराणावत् संसृज्यते सृज्यत्वात् न-
सृज् किन्, असते क्षिपते इतस्ततो नाडीभिः अस-
कजि वा । रक्ते, कुङ्कुमे, विष्कुम्भावधिके मोडशे योगे ।

असेचनक लि० न सिच्यते तथ्यते मनोऽल सिच-ल्युट् संज्ञायां
कन् । अत्यन्तप्रियदर्शने यद्दर्शनाम्नो न तथ्यति ।

अस्त पु० अस्यने सूर्य्यकिरणा यत् आधारे क्त । पश्चिमाचले,
कर्माणि क्त । क्षिप्ते अवसिते च लि० । सूर्य्यो ज्योति-
पोक्ते लग्नात् सप्तमे स्थाने च न० । भावे क्त । अवसाने
क्षेपे च न० । [निर्वाचकोत्ते ।

अस्तक पु० अस्तं अपुनराट्तिस्म अवसानं वा करोति क-ड ।
अस्मि अव्य० अस-तसि । नाशे, अदर्शने च ।

अस्तजन न० मननं मनःज्ञान अस्तत्वेन मनोज्ञानं यत् । सूर्य्या-
देरदर्शनसाधने भूगोलकक्षया तिरोधाने, “तिरोधा-
नञ्च यत्नैति तदेवास्तजनं रवेः । नैवास्तजनसर्कस्य नोदयः
सर्वदासतः इति ज्योतिषोक्तेः तत्कावे च ।

अस्तभय पु० अस्तोभीयते ज्ञायते यत् किन्-अच् । प्रलयादौ,
सूर्य्यस्यातिप्रत्यासक्त्या प्रकाशमावेनान्यपहाशामस्तत्वं वि-
योगे नोदयः “रविणास्तभयोयोगे वियोगस्तूदयो भवेदि-
त्युक्तेः कान्यपहाणां रवियोगे च । [माचवे अस्तगिरौ ।

अस्ताचल पु० अस्यने किरणा यत् आधारे क्त कर्म० । पश्चि-
अस्ति अव्य० अस-गतिप् । स्थितौ, विद्यमानतायाञ्च “अस्ति
नास्ति न जानातीत्या”दि ।

असु अव्य० अस-दीप्तौ तन् । अतुज्ञायां, पीडायाश्च प्रतिक्षेपे
असूयायाम्, प्रकर्षे, अङ्गीकारे, प्रशंसायाम्, लक्षणे, असूया-

पूर्वकाङ्गीकारे च ।

[संस्तुतलङ्घिने त्विं ।

अस्थानं न० अस्थौ क्त न० । निन्दायाश्च, भर्त्सने च । स्थानः
अस्थं न० अस्थते क्तिथते अस-इत् । ज्ञेयास्ते शरादौ । करणे
हुन् । चाप्ते, रिपुलेपणसाधने प्रहरणमात्रे खड्गादृप् ।
अस्थनकास्तुक् पु० अस्थं कथञ्चन । वागे तस्यापस्य कण्टका-
कारत्वात् । [किन्-असु लु इत० । अस्त्रव्रणरोगचिकित्से ।

अस्थचिकित्सक पु० अस्थस्य अस्त्रजन्यव्रणस्य चिकित्सकः
अस्थिन् त्वि० अस्थं धतुरस्यास्ति इति । धतुर्इरे, अस्थधारिमात्रे च
अस्थानं न० न स्थानं तत्पर्यगौ यस्य । अगाधे, मन्दस्थले,
अनधिकारिणि च । [स्वाते धातुभेदे ।

अस्थि न० अस्थते अस्+क्तिथ् । सांसाभ्यन्तरस्थे हाड इति
अस्थिजत् पु० अस्थि-क-क्तिप् । अस्थिकारके सेदधातौ ।

अस्थिज पु० अस्थौ जायते जन-ङ । अस्थिपरिपाकाज्जाते
तदन्तःस्थे मज्जाधातौ । [शिवे ।

अस्थिवन्धव पु० अस्थि अस्थिमयं धतुरस्य न० अनङ् सभा० ।
अस्थिपञ्जर पु० अस्थि पञ्जर इव । शरीरस्यास्थिसञ्चये
पिञ्जराकारे कक्षावे । [कुकुरे च ।

अस्थिमज्ज पु० अस्थि मज्जयति मज्ज-अण् । (हाडगिला) पचिणि,
अस्थिमालिन् पु० अस्थिमयी मालाऽस्त्यस्य इति । शिवे ।
अस्थिर त्वि० न० । स्थिरभिन्ने चञ्चले ।

अस्थिविग्रह पु० अत्यन्तकृशत्वात् अस्थिसारो विग्रहो देहो
ऽस्य । शिवास्तुचरे भङ्गरीटे । [पत्न्यमति दृष्टे ।

अस्थिरुहला स्त्री० अस्थौ रुहलेव योजनहेतुः । (हाडजोडा)
अस्थिसंहार पु० अस्थीनि संहारति योजयति सम्+हृ-अण् ।
(हाडजोडा) पत्न्यमति दृष्टे ।

अस्थिसार पु० अस्थूः सारः रसपरिणामः । अस्थिजाते
मज्जाधातौ । अस्थ्यय सारो यस्य । रक्तसांसृष्ट्ये त्वि० ।

अस्त्राविर त्वि० नास्ति स्वावा शिरा यस्य इरच् । शिराव
र्जिते, स्वर्णशरीरन्यूत्ये च ।

अस्त्रिगन्धात् न० अस्त्रिग्वं इत्तं दान् कर्म० । देवदागभेदे
अस्त्रदू त्वि० अस्-मदिक् । अस्त्रप्रत्ययावतन्मन्त्वेन वेदो प्रत्य-
गात्मनि, देहाभिमानिनि जीवे च ।

अस्त्रि अ० अस्-मिन् । अहमेवै, “त्वामस्मि वच्मि विदुषा” मि-
ति साहित्यदर्पणे । [पुरुषयोरभेदाभिमाने सोष्टे ।

अस्त्रिता स्त्री० अस्त्रि इत्यस्य भावः तत्त्व । सांख्यसिद्धे प्रधान-
अस्त्रखदिर पु० अस्त्रवर्णः रक्तवर्णः खदिरः । विट्खदिरि ।

अस्त्रज् न० अस्त्रात् इधिरात् रसपात्रेन जायते । मांसे ।

अस्त्रपत्रक पु० अस्त्रमिव रक्ते पत्रमस्य संज्ञायाम् कन् । रक्त

शान्ते धिरुडादृष्टे ।

[पा-क । राजसे पु० ।

अस्त्रपा पु० अस्त्रं पिबति पा-किप् । (जौक) जलौकमि ।

अस्त्रफला स्त्री० अस्त्रमिव लोहितं फलमस्याः । सल्लकोदृष्टे ।

अस्त्रविन्दुच्छदा स्त्री० अस्त्रविन्दुः रुधिरविन्दुरिव छदो दलं
यस्याः । लक्ष्मणानामके दृष्टे ।

अस्त्रमाटका स्त्री० अस्त्रस्य रुधिरस्य मातेव पोषिका संज्ञायां
कन् । अश्विनादादेः रसरूपे देहस्थे प्रथमे धातौ ।

अस्त्रोधिनी स्त्री० अस्त्रं जतजसाशु रुग्णं रुध-रिणि ।
लज्जालुलतायाम् । [श्वेततुलसीदृष्टे ।

अस्त्रार्जक पु० अस्त्रं रुधिरं सेवनेनार्जयति अर्ज-अणुल ।

अस्त्रच्छन्द त्वि० नास्ति स्वस्य छन्द आचरता यस्य । पराधीने
अस्त्रतन्त्र त्वि० न स्वस्य तन्त्रः अधीनः । पराधीने ।

अस्त्रन्त न० अस्त्रनाम् अन्तो यस्मात् पु० । वृक्षाणां तद्विन्मतापा-
द्वि प्राणक्षयः । अशुभे च । इत० । मरणे पु० ।

अस्त्रपु पु० नाम्नि खगेनिद्रा यस्य । देवे । निद्रातहिते त्वि० ।

अस्त्रार्थ त्वि० स्वर्गाय हितं न भवति । स्वर्गहेतुधर्मविरोधिनि
निषिद्धाचरणादौ । [गोचुरदृष्टे अतिक्रमये ।

अस्त्रादुकण्टक पु० अस्त्रादुरसधुरः कण्टको यस्य । (गोचुरी)

अस्त्राध्याय त्वि० न साध्यायो वेदाध्ययनमस्य । वेदाध्ययन-
हीने “अस्त्राध्यायं वषट्कारमि”ति स्मृतिः । न साध्यायो

यस्मिन् । अध्ययननिषिद्धत्वात् अट्स्यादौ । अधीयते अधि-
+इष्ट-चञ् अध्यायः स्वस्य स्ववर्णावसारेण अध्यायः स्वा-

ध्यायः “साध्यायोऽध्वेतव्य” इति श्रुतिः न० । साध्यायभिन्ने
अस्त्रामिक त्वि० न स्वामी यस्य । स्वाभिरहिते “अटव्यः

पर्वताः पुण्या नद्यास्तीर्थानि यानि च । सर्व्वस्य स्वाभि-
कान्याड न हि तेषु परिचयः” इति स्मृतिः ।

अस्त्रैरिन् पु० स्वैरी स्वाधीनः न० । परतन्त्रे ।

अह गतौ आत्म० आ० सक० सेट् । अहते आहृष्ट । [त ।

अह दीप्तौ चुरा० इदित् उभ० अक० सेट् । अंहयति ते आञ्जिहृत्
आहृ अव्य० अहृ-अच् । प्रशंसायां, क्षेपे, वियोगे, निषहे, आ-

चारातिशये, अर्चने च । [गर्भयुक्ते ।

अहंयु त्वि० अहम् अहङ्कारोऽस्त्यस्य अहम्+यु अनादेशः ।

अहङ्कार पु० अहमिति कारो यस्मात् क-अपादाने घञ् ।
गर्भे “अहङ्कारश्च सर्व्वेषां पापवीजमसङ्गलम् ब्रह्माखण्डेषु च

सर्व्वेषां गर्भपर्यन्तमुद्यति” इति पुराणात् गर्भेणैवौद्यत्यम् ।

अहङ्कृत त्वि० अहमिति कृतं येन । सगर्भे ।

अहृत न० हन-क्त न० । “इषद्वैतं नवं श्वं सदृशं यज्ञ
धारितम् । अहृतं तद्विजानीयात् पापघ्नं सर्व्वकर्मसि”त्यु-

कलक्षणे वस्ते । हतभिन्ने लि० । [न+ङ् कनिन् । दिवसे ।
अहन् न० न जहाति सर्वथा परिवर्तमानत्वात् न त्वजति ।
अहम् अह-अस । अहङ्कारार्थे, स्वात्मसम्बन्धितयाऽभिमाने च ।
अहमहमिका स्त्री० अहमहंशब्दोऽस्यत्र बोधायां द्वित्वम्
ठक् न ठिलोपः । परस्परअहङ्कारे अहमेवायमस्य
इत्थेवं रूपायामन्यो योक्तौ च ।

अहंपूर्विका स्त्री० अहं पूर्वाऽहं पूर्व इत्यभिधानं यत् ।
बोधानां युयुत्साधिक्येन अहमेव पूर्व यास्यामीत्यव्यवसाये ।
अहमिति स्त्री० अहमित्याकारा मतिः ज्ञानं मन+क्तिन् ।
अविद्यायाम् अयंस्मिन्नन्यधर्मावभासके अज्ञाने ।
अहर्गण पु० अह्नां गणः सप्तहः । विंशद्दिनात्मके मासे ।
ज्योतिषप्रसिद्धे ग्रहाणां स्वतदाभाधर्माभा खट्वेः वर्तमान-
दिनपर्यन्ते दिनसमूहे च ।

अहर्दिव न० अहनि च दिवा च लि० । प्रतिदिने ।
अहर्पति पु० अह्नां पतिः । सूर्ये, अहर्गणधादयोऽप्यत्र ।
अहर्मुख पु० अहोमुखमादिभागः । प्रत्यूषे । [स्त्री० ।
अहर्त्य लि० हलेन न कटं । कलाकटे चले । गौतमर्षिपत्न्यां
अहस्कार पु० अहः करोति क-ट कलादित्वात् सत्वम् ।
दिवाकरे सूर्ये, अर्कदले च । [सूर्ये, अर्कदले च ।
अहस्सति पु० अहः पतिः इतः कलादित्वात् सत्वम् ।
अहह अव्य० अहं जहाति अहम्+हा-क प्रथो० । सम्बोधने
आचर्ये, खेदे, क्रोधे, प्रकर्षे च । [च लि० ।
अहार्य पु० ह-खत् न० त० । पर्जते । हर्तुमशक्ये, अभेदे
अहि पु० अहनि आ+हन+डिन् ठिलोपः आङो लुक्च ।
सर्पे, दलासुरे, सूर्ये, धातुषेदे वीरके, राहौ, पथिके,
खले, वने, सर्पस्नानिके अश्लेषान्त्वत्वे च ।

अहिंसा स्त्री० हिन्स-अङ् न० त० । वाक्प्रमनःकायैः पर-
पीडाभावे, प्राणिपीडानिहतौ, अशास्त्रीयप्राणिपीडनाभावे
च “अहिंसा परमो धर्मः” इति स्मृतिः ।

अहिका स्त्री० अहिरिव कायति प्रकाशते उराक्कमत्वात् ।
शाल्मलिदले । [नगरीभेदे स्त्री० ।

अहिच्छत्र पु० अहेः फणाकारः क्षत्रम्भादकः । सेपथ्यहीदले,
अहिजित् पु० अहिं सर्पं दत्तासुरं वा जितवान् जि-क्विप्
ठक् च । विष्णौ, इन्द्रे च । [जिह्वास्त्रलतायाम् ।

अहिजिह्वा स्त्री० अहेर्जिह्वेव तदाकारमिच्छत्वात् । नाग-
अहित पु० न० त० । शत्रौ । पथ्यभिन्ने लि० ।

अहितुण्डक पु० अहेस्तुण्डं सुखं तेन दीपयति ठन् । व्याख्य-
प्राहिणि, सर्पखेलके च ।

अहिद्विष् पु० अहिं सर्पं दत्तासुरं वा द्वितवान् द्विष-भूते
क्विप् । गरुडे, इन्द्रे, मयूरे, नकुले विष्णौ च ।

अहिर्निर्लवणी स्त्री० अहिर्निर्लव्यतेऽस्यास् निर्+नी-ल्युट् ।
(खोलस) इति स्मृते सर्पनिर्लव्ये ।

अहिपुत्रक पु० अहेः पुत्रः लुङ्सर्प इव कायति प्रकाशते कै-
क । लुङ्सर्पाकारे नौकाविशेषे ।

अहिफेन पु० अहेः फेनः गरलमिव तीक्ष्णयुक्त्वात् । आफिङ्
इति स्मृते द्रव्यभेदे । [उत्तरभाद्रपदनक्षत्रे च ।

अहिवृद्ध पु० अहेरिव वृद्धो यीवा यस्य । रुद्रभेदे, तद्देवताके
अहिभय न० अहेः, गृहस्थत्वात् आद्यताकारत्वाच्च अहि-
तत्वात् स्वपक्षाच्च भयं भी-अच् । सर्पभये राज्ञां स्वपक्ष-
जनिते भवे च । [भयनाशिकायाम् भूस्वानलक्याम् ।

अहिभयदा स्त्री अहिभयं द्याति खण्डयति दो-क । सर्प
अहिभुज् पु० अहिं भुङ्क्ते क्विप् । गरुडे, मयूरे, नकुले च ।
अहिमर्हनी स्त्री० अहिमर्हतेऽनया च्छट्-ल्युट् । गन्धना-
कुलीनामलतायाम् ।

अहिमार पु० अहिं मारयति छ-णिच्-अण् । अरिभेदकदले ।
अहिभेदक पु० अहिं भेदयति स्वर्णमालेण गलवति मारयति
मिद-णिच्-खुल् । अरिभेदकदले । [ताम्रल्याम् ।

अहिलता स्त्री० अहिलोकस्य पातालस्य लता शाक० त० ।
अहीरणि पु० अहीन् रैरयति दूरीकरोति रैर-अणि । द्वि-
सुखसर्पे तर्ह्यनाहीतरे सर्पाः पलायन्ते । [विदपाठे ।

अहृत पु० नास्ति कृतं हयनं यत् । धर्मसाधनस्येऽपि अहीने
अहे अव्य-अह-ए । चेमे, नियोगे च ।

अहेरु पु० न हिनोति हि-र न० त० । शतमूल्याम् ।

अहैतुक लि० हेतुं प्रयोजनसहिष्णु कृतं हेतुकं न० त० ।
फलाभिसम्मानरहिते, कापश्चरहिते च ।

अहो अव्य० न+हा-डो । पीके, धिगर्थे, विषादे, दयायां,
सम्बोधने, विस्मये, प्रशंसायाम्, वितर्के, अक्षयायाम् ।

अहोरात्र पु० अहश्च रात्रिश्च टच् समा० । सूर्योदयस्य-
मध्यवर्त्तिकाले पट्टिदण्डात्मके आसुप्ते दिने पैत्रादिसानन्त
दृढदमिधाने । [अनुकम्पायाम् ।

अहोवत अव्य० अहो न वत च इ० । खेदे, सम्बोधने,
अह्नाय अव्य० कु-घञ् दृष्टिः प्रथो० यस्य यत्नं न० त० । शीघ्रे ।

आ

आ अव्य० आप् क्विप् प्रथो० पलोपः । वाक्ये (वाक्यस्यान्य-
यात्वद्योतने) पूर्वमेवं संस्था इदानीमेवमिति प्रतिपादनपदे

स्मृतौ (आ एवं मन्त्रे इति स्मृतस्यान्यथापादने) अनु-
कम्पायास् । ससञ्चये, अङ्गीकारे, ईषदर्थे क्रियायोगे,
सोमायां व्याप्नो च । वाक्यस्मृतिभिन्नेऽस्य छिन्नचिह्नानि
आकम्पित लि० आ+कम्प-चलने क्त । कम्पयुक्ते, ईषत्कम्पिते च
आकर पु० आकुर्वन्त्यल कुर्वन्ति व्यवहारमतं वा क्त-अच् ।
समूहे, येषे च । आकीर्यन्ते धातयोऽल कृ-अप् । रत्ना-
द्युत्पत्तिस्थाने । [आकरे करग्रहणार्थं नियुक्ते ।

आकरिक लि० आकरे रत्नाद्युत्पत्तिस्थाने नियुक्तः ठक् ।
आकर्ष पु० आकथ्यते विषयान्तरतोऽनेन आ+कष-वञ् ।
पाशके, शारफलके, द्युते, इन्द्रिये धन्विनो धनुर्भ्यासे
च । भावे वञि । आकर्षणे । आधारे वञि । निकषे
उपले । खलादिगतं धान्यमाकथ्यतेऽनेन करणे वञि ।
अङ्गुष्ठाकारे आकुड़ा इति ख्याते काष्ठभेदे ।

आकर्षिक पु० आकर्षित सङ्घर्षस्थं लोहं आ+कष-खुलु ।
(चुम्बक) इति ख्याते अयस्कान्ते । आकर्षणकर्त्तरि लि० ।

आकर्षणी स्त्री० आकथ्यतेऽनया आ+कष-ल्युट् टिप्वात्
ङीप् । उच्चस्थपद्मादाहरणार्थे (आङ्गुष्ठी) यणिकाभेदे ।

आकालन न० अ+कल-ल्युट् । आकाङ्क्षायास् गणनेऽनुसन्धाने च
आकल्प पु० आ+कष-णिच्-वञ् । वेशरचनावाप्त्यर्थे च
कल्पपर्यन्ते अव्य० । आकल्पं नरकं भुङ्क्ते इति स्मृतिः ।

आकल्पक पु० आकल्पयति अन्यस्यान्यथात्वं कल्पयति आ+
कष-णिच्-खुलु । कल्पाने, औत्सुक्ये, हर्षे च ।

आकष पु० आकथ्यते यत् कष-अच् । खणादिकषणसाधने
(कोष्ठि) प्रसारभेदे । [भवायै ठक् । अकम्पाङ्गवे ।

आकस्मिक लि० अकस्मात् कारणसम्पत्तिं विनापि भवति
आकाङ्क्षा स्त्री० आ+काङ्-कङ् । अभिलाषे, न्यायमते
वाक्यार्थज्ञानहेतौ यत्पदं विना यत्पदस्यानन्वयस्तत्पदे
तत्पदवत्स्वरूपे, संवन्धे च ।

आकाय पु० आचीयते यस्मिन् आ+चि यत् लि० । निवासे ।

आकार पु० आ+क-वञ् । मूर्तौ, अवयवसंस्थानविशेषे च ।
आकार्यते आविष्कार्यते हृद्गतोभावेनेन आ-क-णिच्
करणे वञ् । हृद्गतभावावेदके सखप्रसादवैयर्थ्यरूपे प्रीति-
प्रीतिहूचके देहवेदने । भावे वञ् । हृद्गते भावे, रक्षिते च
आकारगुप्ति स्त्री० गुप-क्तिन् आकारस्य हृद्गतभावस्य गुप्ति
गौप्यम् । रत्यादिजनितसखप्रसादस्य भयजनितविषादा-
देशे गोपने । [आङ्गाने । युचि स्त्रीत्वात् टाप् ।

आकारण न० स्त्री० आ+क-णिच् ल्युट्, युच् वा ।

आकालिक लि० अकारे भवं ठक् । असमयोलम्बं वस्तुनि ।

स्त्रियां ङीप् 'आलिकीं वीक्ष्य मधुप्रवृत्ति'मिति कुमारः ।
समानकावौ आद्यान्तौ यस्य समानकालस्य अकालादेशः
इकञ् च नि० । आशुविनाशिवि, आदन्तयोरभावात्,
पूर्वदिवसे यत्कस्ये उत्पत्तिः परेद्युस्तत्समये एव नञ्चरे,
"आकालिकमनध्यायमेतेष्विति" मनुः आशुविनाशित्वात्
विद्युति स्त्री० ।

आकाश पु० समन्तात् काश्यते आ+काश-अच् । गगने ।

आकाशदीप पु० आकाशे दीपयानो दीपः शा० क० । "तला-
यां तिलतैलेन सायं सन्ध्यासमागमे । आकाशदीपं यो
दद्यादित्युक्तलक्षणे दीपभेदे । [(पाना) कुम्भिकायास् ।

आकाशमूली स्त्री० आकाशे भूमिभूतव्यदेशे मूलमखाः ।

आकाशरत्निन् पु० आकाशे अत्युच्चप्राचीरोपरिस्थितः सन्
रत्नति । दुर्गवह्निःप्राचीरोपरिस्थिते रत्नके ।

आकाशवल्ली स्त्री० आकाशस्य वल्ली शाखेव अत्युच्चिखत्वात् ।
अमरवेल इति ख्यातायां लतायाम् ।

आकाशवाणी स्त्री० आकाशे भवा वाणी । अदृश्योत्पा-
दकपुरुषत्वेनाकाशादिवोत्पन्नायां वाचि ।

आकीर्ण लि० आ+कृ-क्त । व्याप्ते, विक्षिप्ते च । [सम्पादने च
आकुञ्चनं न० आ+कृ-ल्युट् । सङ्कोचे, प्रसारितस्य संचिप्यत्वं
आकुञ्चित लि० आ+कृ-क्त । आसुग्ने सङ्कोचिते च ।

आकुल लि० आ+कुल-क । व्याकुले । [अत्यन्ताकुले च ।

आकुलाकुल लि० आकुल+प्रकारे द्विलम् । आकुलप्रकारे,
आकूत न० आ+कृ भावे क्त । आशये अभिप्राये । [रूपे च ।

आकृति स्त्री० आ+कृ-क्तिन् । आकारे, अवयवसंस्थाने, जातौ,
आकृतिच्छ्रिता स्त्री० छादयति छद-णिच् कर्त्तरि ण्ङ् हल्ः

३त० । (वोषा) वोषातकीलतायास् ।

आकेकरा स्त्री० "दृष्टिराकेकरा किञ्चित्स्फुटापाङ्गे प्रसा-
रिता । मीलिताद्वा पुरालोके ताराव्यावर्तनोत्तरे"त्युक्त-
लक्षणे दृष्टिभेदे पारिभाषिकम् ।

आक्रान्द पु० आ+क्रान्-वञ् । सारावे रोदने, आह्वाने, शब्दे
च । कर्षणि वञ् । भित्ते, भ्रातरि च । आधारे वञ् ।
दारुणे युद्धे, दुःखिनां रोदनस्थाने च । आक्रान्दयति
अच् । स्वदेशक्रान्त्यभावरतः पार्श्विपाहस्य प्रयोजके
तत्परवर्त्तिनि न्यप्ते । [आक्रान्त्यमथल न० ।

आक्रान्त पु० आ+क्रान्त-वञ् अदृष्टिः । वनेनातिक्रमणे । ल्युट् ।

आक्रान्त लि० आ+क्रान्त-क्त । कृताक्रान्त्ये अभिभूते व्याप्ते च ।

आक्रोड पु० आक्रोडित्यल क्रोड-वञ् । क्रोडास्थाने उद्यानादौ

आक्रोश पु० आ+क्रु-वञ् । विस्फुरित्तने, शपे, निन्दावाञ्

ल्युट् आक्रोशनमप्यत्र न० । [पाशक्रीडया जाते वैरे ।
आच्छादितिक न० अलद्युतेन पाशक्रीडया निर्दत्तम् ठक् ।
आच्छापाटिक पु० अक्षपटे क्रीडास्थाने व्यवहारस्थाने वा नि-
युक्तः ठक् । अक्षदर्शको, व्यवहाराध्यक्षे प्राप्तिविवेके च ।
आच्छार पु० आ+च्छा-णिच्-घञ् । अगम्यगमनं कृतं त्वयेति
पुरुषं प्रति, अगम्यगमनं त्वया कृतमिति स्त्रियं च प्रति-
दूषणम् । ल्युट् आच्छारणमप्यत्र न० युच् टाप् । अत्रार्थे ।
आच्छारित लि० आ+च्छा-णिच्-त् । आचारोऽभेद्युनविप-
यापवादस्तेन दूषिते ।

आच्छादिक पु० अलमिच्छित्वं व्याप्नोति तर्पकत्वात् । रङ्गकटचे ।
आच्छीव पु० आ+च्छीव-णिच्-अच् । शोभाजनदृष्टे । आ+
चीव-त्त लि० । मत्ते ।

आच्छेप पु० आ+च्छिप-घञ् । भर्तने, अपवादे, आकर्षणे,
धनादित्यासकूपे निक्षेपे” अर्थालङ्कारभेदे च सा०००० ।
आच्छेपक लि० आ+च्छिप-यधुल् । निन्दाकारके । “यदा तु
धमनीः सर्वाः कुपितोऽभ्येति साधनः । तदा क्षिपत्वाशु
सङ्कुम्भेदेहं नमस्करः । सङ्कुम्भस्तदाक्षेपादाक्षेपक
इति स्मृतं, इत्युक्तलक्षणे वातरोगभेदे च ।

आच्छोड पु० अच्-ओड् स्वार्थे अच् । शैलपीठदृष्टे आख-
रोट इति ख्याते । ओट । आच्छोडोऽप्यत्र । [नोप्यत्र ।
आख पु० आखनत्यनेन आ+खन-ड । खनिते । व । आख-
आखण्डल पु० आखण्डयति भेदयति पर्वतान् आ+खडि-
डलच् । इन्द्रे । [अपिके च । खननकर्त्तरि लि० ।
आखनिक पु० आ+खन-कर्त्तरि इकन् । चौरे, मूकरे,
आखनिकवक पु० आ+खन-करणे इकवक । खनिते ।
डर । आखरोऽप्यत्र ।

आखु पु० आ+खन-डु । मूषिके, चौरे, मूकरे च । कर्म्मणि
ङु । देवताडदृष्टे । “विभवे सति नैवास्ति न ददाति जुहोति
न । तमाङ्गराखु” मित्युक्तलक्षणे कृपणे च ।

आखुकर्णी स्त्री० आखोः मूषिकस्य कर्ण इव पर्यमस्याः ।
(उन्दुरकाणी) मूषिककर्णतुल्यपर्यवत्यां लतायाम् । [गणेशे ।

आखुग पु० आखना मूषिकेण गच्छति । गम-ड । मूषिकवाहने
आखुपर्णिका स्त्री० आखोः कर्ण इव पर्यमस्याः डीप् स्वार्थे
कन् अतइत्तम् । (उन्दुरकाणी) इति ख्यातायां लतायाम् ।

आखुभुज पु० आखुं भुङ्क्ते भुज-क्तिन् । मूषिकभक्षके विज्ञाते
आखुविपद्वा स्त्री० आखुविषं मूषिकविषं हन्ति हन-ड ।
मूषिकविषहरे देवताडदृष्टे, देवतालीलतायाञ्च ।

आखेट पु० आखिखने लास्यने प्राणिनोऽन आ+खिट-घञ् ।

प्राणिलासदायां मृगयायाम् । स्वार्थे कन् आखेटकोऽप्यत्र ।
आखेटिक पु० आखेटे कुशलः ठक् । मृगयाकुशले कुकुरे ।

आखोट पु० आखः खनितसिक्क उटानि पर्णान्यस्य । आख-
रोट इति ख्याते शैलपीठौ । [च । भावे अङ् । कथने ।

आख्या स्त्री० आख्यायतेऽनया आ+ख्या-अङ् । संज्ञायां, नाम्नि
आख्यात लि० आ+ख्या-त्त । कथिते, व्याख्याते, व्याकरण
प्रसिद्धे तिङन्ते पदे च “क्रियाप्रधानसाख्यातमि”ति यास्कः ।
आख्याट लि० आ+ख्या-टच् । कथनकर्त्तरि । पाठयित-रि
“आख्यातोपयोगे” इति प्राणिनिः ।

आख्यान न० आ+ख्या+ल्युट् । प्रसिद्धेतिङत्तकथने यथा
अमृतमन्यनादुपाख्यानम् ।

आख्यायिका स्त्री० आ+ख्या-खुल् कापि अतइत्तम् ।
विदिनदत्तान्तार्थायां कथायाम्, गद्यापद्याप्रबन्धे च । कथके लि० ।

आगत लि० आ+गम-त्त । आयाते, उपस्थिते, प्राप्ते च ।
भावे क्त । आगमने न० ।

आगन्तु लि० आ+गम-तुन् । अनियतस्थायिनि अतिथौ,
आगमनशीले च । स्वार्थे कन् । आगन्तकोऽप्यत्र ।

आगम न० “आगतं शिववक्त्रेभ्यो गतञ्च गिरिजाश्रुतौ ।
मतञ्च वासुदेवस्य तस्मादागममव्यते” इत्युक्तलक्षणे “हृदिच
प्रलयश्चैव देवानां च तथाङ्गनम् । साधनश्चैव सर्वेषां पुरश्च-
रणमेव च । षट्कर्म्मसाधनश्चैव ध्यानयोगश्चतुर्विधः सप्त-
भिलक्षयैर्युक्तं त्वागमं तद्विदो विदुरित्युक्तलक्षणे च तन्मशास्त्रे ।
“सिद्धं सिद्धैः प्रसाद्यैस्तु हितं वात परतः च । आगमं
शास्त्रमाप्तानामित्युक्तलक्षणे शास्त्रमात्रे च । भावे घञ्
अट्ठिः उपदेश आगतौ च पु० । आगम्यते ज्ञायतेऽनेन
करणे वञ् । व्यवहारे सन्दिग्धार्थसाधके पत्रवेल्यादौ । आ-
गच्छति प्रकृतिप्रलयाद्युपघातेन प्राप्नोति अच् । व्याकरण-
प्रसिद्धे प्रकृतिप्रलयाद्युपघातेन तन्मध्ये आगन्तरि इडादौ ।

आगसू न० आ+इण्-अञ्जन् इणः गादेशः । अपराधे, पापे च ।

आगामिन् लि० आ+गम-णिनि । आगन्तके, प्रवासिनि ।
भविष्यति काले, तदुत्तौ च । [क्व-अण् वा । गृहे ।

आगार न० आ+ग-कर्म्मणि घञ्, आगच्छति आग+आ+
आगू स्त्री० आ+गम-क्लिप् मलोपे जकारादेशः । इदं कर्त्तव्य
मेतत्पङ्क्तिकारे प्रतिज्ञायाम् च ।

आग्नीध्र न० अग्निमिवे क्लिप् नलोपः अग्नीध्र होता
ततः स्थानार्थे रण् । होतृगृहे, मनुवंश्ये मृगभेदे च ।

आग्नेय न० अग्निर्देवतास्य अण् । स्वर्णे, घृते च । इदमर्थेऽपि ।
रक्तवर्णे । “अग्निनोक्तं पुराणां यदान्नेयं वेदप्रश्नान्” नित्य-

तत्त्वज्ञे सहापुराणभेदे वङ्गपुराणे च । अग्निदेवताके
द्रव्यमात्रे लि० । दक्षिणपूर्वदिशि, अग्निचोपिति स्नाहा
याम् अग्निदेवताकावाच्य च स्त्री० उनीप् ।
आग्रयणं न० अग्रहायणे नवग्रहे विहितं ग्रहो० हावोपः ।
नवग्रहस्थितिचिन्तने इच्छिमे यत्ने ।
आग्रहायणिक पु० अग्रहायणी पौर्णमासी यस्मिन् मासे
ठक् । चान्द्र मार्गशीर्षमासि । अण् । अग्रहायणोऽयत् ।
आग्रहायणी स्त्री० अग्रहायण्या ऋगशिरसा नक्षत्रेण युक्ता
पौर्णमासी अण् उनीप् । चान्द्रमार्गशीर्षमासपूर्णिमायां
तस्या एव पूर्णिमाया ऋगशिरसा योगसम्भवात् ।
आग्रहारिक पु० अग्रहं प्रेतोद्देशकस्य हारं हरणमर्हति
ठक् । अग्रदानीये विभे । [पामार्गे ।
आघट्ट पु० आघट्टयति रोगान् नाशयति अच् । रक्तवर्णेऽ-
आघाट पु० आघटयति रोगान् वियोजयति आ+घट-णिच् ।
यञ् ढङ्गिः नि० । रक्तापमार्गे, सीमायाञ्च । [वधस्थाने ।
आघात पु० आ+हन-वञ् । आहने । आधारे घञ् ।
आघार पु० आ+घृ-कर्माणि घञ् । घृते । भावे घञ् । होनादौ,
मन्त्रविशेषेण देवताविशेषाय घृतदाने ।
आघृणित लि० आ+घृण-क्त । चालिते, भामिते च ।
आघ्राण न० आ+घ्रा-ल्युट् । गन्धग्रहणे, दम्भाच्च ।
आघ्रात(ण) लि० आ+घ्रा-क्त वातस्य नलम् । गृहीतगन्धे,
आक्रान्ते च ।
आङ्गिक लि० अङ्गेन अङ्गचालनेन विवृत्तं ठक् । भावव्यञ्जने
ऽङ्गनिष्ठे भूलेपादौ, अङ्गजातमात्रे च । सृष्टेः वाद्ये न०
आङ्गिरस पु० अङ्गिरसोऽग्नेरपत्यम् अण् । दृष्टस्यतौ ।
आचमन न० आ+चम-ल्युट् । विधिना जलप्राशने, स्नानादि
प्रक्षालने, वैधक्यादौ जलप्राशनपूर्वकसङ्काश्याङ्गप्रक्रिया
वाञ्छा, विस्तरो ढङ्कटमिधाने । [पतद्गृहे निरीवनपाले ।
आचमनक पु० आचमनस्य सुखप्रक्षालनस्य कं जलं यत्न ।
आचमनीय न० आचमनाय सुखप्रक्षालनाय हितम् ऊ, आ+
चम-कर्माणि अनोयर् वा । सुखप्रक्षालनार्थे जले । [भक्ष्यमात्रे
आचाम पु० आ+चम-भावे घञ् । आचमने । कर्माणि घञ् ।
आचार पु० आ+चर-घञ् । चरिते, मन्वाद्युक्ते स्नानाचम-
नादिव्यवहारे च । [हेलक्ष्मा] हिलभोचिकालताशाम् ।
आचारी स्त्री० सत्यक् चारः प्रसरणं यस्याः गौ० उनीप् ।
आचार्य पु० “उपनीय त्व यः शिष्यं वेदमध्यापयेत् द्विजः ।
सकलं सरहस्यं च तमाचार्यं प्रचक्षते” इति मूक्तलक्षणे
वेदाध्यापयितरि, “आन्वायतनचविज्ञानाक्षराचरसमानतः ।

यमादियोगसिद्धिवादाचार्य इति कथ्यते इत्युक्तलक्षणे
मतप्रस्थापके शङ्कराचार्यादौ च । स्त्रियां टाप् आचार्या ।
आचार्यपत्नान्त आचार्यानी । उनीप् न शत्वम् ।
आचार्यक पु० आचार्यस्य कर्म कन् । आचार्यकर्तव्यकर्माणि
आचित लि० आ+चि-क्त । संवृहीते, वाक्ते, यथिते च ।
दशभारमितपरिमाणे, शकटपरिमाणे च पु० । [आच्छादिते
आच्छन्न लि० आ+छद-क्त । आहते । छद-णिच्-क्त नि० ।
आच्छाद पु० आच्छादयतेऽनेन छद-णिच्-करणे घञ् । वस्त्रे ।
आच्छादन न० आ+छद-णिच्-ल्युट् । पिधानवस्त्रे ।
आच्छिन्न लि० आ+छिद-बलादपहणे क्त । बलादुद्धृते ।
आच्छुरित न० आ+चुर-क्त । सद्यद्वासे, नखाघातेन वाद्ये
च । सार्थे क । आच्छुरितकस्यत्वम् । [स्वगयायाम् ।
आच्छादन न० आच्छिद्यतेऽनेन छिद-ल्युट् ग्रहो० इत्युक्ते ।
आच्छ आचामे (दीर्घविस्तारे) । इदित् भादि० पर० अक्त०
सेट् । आच्छति आच्छीत् ।
आज न० आज्यतेऽनेन आ+अञ्ज-यजर्थे क । हते ।
अजस्रेदम् अण् । छागसांसदौ लि० ।
आजक न० अजानां समूहः वृज् । छागसमूहे । [हत्वे ।
आजन्मसुरभिपत पु० आ जन्मानः सुरभि पत्वमस्य । मरुवक
आजानेय पु० “शक्तिभिर्भिन्नहृदयाः स्वतन्त्रं च प्रदेयते ।
आजानन्ति यतः संज्ञाभाजानेयास्ततः स्मृता” इत्युक्त-
लक्षणे उत्तमाच्च । अवयवार्थस्तु अजानेयशब्दे दृश्यः ।
आजि स्त्री० अजन्मस्यास्य अज-इण् न वीभावः । समरभूमौ,
संयामे, आचमे, लण्, मथ्यादायाश्च ।
आजीव पु० आजीव्यतेऽनेन आ+जीव-घञ् । आजीविकायास्
कर्तारि स्फुल् । आजीविकायास् स्त्री० । [कर्माकारके ।
आजू स्त्री० आजवति आ+जू-क्तिर् दीर्घः । भृतिं विना
आज्ञा स्त्री० आ+ज्ञा-अङ् । निदेशे इदं क्रियतामिति
शासने, ज्योतिषप्रसिद्धे लग्नात् दृश्ये स्थाने च ।
आज्य न० आ अज्यते अञ्ज-कण् न लोपः । हते । [हते च
आज्यभाग पु० आज्यस्य भागो यत्न । होमे आहुतिविशेषे,
आज्यनेय पु० अञ्जना नाम वानरी तस्या अपत्यं ठक् । हतमति
आज्यनेय पु० अञ्जनां भवः ठक् । (आजगाइ) कीटभेदे ।
आटविक न० अटव्यां भवः ठक् । आरण्यके सैन्ये ।
आटि(डि) पु० आ+अट्-इण् । शरारिपक्षिणि । आ+अड-
इण् । आडिरम्यल, मत्स्यभेदे च । जातित्वेन स्त्रियां वा ङीष्
आटोप पु० आ+तप् घञ् ग्रहो० टलम् । दैर्घ्यं, संरम्भे, वात-
जन्ये उदरव्याधिभेदे च ।

आडखर पु० आ+डवि-लोपे, अरन् । हर्षे, दर्पे, तर्षस्वने,
आरम्भे, संरम्भे, अचिलोम्बि, घनगर्जिते, आयोजने च ।
आढक पु० न० आढौकते अच् प्रथो० । सर्वतोदशाङ्गलसाने,
प्रस्यत्तदृश्यमिते, पुष्कलत्तदृश्यमिते च धान्यसानपात्रे, षट्
पञ्चादशद्विकद्विशतसुष्टिपरिमाणे, द्रोणस्य चतुर्थभागे च ।
आढकिक लि० आढक+वापाद्यर्थे ठञ् । आढकमितस्य धान्यस्य
वपनयोग्ये चेत्ये, तत्पात्रके, तत्खादके च । ख । आढकीनोष्णत्वं
आढकी स्त्री० आढौकते अच् प्रथो० । (अहर) इति स्थाते
शमीधान्यभेदे । [धनिनि च ।
आव्य लि० आ+धौ-क प्रथो० । युक्ते, विशिष्टे, सम्पन्ने,
आणवीन लि० अणुधान्यानां शर्षपादीनां भवनं चेत्यर्थः ख ।
(सुनाडाडा) शर्षपादिभवनयोग्ये चेत्ये । अञ् आणवसम्यक्त्वं
आणि पु० स्त्री० आ+अण-इन् । रक्षकप्राप्स्ये कीलके,
कोटौ, सीम्बि च । [शब्दे, भये च ।
आतङ्ग पु० आ+तङ्-क प्रथो० । रोगे, सन्तापे, संन्देहे, सुरज
आतञ्जन न० आ+तन्-ल्युट् । वेगे, पापणे, आप्यायने,
दुग्धादौ दध्नादिभावापादनाय अस्मद्द्रव्यप्रक्षेपे, निक्षेपे
उपद्रवे, द्रवद्रव्ये प्रक्षेपस्थोचिते कठिनद्रव्यस्य चूर्णने, गलित-
तत्त्वार्थादेर्द्रव्यान्तरयोगेन जायते च ।
आततायिन् लि० आततं विस्तीर्ण्य आयितुं शीलसस्य अत-
पिनि । वधोद्यते “अग्निदोगरदस्यैव शस्त्रपाणिर्धनापहः ।
चेतदारापहारी च षडेत्येत आततायिनः” इत्युक्तप्रकारे ।
आतप पु० आ+तप-घ । प्रकाशे, उद्द्योते, सूर्याद्यालोक्ये च ।
आतपत्वं न० आतपात् जायते । लै-क । ऊर्त्वे । स्वार्थे कन् ।
आतपत्वं कर्मण्यत्वं ।
आतपाभाव पु० इत० आतपस्याभावरूपायास्त्वयायाया ।
आतर पु० आतरत्यनेन तृ-अप् । नद्यादेः तरणार्थं देये भाटकादौ
आतर्पण न० आ-तप-ल्युट् । प्रीति । शिचः-प्रीत्यने सङ्कलानेपने
आतायिन् पु० आ+ताय-णिनि । चिल इति स्थिते पञ्चभेदे
आतिथेय न० अतिथये इदं ढक् । अतिथिनिमित्तके भोज-
नादौ । तत्र साधुः ढक् । अतिथिसमर्थ्यायां कुशले लि० ।
आतिथ्य पु० स्वार्थे व्यञ्ज् । अतिथौ, तस्य सेवादिकर्मा व्यञ्ज् ।
अतिथिसेवादौ न० ।
आतिवाहिक लि० अतिवाहे इहलोकान् परलोकानयने
नियुक्तः ढक् । अतस्य सूक्ष्मदेहादेर्लोकान्तरप्रापणार्थमीश्वर
नियुक्ते अर्चिर्वादिस्थानस्थिते देवभेदे । “अतिवाहिकान्त-
स्त्रिङ्गादि”ति वेदान्तसूत्रम् ।
आतुर लि० आ+हर-क । रोगयुक्ते ।

आतृष पु० आतृष्यतेऽनेन आ+तृष-अप् । (आता) दृक्विशेषे
आतोद्य न० आसमन्तात् तद्यते आ+उद-अयत् । वीणादौ च-
तृविधे वाद्ये । [शत्रुणाभिभूते, कार्ये च । आत्तगर्वोऽस्त्वत् ।
आत्तगन्ध लि० आत्तोऽहोतोऽपरिणा गन्धो गन्धो यस्य ।
आत्मगुप्ता स्त्री० आत्मनैव दुस्पर्शत्वेन गुप्ता इतरमर्दनेभ्यो
रक्षिता । (आलुक्शी) लताभेदे ।
आत्मघातिन् लि० “व्यापादयेत् दृष्टात्मानं स्वयं योऽग्नौ दका-
दिभिः । अवैधेनैव मार्गेण आत्मघाती स उच्यते” इत्युक्तं
लक्षणे आत्मनः स्वशरीरस्य प्राणेन सह विवोजयितरिजने
आत्मघोष पु० आत्मानं घोषयति स्वशब्दैः । काके, कुकुटे च,
ताभ्यां (का का) (कु कु) ध्वनितैवात्मनामैकदेशस्य घोषणात्
आत्मज पु० आत्मनो जायते, आत्मा वा जायते जन-ड । पुत्रे,
आत्मा वै जायते पुत्र इति श्रुतिः आत्मजन्मायत्वं ।
कन्यायां, मनोजन्यायां बुद्धौ च स्त्री० ।
आत्मदर्श पु० आत्मा स्वरूपं दृश्यतेऽत्र दृश-घञ् । दर्पणे ।
आत्मन् पु० आ+अत्-मनिन् । स्वरूपे, यत्ने, देहे, मनसि,
दृष्टौ, बुद्धौ, कर्मे, ब्रह्मै, वायौ, जीवे, ब्रह्मणि च ।
आत्मवान्भव पु० “आत्ममातुः स्वसुः पुत्रा आत्मपितुः स्वसुः
पुताः आत्ममातुलपुत्राश्च विप्रेवाह्यात्मवान्वा इत्युक्तेषु ।
आत्मभू पु० आत्मना स्वयम्, आत्मनि मनसि वा भवति भू-
क्तिप् । चतुर्मुखे विधातरि, कामे च ।
आत्मभूली स्त्री० आत्मैव रक्षणे मूलसखाः दुस्पर्शतयेतर
महानाभावेन स्वस्य स्वयं रक्षणात् । दुरालम्बालतायाम् ।
आत्मस्मरि लि० आत्मानं विमर्शितं स्वस्वम् च । सोदरमातृपूरके
आत्मयोनि पु० आत्मैव योनिः कारणमस्य । हरौ, हरे,
विधातरि मनसिजे मर्दने च । [आत्मनो रक्षणे ।
आत्मरक्षा स्त्री० आत्मनो रक्षा यस्याः । दृक्भेदे । इत० ।
आत्मरुहन् पु० आत्मानं हृतवान् रुह-क्लिप् । “वेदव्याकृत-
मात्मानमकर्तारं स्वयं प्रभुम् । कर्ता भोक्तेति सत्यन्ते तए-
वात्मरुहो जना, इत्युक्तलक्षणे आत्मनो याधार्थ्यज्ञान-
रहिते, अचे, आत्मघातिनि च जने ।
आत्माधीन पु० आत्मनोऽधीनः । पुत्रे, स्त्रालके । प्राणाधारे च
आत्माम्यय पु० आत्मानमाश्रयति आ+श्रि-अच् । स्वस्य स्या-
मेक्षणरूपे तर्कदोषभेदे ।
आत्मीय लि० आत्मनोऽयं क्व । आत्मसंबन्धिनि ।
आलोड्वा स्त्री० आत्मनैवोद्भवति भू-अच् । आपपणीदृष्टे
आत्मा उद्भवो यस्याः । कन्यायास्त्व । पुत्रे पु० ।
आत्यन्तिक लि०० अत्यन्त+भवार्थे ढक् । अतिशयेन जाते ।

आत्ययिक लि० अत्ययः नाशः प्रयोजनस्य ठक् । नाशार्थे ।
आत्येयं पु० अत्येयपत्यं ठक् । अतिस्निग्धत्वे, देहस्य रसधातौ च
आत्येयी स्त्री० न सन्ति कर्मयोग्यानि त्रीणि दिनानि यस्याः
उच्च समा० सा अत्या स्वार्थे ढक् । कृतमत्याम्, नदी-
भेदे च । पुनः स्वार्थे कनि ह्रस्वे आत्येयिकायत् ।

आथर्वण न० अथर्वणा स्मिना ढष्टौ वेदः अण् । तस्योते
तत् विहितं वा पुनरण् । अथर्ववेदो ब्राह्मणे, तद्देवविहि-
ते भिचारार्दिकर्षणि च । [पाठके विप्र ।

आथर्वणिक कि० अथर्वणां वेदस्योते ठक् । अथर्ववेद-
आदर पु० आ+ह-अण् । समादरे, सम्माने, आरम्भे च ।

आदर्श पु० आदृश्यतेऽत एव ढङ्-घञ् । दर्शने, टीकायां प्रति-
रूपपुस्तके च । [ल्युट् । हस्तिषोषाहले स्त्री० ।

आदान न० आ+दा-ल्युट् । ग्रहणे, अश्वाभरणे च । कर्मणि
आदि पु० आ प्रथमं दीयते गृह्यते आ+दा-कि । प्रथमे, प्राक्
सत्तायाम्, कारणे, समीचे, प्रकारे, अवयवे च ।

आदिकारण न० आदि पूर्व कारणं निमित्तम् । पूर्वनिमित्ते
आदितेय पु० अदितेरपत्यं ठक् । देवे ।

आदित्य पु० अदितौ भवः स्य । सूर्ये, देवे च । आदित्यमण्डलस्ये
हिरण्यस्ये विष्णौ, अर्कहस्ते अदितिदेवताके पुनर्वसुनक्षत्रे च ।

आदित्यपत पु० आदित्यस्य अर्कहस्तस्य पतमिव पतमस्य ।
क्षपभेदे । इतः अर्कहस्तपते न० । [उभे अर्कहस्ते ।

आदित्यपुष्पिका स्त्री० आदित्यवर्णं रतं पुष्पमस्याः । रक्त-
आदिदेव पु० आदौ दीव्यति स्वयं राजते । नारायणे,
शिवे, आदिकारणे वेधसि च । [गर्भे नारायणे च ।

आदिपुरुष पु० आदौ उरि देहे वसति क । प्रथमजीवे हिरण्य-
आदिस लि० आदौ भवः सप् । आद्ये । [कार्ये ।

आदिमत लि० आदिः कारणं विद्यतेऽस्य महत् । सकारणे
आदिवराह पु० आद्योवराहः । विष्णौ तस्यादिवराहकृपत्वात्

आदिष्ट न० आ+दिश-भावे क्त । आज्ञायाम्, उपदेशे च ।
कर्मणि क्त । उपदिष्टे, व्याकरणप्रसिद्धे स्थानिजते, यथा

इकः स्थाने यश्च आदिश्यते इति यथादिष्ट इत्युच्यते ।
आदीनव पु० आ+दी-भावे क्त आदीनस्य वानम् वा-ड ।

दोषे, क्लेशे, दुर्दमे च ।
आहत लि० आ+ह-क्त । पूजिते, सादरे, कृतादरे च ।

आदिष्ट पु० आ+दिश-भावे घञ् । आज्ञायाम्, शासने, उप-
देशे च । कर्मणि घञ् । ज्योतिषशास्त्रोक्ते, फले, व्याकरणसिद्धे

प्रकृतिप्रत्ययोपधातुके कार्यभेदे (वर्णस्थाने वर्णान्तरोत्पत्तौ) च
आदेष्टु लि० पु० आ+दिश-लच् । फलितं प्रतिमेषेष्टस्या-

दनार्थं कर्म क्रियतामित्यादेशकर्तरि यजनाने, आदेश
कल्लेमाने लि० । [इत्यमाने, भाष्ये न० ।

आद्य लि० आदौ भवः यत् । प्रथमे । अद-ल्यट् । अदनीय-
आद्यमापक पु० आदौ भवः आद्यं स्वस्थं सत्यतेऽनेन करणे

घञ् कर्म० । पञ्चगुह्यापरिमाणे, माषा इति ख्याते मापकं
सप्तकण्ठा इत्युक्तेराद्यत्वविशेषणम् तस्य कार्यविशेषोप-

योगितया गौणत्वाद्गुह्यत्वम् अतएव 'दशार्हगुह्यं प्रव-
दन्ति मापमिति भास्कराचार्येण मापस्य पञ्चगुह्यत्वमेवाक्तम् ।

आद्यून लि० आदिना जनः । आदन्त्ये । आ+दिब-क्त ।
अविभीषायां निघातस्य नत्वम् ऊठ् च । (पेटुक) कर्ष्मा-

न्तराकाङ्गाविरहेण केवलसदरपूरके ।
आधमन न० आधीयते आ+धा-कमनन् । (बन्धकदाने)

आधौ, योगाधमनविक्रीतमिति स्मृतिः । [परैरिति स्मृतिः ।
आधर्षित लि० आ+हृष-क्त । अत्ययेनाक्रान्ते, 'मार्तेसाधर्षितः'

आधान न० आ+धा-ल्युट् । आधौ, सम्पादिना वक्षिस्थापने,
"आधाने सोमपाने" वेति स्मृतिः । गर्भाधाने च ।

आधार पु० आ+ह-घञ् । अधिकरणे, आश्रये, व्याकरण-
प्रसिद्धे औपखण्डिकवैय्याकिाभिव्यापकास्त्रेधिकरणकारके,

शस्त्रसम्पादनार्थं जलरोधनार्थं बन्धने द्रव्यसंकांथं जुलधार-
णार्थे आलवावे च । आधारबन्धप्रसूतिरिति रुचः ।

आधि पु० आधीयते सनेऽत । आ+धा-कि । मानसदुःखे
अत्याशायाम्, अधिधाने, बन्धके, "आधौ प्रतिपद्ये क्रीते"

इति स्मृतिः । व्यसने च । [शयिततायाम् ।
आधिक्य न० अधिकस्य भावः व्यञ् । अधिकतायाम् अति-

आधिदैविक लि० देवान् अस्मिन्नाद्यादौन् अधित्वं निर्हत्तम्
अधि+देव-ठञ् हिपटङङि । अतिवातादिहेतुजाते दुःखे ।

आधिपत्य न० अधिपतेर्भावः व्यञ् । प्रभुत्वे ।
आधिभौतिक लि० भूतानि व्याप्नस्योदीन्यधिकत्व जातम् ।

अधिभूत+ठञ् हिपटङङि । व्याप्नस्योदीन्यजिते दुःखे ।
आधिवेदनिक न० अधिवेदनकावे देयं ठञ् । अधिकं वेदन-

अधिवेदनं तत् प्रथमविवाहात्परं द्वितीयविवाहकावे स्त्रियै
देये धने । 'अधिविस्त्रियै देयमाधिवेदनिकं सममि'ति स्मृतिः

आधुनिक लि० अधुना भवः ठञ् । इदानीन्तने, नव्ये च ।
आधेय लि० आ+धा-यत् । आश्रिते च उत्पाद्ये "आधेयथा-

क्रिजयेति" भाष्यकारिका । [अर्थे हस्तिपके ।
आधोरण पु० आ+धोर-गतिचातुर्थ्ये ल्य् । हस्तिगतिचातु-

आध्मात लि० आ+धा-क्त । शब्दिते, दग्धे, वातरीमजावायाम्
उद्रस्तीततायाम् ।

आध्मान पु० “आध्मानमिति जानीयाहोपं वातनिरोधज”-
मित्युक्ते वातव्याधौ । आ+आ-भावे ल्युट् । स्तीतता-
वाम् । नलिकानासगन्धद्रव्ये स्त्री० ङीप् ।

आध्यात्मिक लि० आत्मानं मनःशरीरादिकमधिगत्य भवः
ठञ् । शोकनीहृज्वरादिरूपे ङःखे । [स्पर्शे च ।
आध्यान न० आ+ध्-ल्युट् । धिनायाम्, उत्कण्ठपूजक-
आध्वर्याव न० अध्वर्योः कर्म, भावो वा अञ् । यजुर्वेद-
विहिते अध्वर्युसन्धन्विनि कर्माणि, तद्भावे च ।

आन पु० अन-घञ् । अनःस्त्रितश्च प्राणवायोर्नासिकयोश्चासि
आनक पु० आनयति सोत्साहान् करोति अन-यिच्-लुट् ।
पठहे, छद्मे, स्रग्धमेधे च । उल्हाहते लि० ।

आनकहन्तुभि पु० आनकः प्रोत्साहकः इन्दुभिर्देववाय-
विशेषी यस्य कण्ठजन्तोस्तत्रे तया वाद्यं तदगृहे जातम् ।
कण्ठपितरि वसुदेवे । उहृष्टकायां स्त्री० ङीप् ।

आनत लि० आ+नम-क्त । जतप्रमाणे, अधोमुखे, विनयनते च
आनति स्त्री० आनयति प्रवर्णीभवत्यनया आ+नम-क्तिन् ।
सन्तोषे । भावे क्तिन् । नस्मीभावे, अधोभवने, नम्रतायाञ्च
आनञ्च न० आ+नह-क्त । चर्मणा वृक्षसुखे पटहृष्टरजादौ
वाद्ये, केशभूषादिके च । पथिते, व्याप्ते, तद्धे च लि० ।

आनन न० आ अनित्यनेन आ+अन-ल्युट् । सुखे ।

आनन्तर्य न० अनन्तरमेव चतुर्वर्णादिलात् स्वार्ये यञ् ।
अनन्तरे व्यववहिते । अनन्तरस्य भावः यञ् । व्यवधाने
आनन्त्य न० अनन्त+भावे स्वार्ये वा अण् । वाङ्मये “आन-
न्यात् कुलधर्माणाम्”ति स्मृतिः । देशकालाद्यपरिच्छिन्ने
“तदानन्त्यं सन्मृते इति स्मृतिः । अनन्तं सुखमित्यर्थः ।

आनन्द पु० आ+नन्द-वञ् । हर्षे, सुखे, दुःखाभावे, नक्षत्रि च ।
आनन्दवति लि० सत्यज्ञानमानन्दं ब्रह्मेति स्मृतिः ।

आनन्देषु पु० आ+नन्द-अपुङ् । आनन्दे ।

आनन्दन न० आ+नन्द-यिच्-ल्युट् । गयनागमनसगते
कुपलप्रप्ते गानन्दोल्लासने ।

आनन्दस्य पु० आनन्देन प्रसुरः तत्प्रलतवचने मयट् ।
जीवे, वेदान्ते च पुष्पमिसर्गाणि प्राप्ते च ।

आनन्दार्णव पु० आनन्दसार्णव इति । परमेश्वरे “सोत्सा-
हप्रतिबोधाः सौम्याः प्रापयिष्यन्ताः आनन्दार्णवो-
गोऽवमित्युक्ते यालाभ्यमभेदे च । इत० । अत्यन्तानन्दे ।

आनन्दि पु० आ+नन्द-इन् । हर्षे, कौतुके च । कौशलानन्दि
हर्षनोरास इति रामायणम् ।

आनर्त्त पु० आ+नर्त्तन्यत् आ+नर्त्त-वञ् । नृत्यशालायाम् ।

रसे, जले, द्वारकावन्निकटदेशे, तद्देशवासिनि च ।

आनास्य लि० आ+नस-यिच्-अभिभवे, वत् । अभिभवनीये
आनाय पु० आनयति यत्प्राननेन आ+नो-घञ् । जाले ।
भावे अच् आनयः । आनयने ।

आनाय्य पु० आनाय्यते गार्हपत्यादानीय संस्क्रियतेऽसौ
नो-य्यत् आयादेशः । वैदिकप्रसिद्धे दक्षिणाग्नी । [भेदे च
आनाह पु० आ+नह-घञ् । देव्यं विनाशरोधके वैद्यकोक्ते रोग-
आनुपूर्वी स्त्री० पञ्चमनुक्तस्य अतुपूर्वं तस्य भावः व्यञ् ततो
वा ङीप् यलोपः । परिपाद्याम् भूलावधिते क्रमे
ङोपभावपक्षे । आनुपूर्व्यप्रपञ्च न० ।

आनुमानिक लि० अनुमानेन प्राप्तः ठक् । अनुमानमात्रसिद्धे
सांख्योक्ते प्रधाने “आनुमानिकमि”ति वेदान्तसूत्रम् ।

आनुश्रविक पु० श्रुताढादनुश्रूयते अनुश्रवोवेदसात विहितः
ठक् । स्वर्गादिषाधनतया वेदविहिते कर्मासूत्रे “इहव-
दातुश्रविक” इति साङ्गकारिका ।

आवृत्ति लि० अवृत्तं शीलसस्य अप् । असत्यप्रभावे । [अक्रौर्त्ये च

आवृत्तस्य न० न्यसो भातकः न०त० भावे घञ् । दयायां,

आन्तर लि० अन्तर्मध्ये भवः अण् । आभ्यन्तरे । [सौसाहस्ये

आन्तरतस्य न० अन्तरतस्य अत्यन्तसङ्गस्य भावः व्यञ् ।

आन्त्र न० अन्त्रालनेन अच-इन् उपधादीर्घः । नाडीभेदे । अन्त्र
स्येदम् अण् । अन्त्रसम्बन्धिनि त्रि० । स्त्रियां ङीप् ।

आन्दोल दोलने अद०पुरा० उभय० सक० सेट् । आन्दोलय-
ति ते आन्दुलत् त । [अनुसन्धाने च ।

आन्दोलन न० आन्दोल-ल्युट् । पुनःपुनर्दोलने, सङ्कलने,

आन्वसिक लि० अन्तो भक्तं शिल्पस्य वक् । पाचने ।

आन्वयिक लि० अन्वये प्रयत्नकुले भवः ठञ् । प्रयत्नकुलजाते

आन्वाहिक लि० अहनि अहनि अन्वस्मृ तल भवः ठञ् ।
प्रतिदिनसाध्ये प्राजादौ ।

आन्वीक्षिकी स्त्री० अत वेदव्यवधाननरमीवा परीक्षणम-
न्वीक्षा सा प्रयोजनस्य तल साधु वा गञ् उोप् । तर्क-
विद्यायास् अन्वीक्षविद्यायाञ्च । [भेदे पु० ।

आप न० अपां समूहः अण् । अपां मयूहे । आप अच् वसु-

आपगा स्त्री० आपं जलसमूहं गच्छति प्राप्नोति । नद्याम् ।

आपण पु० न० आपणावन्ते विकीरणयत् पण-घ । रुष्टे,
क्रयविक्रेतव्यशालायाञ्च । भावे घ । क्रयविक्रयव्यवहारे पु०

आपणिक लि० आपणो व्यावहारोऽस्यास्ति ठञ् । क्रयादि-
कर्तारि वाणिजे । [प्रसङ्गस्यै तर्कदोषे च ।

आपत्ति स्त्री० आ+पद-क्तिन् । आपदि, प्रापणे, अनिष्ट-

आपद् स्त्री० आ+पट्-क्तिप् । विपत्तौ ।
 आपन न० आप-ल्युट् । प्राप्नोति, मरीचे च कर्माणि ल्युट् । क्लेशे
 आपन्न लि० आ+पट्-क्त । विपदग्रस्ते, प्राप्ते च ।
 आपन्नसत्त्वा स्त्री० आपन्नं सत्त्वं यथा । गर्भवत्याम् ।
 आपमिलक न० अपमिल्य परीवर्त्य निर्वृत्तम् अप+मे-क्ता
 ल्यप् ततोनिर्गृह्ये क्त्वा क्तिच्चात् ङङि । तस्य रूपद्रव्य
 विनिमयेन ग्रहणे । [नस्य तृतीयभागभवे पितृआह्लादौ
 आपराह्लिक लि० अपराह्ले भवः ङङ् । लिङा विभक्तस्य दि-
 आपसु न० आप-अङ् । जवे, "आपोभिर्नाज्ज" मितिसृतिः
 "सर्वसापोनयं जगदि"ति देवे साहाय्याम् । [लतायाम् ।
 आपस्तम्बिनी स्त्री० आपः सम्वाति स्तम्भ-णिनि । लिङ्गि यां
 आपाक पु० आपयते ऽल आ+पच+घञ् । (पीयान्) कम्भ-
 कारस्य षट्पातपाकस्थाने । [घञ् । नत्कावे, मार्गे च ।
 आपात पु० आ+पत-भावे घञ् । सहसा पतने, । आधारे
 आपाततस् अयम् आपात+तसि । अनिश्चये विनेत्यर्थे
 "आपाततोयदर्शने"ति साहित्यदर्पणे ।
 आपान न० आ सञ्चय पिवन्त्यल । सुरापानार्थं सञ्चयोपवे-
 शने, (चक्रे) मद्यपानसमायाञ्च ।
 आपानभूमि स्त्री० आपानस्य भूमिः । सुरापानस्थाने ।
 आपिञ्जर न० ईषत् पिञ्जरवणम् । स्पर्शे ।
 आपीड पु० आ+पीड-अच् । गिह्वासास्ते गिरीभूषणे, षट्-
 वङ्गिर्निःसृतकाष्ठे च । [पीते लि० ।
 आपीत न० आपीयते आ+पा-क्त । शालिकधातौ । ईषत्-
 आपीन न० अ+प्राय-क्त मीभावः । तस्य नवम् । (मेङ्)
 ऊषधि । क्रमे पु० । ईषत्स्मृतिं लि० ।
 आपपिक न० अपूगनां पिष्टकानां समूहः ङक् । पिष्टकसमूहे
 पिष्टकगत्पादनेन जीव्यतोखादाथे ङक् । पिष्टकाजीवे, तद्-
 भक्षणकारके, तद्दृष्टव्यतरि, तद्गन्तव्यग्रीवे च लि० ।
 आपूष्य पु० अपूषार्थं पिष्टः ज्ञा । कर्तुम्, ग्रीधकसूचार्थौ च । [च ।
 आपृच्छा स्त्री० आ+प्रच्छ-अङ् । आलापे जिज्ञासावासाभाषणे
 आप्त लि० आप-क्त । विपत्ते, प्राप्ते, लब्धे, सत्ये, रागद्वेषा-
 दिवर्जिते, वशावर्षादेष्टरि श्वकादिभूत्ये यवार्थज्ञातरि च ।
 आप्रकाश लि० आप्रः प्राप्नोति कामः कालनाशप्रयोगे येन ।
 सम्पूर्णकाले निवृत्तग्रे । परमेश्वरे पु० ।
 आप्ति स्त्री० आप-क्तिन् । संबन्धे, योगे, नाथे प्राप्नोति च ।
 आप्नोति स्त्री० आप्नस्य ङङि वक्तु-क्तिन् । सम्बन्धविषय
 निर्णयार्थं सिद्धान्तवाक्ये, यवार्थज्ञातार्थे च ।
 आप्य न० आप-यत् । (कुड्) कुण्डले । तन्माङ्गुल्ये मन्त्रादी

प्राप्तये च लि० । अपां विकारः खञ् । जलविकारे फेनाटी
 लि० । [ल्युट् । तर्पणे प्रीयाने च । ल्यु । तत्कर्तरि लि० ।
 आप्यायन न० आ+प्राय-ल्युट् । द्रष्टौ, प्रीतौ च । शिच्-
 आप्रच्छन् न० आ+प्रच्छ-ल्युट् । आनन्दने गमनागमनसमये
 वञ्चनासंयोज्यकुण्डलजिज्ञासायानन्दरुपादने ।
 आप्रपद् अयं अपदं पाठार्थं तत्पर्यन्तम् अव्ययी० । पाठाद्यर्थन्ते
 आप्रपद्दीन लि० आप्रपदं पाठान्तरं प्राप्नोति ख । पाठान्तरं
 लक्ष्मणेन वस्तुतः । [जलानां सर्वतः समच्छलने च ।
 आप्र(भा) व पु० आ+प्रु-घञ्-अप् वा । स्थाने । (क्यलाप) ।
 आप्रत लि० आ+प्रु-क्त । स्मृते । भावे क्त । स्थाने न० ।
 आप्रतत्रत पु० आप्रुतं वेदाध्ययनानन्तरं स्थानं व्रतसङ्घस्य ।
 अधीतवेदे, अङ्गतम्बुस्थायमे ब्रह्मचारिभेदे स्नातके ।
 आप्रवृत्त न० आ सस्यक बहुस् वञ्च-भावे क्त । ङङ् वञ्चने ।
 आधारे क्त । प्रेम्णि । कर्माणि क्त । भूषणे । करणे क्त ।
 योक्ते पु० । वङ्गे आप्रे प्रतिपद्ये च लि० ।
 आप्रवन्ध पु० आ+वन्ध-घञ् । ङङ् वञ्चे, योक्ते च ।
 आप्राधा स्त्री० आ+प्राध-अङ् । पीडायां क्लेशे च । लीलाव-
 त्वाद्यौ प्रविष्टे । लिकोणमेने लम्बोभयपार्श्वस्थे स्रोतसमध्ये
 रज्जुनिक्षेपाव्यायमाने भुङ्गच्छे !
 आप्रविल लि० आ+विल भेदने, क । कलुषे, असच्छे च ।
 आप्रवृत्त पु० आप्रवृत्तौ क्तिप् आप्रवृत्तौति ङङ्+तन-ङ् ।
 नाशोक्तौ भगिनीपतौ ।
 आप्रवृत्त न० आ+वृ-ल्युट् । भूषणे । [वर्ण, वातरोगभेदे च ।
 आप्रा स्त्री० आ+प्रा-अङ् । दीप्तौ, प्रोभायाम्, कालौ उप
 आप्राघण न० आ+भाप-ल्युट् । आलापे, परस्परकथने च
 आप्रापित लि० आ+भाप-क्त । अभिमुखीकृत्य कथिते ।
 आप्रास पु० आ+भास-घञ् । प्रतिविम्बे दीप्तौ, यस्यादेरादौ
 सकृदिदर्शनोत्थापने अवतारणे च ।
 आप्रास्वर पु० आ+भास-वरत् । सङ्घः पट्टिगते, हादृगति
 वा गणदेवताभेदे । दीप्ते लि० । [पाण्डित्ये च ।
 आप्रिजात्य न० अप्रिजातस्य भातः खञ् । कौलीये,
 आभीक्ष्ण्य न० लाघेऽयम् । अत्यर्थे । तद्वति लि० । क्रियादिगेषस्थाने न०
 आभीक्ष्ण्य न० अभीक्ष्ण्य भातः खञ् । पौनःपुन्ये ।
 आभीर पु० आ सस्यक भियं राति रा-क्त । आहिर इतिस्थाने
 ब्राह्मणादम्बुदायासत्यन्ते वर्षसङ्करभेदे गोषे, द्वैगभेदे च ।
 आभीरपङ्क्ति (ही) स्त्री० आभीराणां पङ्क्तिः । गोपयामि, पञ्चे प्रीप्
 आभीस न० आ सननात् भियं राति आभी+ला+क्त । कटे
 नहति, भयानके च लि० ।

आभोग पु० आ-भुज-भावे आधारे वा घञ् । वरुणस्य जले परिपूर्णतायां, यत्ने, मानसमाप्तौ (भविता) कविनाम-ख्यापने च । [कर्त्तृणि तद्वृद्धार्थं कर्तव्ये आडे ।

आभ्युदयिक वि० अभ्युदयार्थं दृढार्थं वि कृतं टक् । चूडादि आस वि० आ ईषत् अस्यते पच्यते आ+अस-घञ् । अपक्वे वैद्यकोक्ते अजीर्णताख्ये रोगभेदे पु० ।

आसगन्धि न० आसस्यापक्वस्य गन्धइव गन्धो यत्न इत् सभा । अपक्वसांसादित्यगन्धाख्ये ।

आसन्नस्य न० अप्रशस्तं मनो यस्य तस्य भावः अज् । दुःखे ।

आसन्नत्वं न० आ+सन्न-ल्युट् । अभिनन्दने, संबोधने, कामचारानुज्ञारूपे स्नानासख्याते च । अवश्यकर्त्तव्यं नियोगो निमग्नत्वं यथा आह्लादौ भोजने, अकरणे प्रत्य-वायासाधने नियोगो अ-सन्नत्वं यथा स्थूलविशेषे शयने ।

आसन्नित्वं वि० आ+सन्न-त् । आसन्नित्वे, संबोधिते च । व्याकरणे संबोधने वा प्रथमा तस्यां न० ।

आसय पु० आसं रोगं यावत्नेन या-ड । रोगे ।

आसयाविन् वि० आसयोऽस्यास्ति विनि दीर्घश्च । रोगयुक्ते ।

आसर्शनं न० आ+रश्न-ल्युट् । स्पर्शे । [निर्वीर्यमित्युद्धटः ।

आसर्ष पु० न+रृष-घञ् दीर्घः । क्रोधे, "निरुद्योगं निरासर्षं

आसलक पु० आ+सल-बुन् । वाचकद्वये । ऊ० । धावास् तिस्रफलकायां च स्त्री० । तस्याः फलं फले लुगिति तद्धितस्य लुक् । भावीफले न० । [स्नानासख्याते वातरोगभेदे ।

आसवात पु० आसयति षोडशति अम-णिच्-अच् कर्त्त० ।

आसातीसार पु० कर्त्त० । स्नानासख्याते रोगभेदे । [स्थाने

आसाशय पु० आससाशयः । नाभिस्तनयोर्मध्यभागे अपाक

आमिच्छा स्त्री० आमिष्यते सिच्यते मिष-सक् । तत्रे पक्वे दुग्धे दधियोगजायां (हाना) विहृतौ । [ख आमिच्छीणमप्यत्र ।

आमिच्छीय न० आमिषार्थे कृतं छ । आमिषोपकरणे दधि आमिष न० पु० आ+मिष-क् । मांसं, भोग्यवस्तुनि, उत्कोचे,

रुचिररूपादौ, लोभसञ्जये, लाभे, कामपुणे, भोजने, विषये च

आमिषप्रिय पु० इत् । कङ्कपक्षिणि । मांसाभिलाषिणि वि०

आमिषाशिनं वि० आमिषमश्नाति अश-णिनि । मांसमन्त्रते

आमिषी स्त्री० आमिषनामैकदेशनामिकायां जटासांस्यास् ।

आशुक्त्तं वि० आ+शुच परिधाने त । परिहिते । कर्त्तरि क्त ।

परिहितकवचे जने । [लुक्तायां नाटकाङ्गे प्रस्तावनायाम्

आशुख न० "आशुखं तद्विजानीयात् बुधैः प्रस्तावना मते"

आशुधुक् वि० अशुभिन् परलोके भवः टञ् टिलोपश्च ।

परलोके जन्मान्तरे भवे वस्तुनि । स्त्रियां ऊ० ।

आसुध्यायण वि० असुध्याप्रत्यक्षीकृतस्यापि सङ्गत्वेन सञ्चरि-तत्वेन च प्रख्यातस्यापत्यं फक् षष्ठा अलक् । सङ्गोद्भवे ।

आसोद् पु० आ सगन्नात् सोदयति आ+सुट+णिच्-अच् ।

अतिदूरव्यापके गन्धे, गन्धमात्रे च । आ+सुट भावे घञ् कृषे

आसोदिन् वि० असोदोऽतिदूरगोगन्धोऽस्यस्ति । सुखसुग-न्धितापादके कपूरादौ, कृषवति च ।

आस्नाय पु० आस्नायते अभ्यस्यते आ+स्ना-घञ् । वेदे, आगमे निगमे, गुरुपरम्परागते, सङ्घपदेशे, वंशे, कुलक्रमेण कथने च । भावे घञ् । अभ्यासे ।

आस्त्र पु० अम-रक् दीर्घश्च । खनासख्याते दृष्टे । तत्फलदादौ न०

आस्नातक पु० आस्त्रं तद्रूपम् आ ईषत् अतति याति आ+अत खलु ल । आमडा इति ख्याते दृष्टे ।

आस्त्रावर्त्त पु० आस्त्रव आ ईषत् तत्परचतया वर्त्तते आ+वर्त्त-अच् । आस्नातकद्वये ।

आस्त्रेडित न० आ+स्त्रेड-उन्नादे अच् उन्नात्तेनैवाचर्यते ।

आस्त्रेड+आचारे क्तिप् ततः क्त । उन्नात्तेन यथा कथितस्य पुनःपुनः कथनं क्रियते एवं कथितस्य द्विस्तिकथने ।

आस्त्रा स्त्री० आ सम्यक् अस्त्रो रसो यस्याः । तिन्निद्याम् स्वार्थे कनि आस्त्रिकाप्यत्र ।

आय पु० आ-इण्-अच् । लाभे । प्राप्तौ, धनागमे, ज्योतिषोक्ते

एकादशस्थाने, यामादौ स्नामिषाह्वाभागे वनितागारपालके च आयःश्रूलिक वि० अयःश्रूलेनार्थान्विच्छति । तीक्ष्णोषा-येनाभीष्टसाधके जने । [अतियत्नशालिनि

आयत वि० आ+यस-त् । दीर्घे आकटे च । आ+यत-अच् ।

आयतच्छ्रदा स्त्री० आयतः ऊदोऽस्याः । कदम्बम् ।

आयतनं न० आयतन्नेऽत्र यत-आधारे ल्युट् । देवादिवन्दन स्थाने, आश्रये, विद्यामस्थाने, यज्ञस्थाने च ।

आयति(तो) स्त्री० आ+या इति वा ऊ० । उत्तरकावे, प्रभावे, फलदानकावे च । आ+यस-तिन् । सङ्क्षेपे, दैर्घ्ये, प्रापणे च ।

आयन्त वि० आ+यत-कर्त्तरि क्त । अधीने, वशीभूते ।

आयन्ति स्त्री० आ+यत-तिन् । स्नेहे, वधित्वे, सामर्थ्ये, शीघ्रि, शयने, प्रभावे च । [लौकिकवचे स्त्री० ऊ० ।

आयस न० अयसा यिष्मिन् तद्विकारो वा अण । लौहपात्रादौ

आयस्त्र वि० आ+यस-त् । क्षिप्ते, लक्षिते, हते तीक्ष्णीकृते

आयाम पु० आ+यस-घञ् । दैर्घ्ये ।

आयास पु० आ+यस-अच् । परिश्रमे, अतियत्ने च ।

आशु पु० इण्-उण् । जीवनकावे, 'मा बाधशा जटायुं सानि'ति

महिः ।

[कर्मार्थे, कुशले च ।

आयुक्त लि० आ+युज-क्त । व्यापारिते, ईषद्युक्ते, निद्युक्ते, आयुध न० आ+युध-करणे वज्रर्षे क । प्रहरणमात्रे ।

आयुधिक पु० आयुधं शिल्पमस्य ठक् । यस्माजोवे । तदर्धे क आयुधीयचाल । [स्योपाङ्गे ।

आयुर्वेद पु० आयुर्विन्दतेऽनेन चञ् । चिकित्साशास्त्रे वेद-आयुर्वेदिन् लि० आयुर्वेदोवेद्यतया विद्यतेऽस्य इति ।

आयुर्वेदस्ये विकिसृक्ते । [आयुधे तृतीये योगे पु० ।

आयुष्मत् लि० आयुर्विद्यतेऽस्य महत् । चिरजीविनि । विष्णु आयुष्य लि० आयुषे हितम् यत् । आयुषोहितकारके पथ्ये ।

सार्धं यत् आयुषि न० । [रघुः ।

आयुस् न० इष-अधि-णिङ् । जीवन्काले 'आयुषः क्षये' इति

आयुषोग पु० आ+युज-वञ् । गन्धमात्योपहारे, व्यापारे, रोषे च

आयुषोग पु० अश्वार्थस्यावाप्तये प्रतिशोभनसङ्करजे जातिभेदे आयोजन न० आ+युज-ल्युट् । उद्योगे, आहरणे च ।

आयोधन न० आ+युध-आधारे ल्युट् । युद्धस्थाने । भावे ल्युट् । योधने, तत्फलं वधे च ।

आर पु० ऋ-वञ् । मङ्गलपक्षे, शनिपक्षे, मधुरान्धफले वृक्षभेदे च । पित्तले, कोषे, प्रान्तभागे, स्रग्जलोहे च न० ।

आरकूट पु० न० । आरं पित्तं कूटयति सूपीकरोति अच् ।

पित्तनाभरणे । 'किमारकूटाभरणेन न शिव' इति नैषधम् ।

आरक्ष पु० आ+रक्ष-अच् । हस्तिजुम्भाधःस्थले, हस्तिमत्स्यक

कर्णस्थि, सैन्धवे च । रक्षके लि० । भावे यञ् । रक्षायाश्च ।

आरग्वध पु० रगे-यद्वायां क्तिप् आरगं रोगशब्दाभिमि हलि

अच् वधादेशश्च । सौदाल इति स्थाते इत्ये ।

आरट्ट पु० आरक्षते विख्याप्यते आ+रट् ठक् ठस्य नेच्यस् ।

अशोत्यत्तिस्थाने (आरव) देशभेदे । [घोटके ।

आरट्टज पु० आरट्टे देशे जायते जन-इ । (आरव) स्थानजाते

आरणि पु० आ+रक्ष-अणिच् । आवर्त्ते पयसां स्तोभभे ।

आरण्य लि० अरण्ये भवः यक् । वनजाते ऋगसिंहादौ ।

आरण्यक पु० अरण्ये भवः ततः सार्धं क । पथि, आध्याये,

आये, विहारस्थाने मनुष्ये, हस्तिनि च । वेदस्यांशविशेषे

न० । "आरण्यकमधीत्य वेति" मनुः ।

आरति स्त्री० आ-रन्-क्तिन् । उपरमे, निहतौ च ।

आरनास न० ऋच्छतेति आरः ऋ+ण, नञ-गन्धे यञ् ।

आरौ नाभोगश्चो यस्य । काञ्जिके । वा कप् । आरनासकमथल

आरभटी आरभ्यतेऽनवा आ+रभ-अटि ङीप् । नाखे रचनाभेदे

आरभ्य पु० आ+रभ-यञ् ऋच् च । तरायाम् वेगे-उद्यमे, दर्पे,

उपक्रमे, प्रस्तावनायाश्च । कर्माणि-यञ् । आरभ्यमात्रे ।

आरभ्यवाह पु० आरभ्यस्य वादो यत् । न्यायमते वैशेषिक-

मते च "प्रथिव्यव्यवहृतिवायूनां क्रियासंयोजिताश्चः ह्यणु-

कादिक्रमेणैवमारभन्ते इदं महदिति" तयोः स्वीकारात्

आर(रा)व पु० आ+र-यञ् अच् वा । शब्दमात्रे ।

आरा स्त्री० आ+र अच् । चर्मभेदकास्त्रभेदे । टेको इति

स्थाते लोहास्त्रे च । 'आरापमानो ह्यवरोऽपीति' श्रुतिः

आरात् अज्यं आ+रा-आति । दूरे, समीपे च ।

आरात्तिक न० आरात्पाणि निर्घसं ठक् दोषो हि रानावेव

प्रदर्शते इदं दिनेऽपि दर्शते । (आरति) नीराजनकर्माणि ।

आराधन न० आ+राध-ल्युट् । पाके, साधने, पूजने,

तोषणे, प्राप्तौ च ।

आराधना स्त्री० आराध-यञ् स्त्रीत्वात् टाप् । सेवायाम् ।

आरास पु० आ+रन्-आधारे यञ् । उपावने, कलिमवने,

क्रीडावधने च । [वक्रगामिणि लि० ।

आरात्तिक पु० आरात् कुटिलं शिल्पमस्य ठक् । पाचके ।

आर पु० ऋ-उष् । वृक्षभेदे, कर्कटे, मूक्रे च ।

आरेवत पु० आरेवति रेचयति मलं रेव-णिच्-पिच् अतति-

अच् । अत्यन्तसारके (घोन्दाक) आरग्वधहेतु ।

आरोग्य न० अरोगस्य भावः अज्यं । रोगराहित्ये अनाद्ये ।

आरोग्यशाला स्त्री० आरोग्यार्थं शाला । चिकित्साशाला ।

आरोप पु० आ रङ्-णिच्-पुक् यञ् । अत्यक्षिन् अत्यधर्मा-

वभासे यथा रज्ज्वां सर्पज्ञानम् । रूपकालङ्कारादौ त

सत्यपि बाधज्ञानेऽभेदावबोधः शब्दः न प्रतिक्रियते ।

आरोह पु० आ+रुह-यञ् । दैर्घ्ये । उतमस्त्रीयां वितले,

आरोहणे, उच्छ्रये, परिभाषाभेदे च ।

आरोहण न० आ+रुह-करणे ल्युट् । पाषाणादिरचिते

उज्ज्वालादरोहणसाधने (विहि) कोपाने । भावे यञ् ।

निमस्त्वानादूर्द्ध्व-गमने ।

आर्त्तिक पु० मर्यादां व्याख्यानं ठक् । मर्यादां व्याख्यानं । कञ्

भवः ठक् । अन्वेदभवे लि० । ईश्वरार्चनप्रत्ययत्वं लि० ।

आर्जव पु० कर्मोर्भावः अण् । सरलतया परप्रतारणादहित्ये

आर्त्ति लि० आ+र-क्त । मोहिते, दुःखिते, अमृश्ये च ।

आर्त्तव न० कर्तौ भवस् अण् । स्त्रोष्ठमे, पुष्पे च । अक्षरस्य

प्राप्तः अण् । अक्षरे फलप्राप्तौ लि० । बोधक्याश्च स्त्री०

ङीप् । [धट्स्त्रोष्टाश्च ।

आर्त्ति स्त्री० आ+र-क्तिन् कति भातौ उचिः । पीडायाश्च

आर्त्तिव्य न० कलिजः कर्णं अज् । कलिज्मोग्ये कर्माणि ।

आर्थिक लि० अर्थं गृह्णाति अर्थात् आगच्छति वा ठक् । अर्थ-
ग्राहके अर्थागते च । [आरभ्य पष्ठे नलोत्ते च स्तो० न० ।
आर्द्र न० अर्द्ध-रक् दीर्घश्च । क्षिप्ते, सजलवस्तुनि । अग्निनीत
आर्द्रक न० आर्द्रायां भूमौ जातं वृक्ष । (आर्द्रा) खनाम-
ख्याते मूलभेदे ।

आर्य्य पु० अ-र्य्यत् । स्वामिनि, गुरौ, सहृदि च । अष्टकुलो-
त्पन्ने पूज्ये, अष्टे, सङ्गते, नाथोक्तौ मान्ये, उदारचरिते,
शान्तचित्ते “कर्त्तव्यमाचरन् कामकर्मकर्त्तव्यमनाचरन् । तिष्ठ-
ति प्रकृताचारे स वा आर्य्य इति स्मृतः” इत्युक्तलक्षणे
जने च लि० ।

आर्य्यक पु० अतिशयेनार्यः पितरौपि पूज्यत्वात् प्राशस्ये
कन् । पितामहे, मातामहे च । सार्धं कन् । अष्टे लि० ।
आर्य्येपुत्र पु० आर्य्यः त्र्यशुरो गुरुश्च इत० । प्रत्नौ, गुरुपुत्रे च ।
आर्य्यावर्त्त पु० आर्याणां नावर्त्तदेशः । ‘आ सहस्राक्षं वै पूर्व्या-
दा सहस्राक्षं पश्चिमात् । हिमवदिभ्योर्मध्ययोर्मध्यसाख्यावर्त्तं प्रच-
क्षते’ इति मन्त्रो देशभेदे ।

आर्ष लि० ऋषिभिः प्रोक्तं स्मृतं वा अण् । ऋषिप्रणीते
धर्मशास्त्रे, तत्स्मृते वेदे च । “आर्षधर्मोपदेशश्चेतिमनुः”
आर्ष आदाय गौयुगमित्युक्ते विवाहभेदे पु० ।

आर्हत पु० अर्हन्नेव सार्धं अण् । बुद्धविशेषे । तत्त्वस्वामिनि लि० ।
आर्हन्ती स्त्री० अर्हन्तोभावः अञ्जं नुम् च ङीप् यलोपः ।
योग्यतायाम् । [वङ्गपु च लि० ।

आल न० आलयनि भूषयनि अच् । हरिताले । अनल्पे,
आलभन न० आ+लभ-ल्युट् । सार्धे ।

आलम्ब पु० आ+लवि घञ् । अवलम्बे, आश्रये च ।

आलम्बन न० आ+लवि-ल्युट् । आश्रये, अलङ्कारमते रसा-
श्रये विभाने च । [लम्भमिति स्मृतिः” सार्धे च ।

आलम्ब्य पु० आ+लभ घञ् सम् च । वधे, “अञ्जालम्भं गवा-
आलय पु० आलीयतेऽस्मिन् अच् । गृहे । अव्ययी० लोपपर्य-
न्ते । अव्य० । “पिवत भागवतं रसमालयमि”ति भागव० ।

आलयविज्ञान न० आलवं विज्ञानम् । बौद्धमते लयपर्यन्त
स्वाधिनि ग्रहकारास्यदे विज्ञाने तन्मते हि सर्वज्ञानानां
लक्षितयाऽनुभवजन्यसंस्कारस्य तस्मिन् ज्ञाने एव प्रक-
ल्भनात् पूर्व्यानुभूतस्य स्मृतिस्मरणः ।

आलवाल न० आ समन्तात् जललवमालावि आ+लो-क ।
दृजल्लवे सेकायं ऋदादिघटिते जलाधारे सेतौ ।

आलस्य न० अलसस्य भावः अञ्जं । सत्यपि सामर्थ्येऽवश-
कर्त्तव्येऽनुत्साहुरूपेऽलसत्वे । अलस एव ब्राह्मणादित्वात्

सार्धे अञ्जं । अलसत्वयुक्ते । [रक्षणां, बन्धनमात्रे च ।

आलान न० आलीयतेऽल आ+ली-ल्युट् । गजबन्धनसम्भवे
आलाप पु० आ+लप-घञ् । कथोपकथने, सम्भाषणे च ।

आलाव स्त्री० आ+लवि ङङ् नलोपश्च । तन्मन्त्रास् ।

आलावार्त्त न० आ समन्तात् अलमत्यर्थं वर्त्तते चाल्यते
आ+अल+वृत्-णिच् घञ् । वस्त्रनिर्मिते व्यजने ।

आलि(ली) स्त्री० आ+अल-ङ् । आगन्तुकजलवारणार्थं
शस्त्रसैकजलधारणार्थं च दृढिरूपे सेतौ, सख्यां सन-
वयस्तायां, पङ्क्तौ, आरामादिदृढत्वश्रेयसाम्, सन्ततौ च ।

वा ङीप् आलीत्वयात् । शुद्धानःकरणे अत्यर्थं च लि० ।
असरे, दृष्टिके च पु० ।

आलिङ्गन न० आ+लिङि-ल्युट् । प्रीतिपूर्वकमन्योन्यदेह
संश्लेषणे, परिहरणे च । [स्वदङ्के च ।

आलिङ्ग्य लि० आ+लिङि-ल्युट् । आलिङ्गनीये, यत्कालति-

आलिङ्ग्य पु० अलिङ्ग्य एव अण् । जाला इति ख्याते
कण्टस्ये जलपात्रे सणिके ।

आलिङ्ग्यन न० आ+लिङि-ल्युट् सम् च । मङ्गलार्थं लेपने ।
आलीढ न० “नमिता पूर्वजङ्गा तु पश्चिमा प्रशुषा भवेत् ।

असमोमध्यकायः स्यादालीढस्य च लक्षणमित्युक्तलक्षणे
“आलीढं दक्षिणं पादमित्युक्तलक्षणे च धन्विनां पादविन्यास
विशेषभावस्याने । आ+लिङ्-क्त । भुक्ते, क्षते च लि० ।

“सेनान्यमालीढमिवाधुराक्षैरिति रघुः । भावे क्त लङ्गने न०
आलीनक न० आर्षत् प्रयासेन अग्निमसंभ्रमालेण लीयते

दूवीभवति आ+ली-क्त संज्ञायां कन् । (रां) इति ख्याते रङ्गे
आलु पु० आ+लु-ङ् । खनामख्याते कन्दभेदे, मेकके, मेचके

पलिणि च । भारी इति ख्यातायां सुद्रघटिकायां स्त्री० ।
आलुक न० आलुरेव सार्धं कन् । मूलभेदे, काष्ठालुशृङ्गालु

प्रभृतिकन्दमाले च । शेषे नामे पु० । आ-लू-क्लिप् संज्ञायां
कन् ङीप् । आलूकी रक्तालुप्रभेदे स्त्री० ।

आलेख्य न० आ-लिख-आधारे-ल्युट् । चित्रपटादौ ।

आलेख्यशेष लि० आलेख्यं चित्रमेव शेषो यस्य व० । ऋते,
तस्य चित्रे एव प्रतिप्रतिरूपेण अवस्थानात् ।

आलोक पु० आ+लु-घञ् । दर्शने, उद्द्योते, वन्दिनासालोक्ये-
त्यादि स्तुतिवाक्ये । “आलोकशब्दं वयसां विरावैरिति रघुः

आलोचन न० आ+लु-ल्युट् । कर्त्तव्यतयाऽवधारणे,
विवेचने च । “अस्मि ह्यालोचनं ज्ञानं प्रथमं निर्विक-

त्यकम् । बालककादिविज्ञानसदृशं शुद्धवस्तुजम् । ततः
परं पुनर्वस्तुधर्मज्ञातिर्भिर्वा । बुद्धादिवशीयते सापि

प्रत्यक्षेण सम्मते'ति सांख्योक्ति निर्दिष्टमेकं शुद्धवस्तुविषयके
प्राथमिके ज्ञाने च ।

आवपन न० आउयते स्थायतेऽथ ल्युट् । आन्यस्थापनपात्रे
(धत्वा इति ख्याते । वप-णिच्-भावे ल्युट् । सर्वसंशङ्गे ।
आवरक न० आ+उ-करणे अप् संज्ञायां वुन् । अपवरके,
आच्छादके वस्त्रादौ ।

आवरण न० आ+उ-करणे ल्युट् । (ढाल) चर्ममयफलके ।
भावे ल्युट् । आच्छादने, वेदान्तमतेऽविद्यादिना ज्ञान-
प्रकाशाच्छादने च । [भित्ते च ।

आवर्जित लि० आ+वर्ज-क्त । आहृते, चिप्ते, दत्ते, आन-
आवर्त्त पु० आ+उ-वञ् । चक्राकारेण जलस्य स्वयं भ्रमणे,
ध्रुवस्य रोमसंस्थानभेदे चोटकविज्ञे वामावर्त्तनामके सणौ
आवर्त्तने, चिन्तने च । अच् । मेवाधिपभेदे मालिकधातौ च न०

आवर्त्तन न० आ+उ-णिच् ल्युट् । (आवटान) दुग्धादेरा-
लोडने । आवर्त्तते परिवर्त्तते यस्मिन् काले । सध्याह्नोत्तरं
यदा प्रविमतः पूर्वस्यां दिशि सूर्येच्छाया प्रथमं गच्छति,
तस्मिन् काले 'आवर्त्तनसमीपे'ति स्मृतिः । धातुद्रव्यस्य
द्वीकरणे च ।

आवर्त्तनी स्त्री० आवर्त्तते द्वीकृत्य आलोडतेऽथ आ+उ-
णिच्-आधारे ल्युट् । ताम्रादिधातुद्रव्यस्य द्वीकरणाधारे
रुदसवे (सुषी) पालभेदे, मूषायाम् ।

आवर्त्तित लि० आ+उ-णिच् क्त । अभ्यस्ते, युषिते च ।

आवर्ह पु० आ+उ-वञ् । उत्थाटने । [स्त्रियां ङीप् ।

आवश्यक लि० अवश्यं भव्यः मनोभा० वुञ् । नियतकाल्ये
आवसथ्य पु० आवसत्यत्र वस-अथच् । वसतिस्थाने, विश्वास-
स्थाने, व्रतभेदे च । [मपनीततथ्ये राशीकृते धान्ये च ।

आवसित लि० आ+अव+सो-क्त । प्रकथान्ये, मर्दनानन्तर
आवहमान लि० आ+वह-शानच् । क्रमागते ।

आवाप पु० आ+वप-वञ् । आसवाले, (धत्वा) पालभेदे, प्रयोगे,
भाण्डे, वलये, शत्रुचिन्तने परराष्ट्रचिन्तने, निम्नोद्धत
भूभौ, प्रधानहोमे च । [छाभरणे वलयादौ ।

आवापक पु० आ+वप-कर्मणि चञ् संज्ञायां कन् । प्रकी-
आवापन न० आ+वप-णिच्-खुल् । (तांत) खलयन्ते ।

आवास पु० आ+वस-आधारे वञ् । वासस्थाने रुद्रादौ ।

आवाहन न० आ+वह-णिच् ल्युट् । साक्षिधाय देवानामाह्वाने
आविक न० अविना तज्जोमा निर्मितं ठक् । कम्बले । अवेर्-
वस्य सम्बन्धि लि० । [इति ख्याते करमर्हृष्टे च ।

आविग्न पु० आ+विज कर्त्तरि क्त । उद्दिग्ने (प्राणिआमला)

आविह्व लि० आ+अध-क्त । विह्वे, वक्त्रे, पराह्वने, चिप्ते,
अभिभूते, सूखे च ।

आविध पु० आविध्यतेऽनेन व्यध-वजये क । काण्दिवेधनसाधने
(भसर) (हरपिन) सूच्याकाराये अस्ते । [व्याप्ते च ।

आविष्ट लि० आ+विश-क्त । भूतादिपक्षे, आवेशयुक्ते, निविष्टे,
आविस् व्य० आ+उ-इस् । प्रकाशे । एतच्छब्देन सह
भूधातुः प्रकाशार्थं यथा आविर्भावः । कञ्धातुः प्रकाश
करणेऽर्थे यथा आविष्कारः ।

आवीरचूर्ण पु० आ समन्तात् विशेषेण ईर्यते लिप्यते
आ+वि+ईर-वञ् कर्म० । आवीर इति ख्याते फल्गुनि
'आवीरचूर्णं रुचिरं गृह्णतां परमेश्वरे'ति पुराणम् ।

आवुक पु० आवति पालयति उण्य संज्ञायां कन् । नाभ्योत्तौजनके
आहट् स्त्री० आ+उ-त-संघादित्वात् क्तिप् । धरिपास्याकनुक्रमे ।

आहृत लि० आ+उ-क्त । वेष्टिते कृताच्छादने ।

आहृत् लि० आ+उ-क्त । निहृते, 'आहृत्तानां सुस्तुलादिति
स्मृतिः अभ्यस्ते, युषिते च ।

आहृत्ति स्त्री० आ+उ-त्तिन् । अभ्यासे, पुनःपुनर्गुणने चण्ड्याः
शताहृत्तिपाठादिति पुराणम् । [द्वन्द्वदारकट्टये ।

आवेगी स्त्री० आवेगोऽस्यस्याः अर्थ आद्यच् गौरा० ङीप् ।

आवेश पु० आ+विश-वञ् । अहङ्कारभेदे, संरम्भे, अभि-
निवेशे, आसङ्गे, अनुप्रवेशे, यथा भूतावेशः । सहभवे,
भूतादिनां रोगे च । [भूतावेशे रोगे, सूख्येन्दुपरिधौ च

आवेशन न० आ+विश-आधारे ल्युट् । शिल्पशालायाम्
आवेशिक लि० आवेशे रुद्धे भवः आगते वा ठञ् । अतिथौ
असाधारणे स्वकीये वाग्वदादौ च । [वेङ्ग ।

आवेशक पु० आवेष्टयति खुल् । आवरणकारके प्राचीरादौ
आशंसा स्त्री० आ+शंस-अ । अप्राप्तस्य प्राप्तीच्छायाम्,
इष्टार्थाशंसने च । [क्त । कथने न० ।

आशंसित लि० आ+शंसि-क्त । वाञ्छिते, कथिते च । भावे
आशंसु लि० आ+शन्स-उ । इच्छावति, इष्टार्थलाभेच्छौ,
कथयितरि च ।

आशङ्का स्त्री० आ+शङ्क-अ । तासे, सङ्कोचे, ईषदितके च
आशय पु० आ+शी-अच् । अभिप्राये, आधारे, विभवे,
पनसष्टये वेद्यकोक्ते अजीर्णे स्थाने च । आ फलविपाकात्

चित्तभूमौ श्रोते इति कर्त्तरि अच् कर्मजस्य वासनारूपे
संस्कारे, प्रकाशधर्मरूपे अदृष्टे च । आधारे अच् ।
आशयवति चित्ते । भावे अच् । शयने स्थाने च ।

आशय पु० आशयति आ+शृ-अच् । अग्नौ, रात्रौ च ।

आशा स्त्री० आ सननात् अश्रुते अश-अच् । दिशि, अशक्यो-
पायार्थविषयायाम्, दीर्घाकाङ्क्षायास् अनभिगतविषयायां
लक्षणायां च । [इतः । लणसंभवे दिशां वन्धे च ।

आशावन्ध पु० आशां दिशं बध्नाति अच् । सकटजाले, बन्ध-घञ्
आशास्य लि० आ+शास-ण्यत् । आशीःसाध्ये, आशं-
सनीये च “आशास्यमन्यत् पुनरुक्तेभि”ति रघुः ।

आशित लि० आ+क्रादि० अश-क्त । भुक्ते, अशनेन तप्ते च ।
आशितङ्गवीन अशितङ्गवीनवत् सर्वस्व । दीर्घादिरिति बहवः
आशितम्भव पु० अशितम्भववत् सर्वस्व । दीर्घादिरिति बहवः
आशित् स्त्री० आ+शास-क्तिप् इत्त्वम् । हितप्रार्थने अमीष्ट
द्विप्रार्थने, सर्पतालुस्यदन्ते, सर्पदंष्ट्रावासाशोत्पि पृषो० ।
आशीर्वाद् पु० आशिषोवाद् वद-घञ् । सङ्कलप्रार्थने आ-
शीर्षचने च ।

आशीविष पु० आशिषि आश्यां वा विमोऽस्य पृषो० । सर्पे ।
आशु अच्य० अश-उण् । क्षिप्तत्वे । वर्षाभवे पत्रिकादौ धात्वे,
पाठले व्रीहौ च पुनः । क्षिप्ते लि० । क्रियाविशेषणत्वे न०
आशुगण० आशु+गम-ङ । वायौ, वाणे, सूर्ये च । शीघ्रगमिनि लि०
आशुपती स्त्री० आशु पतं यस्याः । शङ्खकीलतायास् ।
आशुशुक्षिण पु० आ+शुष-सन्+अनि । अग्नौ, वायौ च ।
आशौच न० अशौचमेव स्थाप्ये । अशौचसमनर्थे वैदिक-
कर्मानर्हावस्थायाम् ।

आश्वर्य्य न० आ इति चर्यतेऽभिनीयते आ+चर ण्यत् सुट्
च । अपूर्व्ये अद्भुते चित्ते, विस्मये च । अद्भुतवति लि०
आश्वसन पु० आ+अश-सनन् । सूर्य्यसारथौ अरुणे । [रघुः
आश्वान लि० आ+श्वे-क्त । ईषह्वनीभुते पञ्चशङ्खानकहृद्भानि”ति
आश्वस पु० न० आ+अस-आधारे वज्र् अटद्धिः । ब्रह्मचर्या-

दिक्ते शास्त्रोक्ते धर्मभेदे, सुनीनां वासस्थाने, सठे, वने च
कलौ त ब्रह्मचर्य्यवानप्रस्थौ न स्तः गृहस्थभित्तुकाश्रमावेव
“गृहस्थो भित्तुकश्चैव आश्रमो ह्यौ कलौ युगे” इति
आरणात् सर्वल्लेशहानेन विश्वासस्थाने परमेस्वरे च ।
आश्रमधर्म पु० आश्रमेषु विहितो धर्मः । ब्रह्मचार्यादीनां
शान्तविहिते धर्मौ ।

आश्रय पु० आ+श्रि-क्वच् । शानीये, आधारे, गृहे, राज्ञां
सन्निप्रवृत्तिषु घटपु युष्मेषु मध्ये प्रवृत्तशरीराश्रयस्वरूपे युष्मे च
आश्रयाश्र पु० आश्रयसाधारं कावसाति अश-अण् । वज्झे ।
आश्रय पु० आ+श्र-अप् । अङ्गीकारे, लोके च । आश्रयोति
वाक्यमपचाद्यच् । प्रवर्तयितुं निवर्तयितुं वा शक्ये वचनस्थिते
आश्रित लि० आ+श्रि-क्त । आश्रयप्राप्ते, शरणप्राप्ते, आधारे च

आश्रुत लि० आ+श्रु-क्त । अङ्गीकृते, आकर्णिते च ।

आश्लेष पु० आ ईषदेकदेशेन श्लेषः संबन्धः आ+श्लिष-घञ् ।
एकदेशसंबन्धे । [ऽण् । रणादौ लि० ।

आश्व न० अश्वानां समूहः अण् । अश्वसमूहे । अश्वैरुह्यते-
आश्वत्य न० अश्वत्यस्य फलमित्यपि तस्य न लुक् । अश्वत्यफले ।

आश्वयुज पु० आश्वयुजो अश्विननक्षत्रयुक्ता पौर्णमासी यस्मिन्
मासेऽण् । युक्तप्रतिपदादिके दर्शान्ते चान्द्रे आश्विने मासे

आश्वयुजो स्त्री० अश्वयुजा अश्विनीनक्षत्रेण युक्ता पौर्णमासी
‘नक्षत्रेण युक्तः काल’ इत्यण् । आश्विनमासीयपौर्णमास्याम्

आश्ववास पु० आ+वस्-घञ् । निर्दौ आश्वयटाने भीतस्य
भयनिवारणार्थं सान्त्वने च । [चान्द्रे मासि ।

आश्विन पु० आश्विनी पूर्यमा यस्मिन् मासे । खनामख्याते
आश्विनी स्त्री० अश्विना अश्वकारवता नक्षत्रेण युक्ता पूर्य-
मा नक्षत्राण् । आश्विनमासिकपूर्यमास्याम् ।

आश्विनेय पु० द्विव० अश्विन्याः अश्वकारवत्याः सूर्य्यपत्न्याः
संज्ञाया अपत्ये ढक् । खर्वेदायोः । [गस्थे स्थाने ।

आश्वीन लि० अश्वेनैकाहेनातिक्रम्यते खञ् । अश्वस्य एकाह
आषाढ पु० आषाढो पूर्यमाऽस्मिन् मासेऽण् । खनामख्याते मासे

आषाढी स्त्री० आषाढया नक्षत्रेण युक्ता पूर्यमा ‘नक्षत्रेण
युक्तः काल’ इत्यण् । आषाढमासीयपूर्यमास्याम् ।

आस उपवेशने अदादि० आत्म० अक० सेट् । आले आसिष्ट
आस् अच्य० आस-क्तिप् । स्मरणे, अपाकरणे, कोपे, सन्नापे,
घोडायां, सगवतर्जने च ।

आसक्त लि० आ+सन्ज-क्त । आसङ्गे युक्ते विषयान्तरनिष्ठ-
न्या तत्परे च । नित्ये सतते च न० । तद्वति लि० ।

आसङ्ग न० आ+सन्ज-घञ् । अभिनिवेशे, प्राप्तस्योपस्थित-
स्यापि नाशतो रक्षणभिलाषे, भोगभिलाषे, कर्तव्याभिमाने
च । तद्युक्ते लि० । सौराष्ट्रवर्दि स्त्री० ।

आसत्ति स्त्री० आ+सट्-क्तिन् । संसर्गे, लाभे, सन्निधौ ।
न्यायादिमते यत्पदार्थेन यत्पदार्थस्यान्यथापेक्षा तयोरेव्यव-
धानेन पदेनोपस्थापने च ।

आसन न० आस-ल्युट् । उपवेशने । आधारे ल्युट् घीठादौ,
हस्तिस्तम्भदेशे, सन्ध्यादिषु घटपु न्यपयुगेषु शत्रुदुर्गादीन्य-
वरध्य स्थितौ, यातानिष्ठकौ, अष्टाङ्गयोगमध्ये हत्तीवेऽङ्गे
प्रज्ञासनादौ । असति ल्यु स्थाप्ये । जीरकटले पु० ।
युच् टाप् । स्थितौ ।

आसन्न लि० आ+सद्-क्त । निकटस्थे, उपस्थिते च ।

आसव पु० आ+स-अप् । मद्यमात्रे “शीघुरिचुरसैः पक्वै-

रपकैरासवो भवेदि" लुप्तप्रकारे मद्ये च । [तालद्वये
 आसवद् पु० आसवस् (ताडो) मद्यस्य कारणं दुः शक्० तः ।
 आसादन न० आ+सद-णिच्-ल्युट् । सन्निधाने, स्थापने च
 आसादित लि० आ+सद-णिच्-क्त । लब्धे, सन्निधापिते,
 आयोजिते च ।
 आसार पु० आ+सृ पञ् । धारासम्पाते वेगद्वयौ, प्रसरणे,
 सैन्यानां सञ्चाले व्याप्तौ च । करणे षञ् । सृष्टद्वये ।
 आसीनप्रचलायित न० आसीनेन उपविष्टेनैव प्रचलवत्
 आचरितस् प्रचल-क्यच् क्त । उपविष्ट निद्रावशेन प्रचलन
 रूपे (डोला) दोलने । [छादने (बोयान) इति स्थाते पाके
 आसुति स्त्री-आ+सृ-क्तिन् । सोमानिष्ठीकने अभिषेके, मद्यनि-
 द्यासुतीवल पु० आसुतिरस्यास्ति वलच् दीर्घः । शौण्डिके ।
 सोमाभिषवशान्ति याज्ञिके लि० ।
 आसुर पु० 'आसुरो द्रविषादाना'दित्युक्तवशे धनदानेन
 कन्याविवाहे । असुरस्येदम् अष् । अक्षरसंयन्त्रिणि लि० ।
 स्त्रियां ङोप् 'आसुरो राजिरन्यत्रे' इति स्मृतिः ।
 आसुरश्च न० इतः । 'अयज्वनान्त यद्व्यवसासुरश्च' मड-
 'व्यते' इति मन्त्रे अयाग्निकधने ।
 आसेचन लि० असेचन+सार्धेऽण् । असेचनार्थे अष्टमिकारकं
 यस्य दर्शनं तत्र । सार्धे कन् आसेचनकमप्यत्र ।
 आसेध पु० आ+सिध-ञच् । राजाध्यायव्याज गणनादेः प्रति-
 पेक्षरूपेऽवरोधे ।
 आसेवा स्त्री० आ+सेव-ञ् । अभिलाषपूर्वकं यौनपुन्येन
 प्रयत्नौ । [आधारे षञ् । रणे ।
 आस्वन्दन न० आ+स्वन्द-ल्युट् । शोषणे, काक्रमणे च ।
 आस्वन्दित न० आ+स्वन्द-सार्धे णिच्-क्त । अस्वगतिभेदे
 त्वरितगमने च । सार्धे कन् । आस्वन्तिवकमप्यत्र ।
 आसार पु० आ+सृ-करणे ञप् । हस्तिपृष्ठस्थकन्दले भुल
 इति स्थाते । ल्युट् । आस्तरणमप्यत्र न० ।
 आस्तिक लि० अस्ति परमोक्त इति सतिर्यस्य ठक् । परमोक्ता-
 स्तिवत्तादिनि "अस्तीकृता गतो वस्त्वादास्तिकसोन कथ्यते
 इति निरुक्तसंवाके जलकारणमिहोत्ते । आलीकोऽप्यत्र ।
 आस्तिक्य न० आस्तिकस्य भावः कर्म वा । वैदिकधर्मो अज्ञायाम्
 आस्तिकजननी स्त्री० इतः । जरत्कारुसन्निपतयां जरत्कार-
 कास्त्रां वासुकिमिन्द्रां मनसादेजास् ।
 आस्था स्त्री० आ+स्था-अङ् । आलम्बने, अपेक्षायां, अज्ञा-
 यां, स्थितौ यत्ने च । आधारे अङ् । प्रतिभायां, स्थामे च ।
 आस्थान न० आ+स्था-आधारे ल्युट् । सभायां, विश्रामस्थाने

च । स्त्रीत्वमपि तत्र ङोप् । आस्थानीत्यर्थे वा ।
 आस्थित लि० आ+स्था-क्त । आकृते प्राप्ते, अङ्गीकृतवति च
 आस्पद न० आ+पद-च सट् च । प्रतिशयाम्, पदे, स्थाने,
 कल्पे, प्रभृत्ये च । ["एरावतास्त्वालनकर्मणेति कुमारः
 आस्त्वालन न० आ+स्तर-णिच् ल्युट् स्त्वालादेशः । चालने
 आस्तोड पु० आ+स्कुट-अच् । स्वयं फलस्य स्कोटमात् अर्कद्वये
 (तालठोका) मन्त्रादेर्वाङ्मादेर्हस्तालेन शब्दकरणे च । ('हा-
 परमाली) वनमन्त्रां स्त्री० । ल्युट् आस्तोडनमप्यत्र न० ।
 आस्तोडक पु० आस्तोडोऽर्कद्वय इव । (आखरोड) ग्रैजपोली
 आस्तोडनी स्त्री० आस्तोद्यते विदार्यतेऽनया अस्कुट-णिच्-
 करणे ल्युट् स्त्रीधात् ङोप् । (हरपन) वेधनास्ते ।
 आस्तोड पु० आ+स्कुट-अच् घृणे० टस्य तलम् । अर्कद्वये
 कोविदारद्वये, भूपलाशद्वये च । सार्धे कन् । आस्तोडकोर्कद्वये
 आस्तोटा स्त्री० आ+स्कुट-अच् घृणे० । अपराजितायां,
 वनमन्त्रां (हापरमाली) लताभेदे च ।
 आस्य न० अस्मत्ते पासोडन+अस-आधारे यत् । सुखे ।
 तन्मध्ये च । आस्ये भवः यति यलोपः । सुखमने लि० ।
 आस्यपत्त न० आस्यगेव पत्तमस्य । पद्मे ।
 आस्यलाङ्गल पु० आस्यं लाङ्गलमिव भूविदारकं यस्य । अक्षरे
 आस्यलोमन् न० इतः । पुरुषसञ्जाने लोम्नि (दाहि) ।
 आस्या स्त्री० आस-यत्त टाप् । स्थितौ, आसने च ।
 आस्यासन पु० आस्यस्यासनः प्रसवः इतः । लालावाम् (बुधु)
 (लाज) इति स्थातायाम् । [अप् । निरन्तरास्त्रवणे ।
 आस्रव पु० आस्रवते मनीऽनेन करणे ञप् । ज्ञेये । भावे
 आस्राद् पु० आ+स्रद-कर्त्तृणि षञ् । रमे।भावे षञ् । रसाहभवे
 आह वयम् । आ+हन-ङ । कालेमे, नियोगे, दृढसम्भावे,
 उवाचैत्यर्थे 'अपाह वर्षीं विदितो महेन्द्र' इति कुमारः ।
 आहत लि० आ+हन-क्त । शुषिते, ताडिते, वन्ध्यासुतोऽसी-
 त्यादौ मृगार्थके शक्ये च । कल्याणम् पु० । पुरातने नूतने
 च वस्त्रे न० ।
 आहतलक्षणा पु० आहतमभ्यस्तं लक्षणं यस्य । शुभेः प्रसिद्धे
 आहुर पु० आ+हृ-अच् । उन्मत्तः, अनःस्थितस्य वायोर्मु-
 क्षेन परिहर्तव्यौ ।
 आहव न० आहवन्तेऽरयोऽत्र आ+ह्वे-अप् संप्रसारणे
 शुष्णः । युद्धे । आहवन्तेऽत्र आ+ह्वे-अप् । यज्ञे ।
 आहवनीय पु० आहवनमर्हति क् । गार्हपत्यान्नेरुदृत्य हो-
 मायं जतसंस्तारे वज्रौ । आ+ह्व-अनीयर् । हवनीये ।
 आहार पु० आ+हृ-पञ् । आहरणे, द्रव्यमावस्य गलाभ्यःक-

रश्मिभोजने च । 'नीराहारश्च ये जीवा' इति श्रुतौ
जलपानेऽप्याहारशब्दः । कर्मणि वच् । अनादौ भञ्जे ।
आहार्यं लि० आ+हृ-यत् । आहरण्ये, आगन्तके,
कलिने, आरोगे नाञ्जे रचिते रसादिव्यञ्जकभूषादौ च ।
आहार्य पु० आ+हृ-यच् । संप्रसारणे ढङिः । कूपसमीपे
गवादीनां जलपानाय प्रस्तरादिना रचिते (खात) जलाशये,
युद्धे, आह्वाने च । [कते, कताधानसंस्कारे च ।
आहित लि० आ+धाञ-क्त । न्यक्ते, स्थापिते, अर्पिते,
आहितुश्छिन्न लि० अहितश्छे न दीव्यति ठक् । आलपाहिषि
आकृत लि० उद्देश्यस्य अभिसंख्येन साकारेण कृतं क-क्त ।
उद्देश्यकर्तव्येषु पञ्चसु यज्ञेषु । मनुष्ययज्ञे भूतयज्ञे चेतन्ये ।
आकृति स्त्री० आ+कृ-क्तिन् । देवोद्देशेन मन्त्रेणाम्नौ हविः क्षेपे
आहेय न० अहेरिदम् ढक् । सर्पसंवल्लिनि चर्मविषादौ ।
आहो अव्य० आ+हृ-डो । प्रश्ने, विकल्पे, विचारे च ।
आहोपुरुषिका स्त्री० अहमेव पुरुषः शूरः मयू० अहो
पुरुषः तस्य भावः वृज् स्त्रीत्वात् टाप् । दर्पजन्ये आत्मनि
उत्कर्षसम्भावने ।
आहोस्वित् अव्य० आहो च सितञ्च ह० । विकल्पे, प्रश्ने च ।
आह्विक लि० अह्ना साध्यं ठक् । दिनसाध्ये, स्नानसंन्यातर्प
णादौ च । इदमर्थे ठक् । दिनसंवल्लिनि । अध्याया-
नर्गते यन्त्रस्य प्रकरणसमूहे न० ।
आह्लाद पु० आ+हृ-यच् । आनन्दे । [च ।
आह्वय पु० आ+हृ-य । नाहनि संज्ञायाम् प्राणिसाधने द्युते
आह्वान न० आ+हृ-यच् । आकारणे आह्वतौ च ।

इ

इ पु० अस्य विष्णोरपत्यम् अ+इज् । काशे । अस्वेदम् अ+इज् ।
भेदे, रोपोक्तौ, निराकरणे, अनुकम्पायाम्, खेदे, विषा-
धे, निन्दायाम्, सम्बोधने च । [सद्राभञ्जन इत्युद्भटः ।
इ गतौ भ्रादि० पर० सक० अनिट् । अयति ऐगीत् । अयस्ययति
इक् चारणेऽधिपूर्वक एव क्ति अदादि० पर० सक० अनिट् ।
अध्येति अध्येतेत् इष्य इव तिङि न कति । अधीयन् ।
इच् पु० इष-कृष् । सपुत्ररसयुते अस्मिन्ने स्नानावस्थाने ढङ्गे ।
इचुकाण्ड पु० इचोः काण्ड इव काण्डोऽस्य । काण्डङ्गे ।
इचुकुट्टक पु० इचुं कुट्टयति कुट्ट-यञ् । सुडकारके लपी-
वलादौ । [चुद्रगोचुरे च ।
इचुगन्ध पु० इचोरिव गन्ध एकदेशवयवो यस्य । काण्डङ्गे,
इचुगन्धा स्त्री० इचोर्गन्ध इव गन्धोऽस्याः । शुक्लविदार्याम्,

कण्ठभूमिकुण्डलाङ्गे, काशे, गोचुरे च । स्नाथे के अत
इत्तस् । इचुगन्धिका भूमिकुण्डलाङ्गे । [धान्यविशेषे ।
इचुतुल्या स्त्री० इचुणा तस्या पत्न्यादिना । (जनार) ।
इचुनेत्र न० इचुनीयते पुनस्त्यादनायारोप्यतेऽनेन नी-इन् ।
इचोर्नेत्रमिव वा इचुत्यादके इचुनेत्राकारे तदुपम्यौ ।
इचुपत्र पु० इचोः पत्रमिव पत्रसस्य । (जनार) धान्यभेदे ।
इचुप्र पु० इचुरिव पूर्यते पृ-कर्मणि षञर्थे क । शरद्वेगे ।
इचुमती स्त्री० इचुसदृशोऽस्यास्यां मत्तम् । नर्दाभेदे ।
इचुमूल पु० इचोर्मूलं यन्मिव मूलं यन्मिवस्य । वंशद्वेगे ।
इत० । इचुमूले तदुपम्यौ न० । [इचुनिष्ठीङ्गे यन्त्रे ।
इचुयन्त्र न० इचोस्तन्निष्ठीङ्गनस्य यन्त्रम् । (महाशाल)
इचुर पु० इचुमिचुगन्धं राति रा-क । (तालसाखना) कौकि-
लाख्ये ढङ्गे, काशे च । ततः स्नाथे क । ततार्थे, शूलशरे च ।
इचुरस पु० इचो रश्म इव रसो यस्य । (मडा) इति ख्याते
तद्यभेदे । इत० । इचोः रसे ।
इचुरसकाय पु० इचुरसस्य कायः पाकभेदः । गुडे ।
इचुवल्ली (क्षुरी) स्त्री० इचुरिव क्षुसादा वल्ली वक्षुरी वा
लता । क्षीरविदार्याम् । [इचुचेले ।
इचुवटिटीका स्त्री० इचोर्वाटीव इवाऽर्थे के वा क्षुक्षः ।
इचुवालिका स्त्री० इचुरिव वलति खलु । तालसाखना
इति ख्याते ढङ्गे, काशे च ।
इचुशर पु० इचुरिव श्रयाति श्र-ञच् । काशभेदे तद्वने
गन्तर्गालक्षतेऽदृष्टत्वात् तस्येवुवत् हिंसकत्वम् ।
इचुशाकट पु० इचुयां भवनं चेतन् इचु+शाकटच् । (दो)
(कल्प) इति ख्याते इचुभवनयोग्ये चेले । तदर्थे शाकिन् ।
इचुशाकिन्यब्दोऽप्यतार्थे ।
इचुसार पु० इत० । गुडे । [ब्रह्मम् सूर्यवंशे आदिराजे च ।
इचुत्ताकु पु० इचुमिच्छामाकरोति इचु+आ+कृ-हु । कटुत-
इचुत्तारि पु० इचुरिवाससन्नादकृति आ+हृ-इन् । काशतल्ले
इचुत्तालिका पु० इचुरिव अलति व्याघ्राति खलु । काशे ।
इचु गतौ भ्रादि० पर० सक० सेट् । एषति ऐषीत् ।
इचु गतौ इदित् भ्रादि० पर० सक० सेट् । इङ्गति ऐङ्गीत् ।
इचु गतौ इदित् भ्रादि० पर० सक० सेट् । इङ्गति ऐङ्गीत् ।
इचु अच्ययने अधिपूर्वं एव क्ति अदा० आत्मा सक०
अनिट् । अधीते अध्यैट् अच्यगोष्ट । अधिजने, अच्यैयत
अध्यगीयत ।
इङ्गित न० इगि-क्त । अभिप्रायव्यञ्जकदैहिकवेष्टायाम् ।
इङ्गुत् पु० इति उ इङ्गः रोगसस्य द्यति दो-क । तापसवरौ

गौरा० डीप् इच्छदीत्यर्थे च ।

[वि० ।

इच्छक पु० इप्-शक । टावालेव इति ख्याते ढले । इच्छायुक्ते
इच्छा स्त्री० इप्-श । इदं मे भूयादिति मनोधर्ममदे सुखे
तत्तापने च चित्तवृत्तौ न्यायमते, "निर्दुःखत्वे सुखे चेच्छा
तन्नादानादेव जायते । इच्छा तु तदुपाये स्वादिष्टप्राप-
त्यर्थो" इत्यादिना स्वस्वादिष्टानेव तन्नाधानत्वात्तानेन
च जायमाने इदं मे भूयादित्वेन रूपे आत्मधर्मे
अभिलाषे च ।

इच्छावती स्त्री० इच्छाटस्यस्याः सप्तमं सख्यवत्वम् । मैथुने-
च्छावत्यां कासकायां इच्छामात्वयुक्तायाञ्च ।

इच्छ्ति वि० इप्-उ नि० । इच्छायुक्ते, इच्छाशीले च । [ढले ।
इच्छल पु० इष्-क्षिप् तक् इत् जलं यस्य । (हिजल) निचुल
इज्य पु० इज्यतेऽसौ यज-क्यप् । सुरगुरौ, नारायणे च । पूज्येति०
इज्या स्त्री० यज-भावे-क्यप् स्त्रीत्वात् टाप् । यज्ञे, यजेदानीदृश्यं
त्वात् दाने, सङ्गमे च । कर्मणि क्यप् । प्रतिभायां, गवि,
कुटुम्बाञ्च । [अच् । पुनः पुनर्यञ्जकारके ।

इज्याशील वि० इज्यां यज्ञं शीलयति पुनः पुनराचरति शील-
इट गतौ भ्रादि० पर० सक० सेट् । एटति येटीत् ।

इडा स्त्री० इल-अच् वा लस्य डत्वम् । गवि, वाचि, भूमौ,
सर्गे, वामपाशस्यायाम् वक्रायां नाद्याञ्च ।

इष्ट गतौ णिङ् अटादि० पर० सक० अनिट् । एति येपीत् ।
इतर वि० इना काशेन तरः त-अ । नीचे भिन्ने पासरे च ।
इतरेतर वि० इतर+द्वित्वम् । अन्योन्यार्थे परस्परार्थे ।

इतरेतरयोग पु० इतरेतरस्य परस्परस्य योगः एकपदार्था-
न्वित्वेन बंधः । चार्थविशेषे, व्याकरणे यत् इन्द्रसमासे
ससख्यमानानां पदानां प्राधान्यं तदर्थे ।

इतरेष्टम् अय्य० इतर-एष्टम् । अत्यस्त्रिहृत्तत्त्वार्थे ।

इतस् अय्य० इदम्+तसिच् । अस्मिन्नित्यर्थे ।

इतस्ततः अय्य० इतश्च ततश्च । अस्मिन् तस्मिन्नित्यर्थे ।

इति अय्य० इष्-क्षिच् । हेतौ, प्रकाशने, निर्देशने, प्रकारे,
अनुकर्षे, समाप्ते, प्रकरणे, स्वरूपे, साधित्र्ये, विवक्षा-
नियमे, मते, प्रत्यये, अवधारणे, व्यवस्थायाम्, परामर्शे,
आने, इत्यमर्थे, प्रकर्षे, उपक्रमे च ।

इतिकर्त्तव्यता स्त्री० इति इदं कर्त्तव्यं तस्य भावः । इदं
कत्वा इदं कृत्यादित्वेन परिपाटीरूपे कर्म्मसुष्ठानकसे ।

इतिह अय्य० इति एवं ह किल ह० । उपदेशपरम्परायाम्
अथाऽल वटे वल इत्युपदेशपरम्परैव न तु केनापि
दृष्टा तथा कथितम् ।

इतिहास पु० इतिह पारंपार्योपदेश आस्तेऽस्मिन् इतिह+

आस घञ् । "धर्मार्थकाममोक्षायासपदे असमन्वितम् ।

पूर्ववृत्तकथायुक्तमितिहासं प्रचयते इत्युक्तञ्चणं पुरा-
वृत्तप्रकाशके भारतादिग्रन्थे ।

इत्यम् अय्य० इदम्+यश्च । इदं प्रकारे अनेन प्रकारेणेत्यर्थे ।

इत्यस्मूत वि० इदं प्रकारं भूतः प्राप्तः भू-क्त । एवं प्रकारप्राप्ते ।

इत्वर वि० इष् वरप् । प्रधिके, नीचे, क्रूरकर्मणि च । पण्डे
पु० अभिभारिकायां स्त्री० ।

इद ऐच्थ्ये इदित् भ्रादि० पर० अक० सेट् । इन्दति ऐन्दीत्

इदम् वि० इदिकमि नलोपश्च । पुरोवर्त्तिनि दृष्टे चराचरे

इदानीम् अय्य० इदम्+दानीम् इष् च । सम्प्रत्यर्थे ।

इह न० इन्-भावे क्त । आतमे, दोषौ, आचर्थ्ये च । कर्त्तरि-
क्त । दृष्टे, निर्मले च वि० ।

इध्म न० इन्-सक्त । सन्निधि, अग्निमन्दीपने काष्ठे च ।

इन पु० इण-नक् । स्त्र्यर्थे, भग्नौ, नष्टप्रविशेषे च ।

इन्द्रा स्त्री० इदि-इर । लक्ष्म्याम् । [नीकोत्यत्वे ।

इन्दि(न्दी)वर न० इन्दिन्दिरी वा लक्ष्मीस्त्यावरमभोटम् ।

इन्दीवरीणी स्त्री० इन्दीवर+समूहे देशे वार्थे इनि । उत्पल-
समुदाये, तद्युक्तलतायाञ्च । [शतमूल्याम् ।

इन्दीवरी स्त्री० इन्दी लक्ष्मीं दृष्ट्वाति दृ-अच् गौरा० ज्येष् ।

इन्दु पु० उनति चन्द्रिका भुवं क्षिप्तं करोति उन्द-उ
आदेरिञ्च । चन्द्रे, तद्देवताके मृगशिरोनक्षत्रे तत्सम-
संख्ये एकसंख्यायुक्ते, कपूरे च ।

इन्दुकलिका स्त्री० इन्दुरिव शुभ्रा कलिका यस्याः । केतक्याम्

इन्दु कान्तः पु० इन्दुः कान्तोऽभीष्टोऽस्य । चन्द्रकान्ते भग्नौ ।

इन्दु जनक पु० इत० । ससद्रे । [नद्याम् ।

इन्दु जा स्त्री० इन्दोर्जायते जन-ड । सोमोद्भवायां नर्मदायां

इन्दु पुत्र पु० इत० । वृषपुत्रे । [जाङ्गलीढले ।

इन्दु पुष्पिका स्त्री० इन्दुरिव शुभ्रं पुष्पसस्याः । (विषनाङ्गला)

इन्दुभृत् पु० इन्दुं विभक्तिं भृ-क्षिप् । शिषे । [राजपन्थाञ्च ।

इन्दु मती स्त्री० इन्दु+प्राशस्ये मतप् । पूर्णिमायाम्, अज-

इन्दु रत्न न० इत० । रुक्तायां तस्याश्चन्द्रदेवताकत्वात् ।

इन्दु लेखा स्त्री० इन्दोर्लेखेव । चन्द्रकलायाम् । तदंशनाम्नां

सोमलतायाम्, तद्भूतआध्यायनकारिष्यामस्यतायां, तद्दह-

कुलशुण्वातवर्गमनिकायाञ्च ।

इन्दु लौकिक न० इत० । इन्दुदेवताके, लौकिके, रौप्ये धातौ ।

इन्दु वल्ली स्त्री० इत० । चन्द्रनामिकायां सोमलतायाम् ।

इन्द्र पु० इदि+र । देवाधिपे, परमेश्वरे, इन्द्रदेवते ज्येष्ठानक्षत्रे,

हृदयार्कभये अर्कभेदे, इन्द्रधनुःस्थाने चतुर्दशसंस्थानिते,
विष्णुस्वादितः पञ्चिंशे योगे, कुटजवृक्षे च ।

इन्द्रको न० इन्द्रस्य को मुखमिव को यत् । सभास्थे ।

इन्द्रकील पु० इन्द्रस्य कील इव अत्युच्चत्वात् । मन्दरपर्वते ।

इन्द्रकोप पु० इन्द्रस्य कोप इव सुखदायकत्वात् । मन्त्रे, खड्गायाञ्च

इन्द्रगोप पु० इन्द्रो गोपो रक्षकोऽस्य वर्षाभवत्वात् । इन्द्र-
चित्ते रक्तवर्णे कीटभेदे ।

इन्द्रजाल न० इन्द्रेण कौशलाद्यौष्ठ्येण जालं द्रुमेनावरणम्
यथास्थितवस्तुदर्शनाच्चलसाधनात् । मन्त्रौषधादिना अन्य-
थास्थितस्य वस्तुनोऽन्यथात्वेन दर्शनसाधने कुहके (वाजी) ।

इन्द्रजालिक लि० इन्द्रजालं शिल्पमस्य ठन् । कुहककारिणि

इन्द्रजित् पु० इन्द्रजितवान् जि-भूते क्रिप् । रावणसुते मेघनादे

इन्द्रतूल न० इन्द्रस्येव तूलमाकाशे उड्डियमानत्वादिन्द्र-
स्वाभिकत्वम् । आकाशे मरुता चाल्यमाने कर्पासे सूत्रे ।

इन्द्रदार पु० इन्द्रस्य वज्रवनस्य दार अत्युच्चापतयाकाश-
गामित्वादिन्द्रभुवनदायकत्वम् । देवदारुवृक्षे ।

इन्द्रद्व पु० इन्द्रस्य दुर्द्वजः । अर्जुनवृक्षे, कुटजवृक्षे च ।

इन्द्रधनुस् न० इन्द्रस्य धनुरिव । “रविकिरणा वज्रवर्णा
वातेन विलोडिता नभसि । शक्रायुधसंस्थाना दृश्यन्ते
तत्तु इन्द्रधनुर्” इत्युक्ते नभसि वायुचालिते शक्रधनुरा
कारेण परिणते रविकिरणे ।

इन्द्रध्वज पु० न० इन्द्रस्य ध्वजः । भारद्वाजहोदहस्या ऋषेण
प्रजाहर्षार्थं पूज्यमाने उच्चकृते शक्रदेवताके ध्वजे ।

इन्द्रनील पु० इन्द्र-इव नील । “नीरमध्ये लिपेन्नीलं नीरं
चेत्नीलतां नयेत् । इन्द्रनीलमि”ति ख्यातमित्युक्तलक्षणे
(पान्ना) मरकतमणौ ।

इन्द्रपुष्पा स्त्री० इन्द्र इव नीलं पुष्पमस्याः (विपलाङ्गला)
जाङ्गलीवृक्षे । व० वाकपि । इन्द्रपुष्पिकायत् । [पु०] ।

इन्द्रप्रस्थ न० इन्द्रस्य तत्स्थानमेरोः प्रस्थ इव (दिल्लीति) ख्याते
इन्द्रभेज न० इन्द्र इव भेजं ज्ञेयत्वात् । (शुट्) । शृण्वाम् ।

इन्द्रमहकासुक पु० इन्द्रमहं कामयते कम-उक । लङ्कुरे ।

इन्द्रयव न० पु० इन्द्रस्य कुटजवृक्षस्य यवाकतिवीजत्वात्
यवो बीजम् । कुटजवृक्षस्य यवाकारे तित्तरसे धीजे स्व-
नामख्याते । [रोगे] । इन्द्रेण लुप्ते । लि० ।

इन्द्रलुप्त न० इत० । (टाक) इति ख्याते मलकोपरि केशनाशके
इन्द्रलुप्तिक लि० इन्द्रलुप्तमस्यालि ठन् । (टाक) रोगवृक्ते
शीर्षके (टेको) इति ख्याते जने ।

इन्द्रवंशा स्त्री० वर्षावृक्षे हृदयान्नरपादके छन्दोभेदे ।

इन्द्रवज्रा स्त्री० वर्षावृक्षे हृदयान्नरपादके छन्दोभेदे ।

इन्द्रवारुणी स्त्री० इन्द्रं वारयति च० व-उनन् । (राखाल
सभा) तित्तरसायां श्वेतसूलायां पीतपुष्पायां लतायाम् ।

इन्द्रवृक्ष पु० इत० । देवदारुवृक्षे ।

इन्द्रवृक्षा स्त्री० इत० । व्रणरोगभेदे ।

इन्द्रव्रत न० इन्द्रस्येव वर्षणे व्रतम् । “वर्षिकां व्रतरो मासान्
यथेन्द्रोऽप्यभिवर्षति । तथाभिवर्षेत् स्वं राष्ट्रं कामैरिन्द्र
व्रतं चरन्ति”ति स्मृत्युक्ते प्रजापालने राज्ञो व्रतभेदे ।

इन्द्रशत्रु पु० इन्द्रः शत्रुः शातयिता यस्य । वृत्ताशुरे ।

इन्द्रसार्वर्षि पु० चतुर्दशे मनौ । [वालिनामके वानरे च ।

इन्द्रसुत पु० इत० । जयन्ते, मध्यमपाण्डवे पार्थे, अर्जुनवृक्षे,

इन्द्रसुरस पु० इन्द्रः कुटजवृक्ष इव सुरसः पथ्यरसः ।
(निशिन्दा) सिन्धुवारे ।

इन्द्राणिका स्त्री० इन्द्रः कुटज इव आनयति सेषेनैव जीवयति
अन-णिच्-खुलं संजालेन णत्वम् । निर्गुण्डाम् (निशिन्दा)

इन्द्राणी स्त्री० इन्द्रस्य पत्नी डीप् आनुक् च । शचीनाम्ना
मिन्द्रपत्न्याम् । इन्द्रः कुटज इव आनयति अन-णिच्-अण्

(निशिन्दा) सिन्धुवारे वृक्षे स्थूलैलायां, सूक्ष्मैलायां,
गौर्यादिषु षोडशमातकाश्च मध्ये आद्यायां मातकावाञ्च ।

इन्द्रानुज पु० इत० । विष्णौ, स हि कश्यपाददितौ वामनरूपेण

इन्द्रस्य पश्चात् जातः । इन्द्रावरजोऽप्यत्र ।

इन्द्रायुध न० इन्द्रस्यायुधं धनुरिव । इन्द्रधनुःशब्दार्थे ।

इन्द्राश्रन पु० इन्द्रेण अश्रयते भुज्यते कर्मणि ल्युट् ।

(सिद्धि) भङ्गायाम् ।

इन्द्रिय न० इन्द्रस्य प्रत्यगात्मनः लिङ्गमनुमापकम्, तेन वृष्ट
मम चक्षुः मम श्रोत्रमित्येवमभिनतम्, इन्द्रेण ईश्वरेण वृष्टं,

प्रीणितं नेत्याद्यर्थे इन्द्र-+च । आत्मनो विषयोपलब्धिकरण-
तयेश्वरवृष्टेषु ज्ञानकर्मासाधनेषु चक्षुरादिषु । [प्रतिबन्धे

इन्द्रियनिग्रह पु० इत० । स्वस्वविषयेभ्यश्चक्षुरादीनां महति
इन्द्रियवृद्धि पु० इत० । इन्द्रियाणां स्वस्वकार्यान्तमलक्षणे “वा-

धिर्यं कुठताम्बलं जडतादजिघ्रता तथा । मूकता कौशल्य-
पङ्क्त्यलौ व्योदावर्त्तमन्तता” इत्युक्तप्रकारे एकादशेन्द्र-

याणां क्रमेणैकादशविधे वाते ।

इन्द्रियवृत्ति स्त्री० इत० । “शब्दादिषु पञ्चानामालोचनमात्र
मिथ्यते वृत्तिः । वचनादानविहरणौत्सर्गानन्दश्च पञ्चाना-

मि”ति सांख्योक्ते श्रोत्रादीनां शब्दादिषु प्रकाशमार्थे व्यापारे ।

इन्द्रियसंग्रयोग पु० इन्द्रियाणां संग्रयोगः स्वस्वविषयेषु प्र-

योगः व्यापारणम् । इन्द्रियसम्बन्धे । इन्द्रियसन्निकर्षोऽप्यत्र ।

इन्द्रिद्यार्थं पु० इन्द्रियाणामर्थो विषयः । शब्दस्पर्शरूपरस-
गन्धात्मके इन्द्रियवेद्ये विषये ।

इन्द्रिद्यायतनं न० इत० । शरीरे ।

इन्द्रिद्यार्थसन्निकर्षे पु० इन्द्रियाणामर्थैः सन्निकर्षितैः सन्
सन्निकर्षः संबन्धः । प्रत्यक्षज्ञानहेतौ इन्द्रियविषयसंयोगे ।

इन्धं युतौ आदि० आत्म० अक० सेट् । इन्धते, ऐन्धे ।

इन्धनं न० इच्छतेऽन्निरन्नेन इन्ध-करणे ल्युट् । काष्ठे ।

इभं पु० इण-भ किञ्च । हस्तिनि, तत्तुल्यसंख्यके अष्टसंख्यान्विते च

इभकणा स्त्री० इभोपपदा कणा शक०-त० । गजपिपपल्याम् ।

इभदन्ता स्त्री० इभस्य दन्तश्च शुभं पुष्पमस्याः । शुभ-
पुष्पवत्यां नागदन्त्याम्, विषोपधौ च ।

इभनिमीलिका स्त्री० इभं हस्तिनमपि निमीलयति सेवनात्
निद्रापयति । भङ्गायाम् ।

इभपालक पु० इभं पालयति । (माहृत) हस्तिपके ।

इभया स्त्री० इभैर्व्यवते भव्यतया प्रायते वा कर्माणि क ।
स्वर्णचीरादौ । [ह्रस्वे च ।

इभ्य लि० इभं हस्तिनमर्हति यत् । पञ्चुरधनवति आभ्ये,

इभ्या स्त्री० इभावहिता इभ+यत् । शक्तकीदृशे । [ङीप्

इयत् लि० इदं परिमाणस्य इदम-वहप । एतावदर्थे स्त्रियां

इयत्ता स्त्री० इयतो भावः तत् । सीमायां, परिमाणे, संख्यायाश्च

इरक्कद् पु० इरया जलेन मायति वर्हते इरा-मद्-लृच्
ह्रस्वः सन् च । वज्रान्नौ वाङ्मवानवे च ।

इरा स्त्री० इण् रक् ईं कामं राति रा-क वा । भूसौ, वाचि,
सुरायान्, जले, अग्ने च । [जलचरे, भूचरे च लि०

इराचर न० इराश्च चरति चर-ट् । (शिल्प) करकायाम् ।

इराज पु० इरया सुरया वीयतेऽसौ अज-वञ् । कन्दर्पे ।

इरावती स्त्री० इरां भूमिम् अवति अव-ग्रह ङीप् । वट-
पडलोत्ते, सा हि पाषाणभेदेनेनापि भूमिमागच्छति ।

इरिया न० इ-इन किञ्च । जम्बरभूमौ, निरासन्धे, नून्ये च
इरेश् पु० इत० । वरुणे, वागीशे, भूमिपतौ, विष्णौ च ।

इर्वाश् स्त्री० उर्व-आर्क ण्यो० । (काकुड्) ककश्याम् । आलु ।

इर्वाणुरथल । [फुटी (स्वयं भिन्नपक्षकर्तृत्वात्) ।

इर्वाणुशुक्तिका स्त्री० इर्वाश्ः शुक्तिवे स्वयं स्फोटनात्
इल्ल शयने अक०गतौ जेमे च सक० तदा० पर०सेट् । इल्लति

इल्ल जेपथे चुरा० उभ०सक० सेट् । एल्लयति ते ऐल्लित् त ।

इल्लविला स्त्री० पुलस्त्यसनिपत्त्याम् कुवेरजनन्याम् । एतल्ल-
वन्धनेन कुवेरस्य ऐल्लविल इति नाम ।

इला स्त्री० इल-क । भूमौ, गवि, वाच, जम्बुद्वीपस्वनववर्धमधो

वर्धभेदे तत्सीमा चेलादृतशब्दार्थे वक्ष्यते । वैवस्वतमनुक-
न्यायां बुधपत्न्याम् । सा हि विष्णुवरात् पुंस्त्वभावाद्
पुनः शङ्कराभावात् स्त्रीत्वं गता बुधस्तु तासुपयस्य पुररवच-
स्त्यादावभासेति पुराणैः प्रसिद्धम् ।

इलाहृत न० इला ण्यिवी हता येन । नववर्षात्मकजम्बुद्वीपस्य
वर्धभेदे तच्च वर्षद् “पञ्चान्मात्स्वतः प्राच्यां गन्धमादन-
शैलतः । इलाहृतं नीलगिरेर्यास्यतो निपधादृक्” इत्यु-
क्तं चतुर्षीभावच्छिन्ने देशेऽस्ति ।

इली स्त्री० इल-इन् ङीप् । (हात्कुटी) करवालिकायाम् ।

इलीश् न० इलीव करवालिकेव शोभते शुभ-ङ । करवालिका
सदृशावयवे स्नानमख्याते मत्स्यभेदे ।

इल्लल पु० इल-वलच् नि० गुणाभावः अत्यन्तचञ्चले मत्स्यभेदे,
वशिष्ठनाशिते दैत्यभेदे च ऋगशिरोदेशस्थपञ्चताराशिर-
स्थाश्च ताराश्च स्त्री० व०व० ।

इव व्याप्तौ इदित् आ०पर० सेट् सक० । इन्वति ऐवीत् ।

इव अव्य० इवि-क । सादृश्ये, उल्लेखायाम्, ईषदर्थे, वाक्यालङ्कारे च

इष गतौ सर्पणे च दिवा०पर०सक०सेट् । इच्छति, ऐषीत् ।

इष वाञ्छायाम् तदा०पर०सक०सेट् । इच्छति, ऐषीत् एधिता-
एषा एधिता इष्टा । इष्टः । [एधितः एधिता ।

इष पौनःपुन्ये क्रमादि० पर० अक० सेट् । इष्णाति ऐषीत् ।

इष पु० इष-गतौ क्तिप् यात्रा जिगीषूणां सास्यस्त्रिन् अर्थ
आद्यच् । आश्विने मासि ।

इषि(धी)का स्त्री० ईष गत्यादिषु (इ) ईकन् कित् ह्रस्वश्च ।

गजनेलगोलके । दीर्घमध्यस्तु काशे, सङ्ज्ञानध्यवर्तिहृषे च

इषु पु० स्त्री० ईष्यते किंस्त्येऽनेन ईष-उ कित् ह्रस्वश्च । वाये
तत्तुल्यसंख्ये पञ्चसंख्यान्विते च ।

इषुधि पु० स्त्री० इषवौ धीयन्तेऽल धा-कि । वाणाधारे तूष्णे ।

इषुपुङ्खा स्त्री० इषोः पुङ्खनिव पुष्पमस्याः । शरपुङ्खादौ ।

इष्ट लि० इष-क्त । पूजिते, अमिलयिते, प्रिये च । अज-क्त ।

यज्ञादौ कर्माणि, एरस्वष्टौ च पु० । संस्कारे न० ।

“एकान्निकर्मा हवन् त्रेतायां यज्ञं ह्रयते । अन्वर्द्धायाश्च

यद्वागमिदं तदभिधीयते । अग्निहोत्रं तपः सत्यं वेदाना-

श्चार्यपालनम् । आतिथ्यं वैश्वदेवश्च प्राक्किरन्मृत्युकालाद्ये

धर्मकार्ये च ।

इष्टका स्त्री० इष-तकश्च । (इष्ट) कृदादिनिर्मिते कृत्स्नकृष्टभेदे

इष्टकापथ न० इष्टकामिनिर्मितः पन्थाः । इष्टकानिर्मिते

पथि । इदं कापथमपानं यस्य । अग्नीवायुहेतौ ऊयोरे ।

इष्टगन्ध लि० इष्टो गन्धो यस्य । सगन्धिद्रव्ये । वासुकायां न०

इष्टा स्त्री० इत्यतेऽनया यज-करणे क्त । शमीष्टचे ।
 इष्टापूतं न० इष्टं च पूतञ्च द्वयोः समाहारः पूतपददीर्घः ।
 प्रायुक्ते अग्निहोवादौ इष्टे, “वापोक्तपतडागादि देवता-
 यतनानि च । अन्नप्रदानसारामः पूतमित्यभिधीयते” इति
 मन्त्रे पूते च । [इष्ट-क्तिन् । अभिलाषे ।
 इष्टि स्त्री० यज-क्तिन् । यागे, दर्शपौर्णमासाङ्गयागभेदे च ।
 इष्टसन पु० अस्थते क्षिप्यतेऽनेन अस-ल्युट् इत् । धनुषि ।
 इष्टास पु० इष्टवः अस्थनेऽनेन अस-वञ् इत् । चापे । इष्टून् अ-
 स्थति अण् । वाणक्षेपके धन्विनि लि० ।
 इह अव्य० इदम्+ह इशादेशः । अस्मिन् काले देशे दिशि वा ।
 इह्यत् लि० इह भवः इह+व्यप् । इहकालादिजाते ।

इ

ई स्त्री० अस्य विष्णोः पत्नी ङीष् । लक्ष्माम् । [ऐषीत्
 ई कालौ अक०, गतौ व्याप्नो च सक० अदा० पर० अनिट् । एति
 ई गतौ दिवा० आत्म० सक० अनिट् । ईयते ऐष्ट ।
 ईक्ष दर्शने स्वादि० आत्म० सक० सेट् । ईक्षते ऐक्षिष्ट ।
 ईक्षण न० ईक्ष-भावे ल्युट् । दर्शने । करणे ल्युट् । नेले ।
 ईक्षणिक लि० ईक्षणं हस्तरेखादीक्षणे शुभाशुभदर्शनं शिल्प-
 मस्य ठन् । शुभाशुभफलकयनेनोपजीविनि दैवज्ञे । स्त्रियां टाप्
 ईक्षा स्त्री० ईक्ष-अ । दर्शने ।
 ईख गतौ इदित् स्वादि० पर० सक० सेट् । ईक्षति ऐक्षीत् ।
 ईज गतौ निन्दावाञ्च् स्वा० आत्म० सक० सेट् । ईजते ऐजिष्ट
 ईज गतौ निन्दने च इदित् स्वा० आत्म० सक० सेट् । ईजते ऐजिष्ट
 ईड स्तुतौ चुरा० उभ० सक० सेट् । ईडयति ते ऐडिडत् त
 ईड स्तुतौ अदा० आत्म० सक० सेट् । ईडे ईडिषे ईडिष्ते ऐडिष्ट
 ईडा स्त्री० ईड-अ । स्तुतौ ।
 ईडित लि० ईड-क्त । स्तुते कृतसावे ।
 ईति स्त्री० ईयतेऽनया ई-क्तिन् । डिक्से, उत्पादिते, प्रवादे,
 “अतिद्विष्टरिनादृष्टिः शलभाः सूषिकाः खगाः । अत्यासन्नाश्च
 राजानः पडेतादितवः स्मृता” इत्युक्ते लघेरुपप्लवे च । [ईड्ये
 ईहस्त्व लि० अस्थेव दर्शनमस्य । इदम्+ह-क्श् इशादेशे दीर्घः ।
 ईहशू(य) लि० अस्थेव दर्शनमस्य । इदस्+हश्च किन्-इशादेशः
 दीर्घः । एतादृशे) ट-ईहशोऽन्तल । स्त्रियां ङीष् । [आयाञ्च ।
 ईक्षा स्त्री० आप्नुमिच्छा आप् बन्-अ । आप्नुमिच्छावामि-
 ईक्षित लि० आप-बन्-क्त । आप्नुमिष्टे, इष्टे अपेक्षिते च ।
 ईव गतौ वा चुरा० उभ० यक्ते स्वादि० पर० सक० सेट् ।
 ईरयति ते ईरति ऐरिर्वत् त ऐरीत् ।

ईर क्त्ये अक०, गतौ सक० अदा० आत्म० सेट् । ईरते ऐरिष्ट ।
 ईर्ष्य ईर्ष्यायां स्वादि० पर० अक० सेट् । ईर्ष्यति ऐर्ष्यीत् ।
 ईर्म्भ न० ईर-भक् । व्रणे । हस्तादिरयमिति वह्नः प्रयो० ह्मस् ।
 ईर्ष्य ईर्ष्यायां स्वादि० पर० अक० सेट् । ईर्ष्यति ऐर्ष्यीत् ।
 ईर्ष्या स्त्री० ईर्ष्य-अ । परोक्तपांसहिष्णुतायामन्तौ ।
 ईर्ष्यालु लि० ईर्ष्यां लाति ला-ङ् । ईर्ष्यायुक्ते ।
 ईला स्त्री० ईड-क डस्य लत्वम् । पृथिव्यां, वाक्, गवि च ।
 ईलित लि० ईड-क्त डस्य लत्वम् । स्तुते ।
 ईश ऐश्वर्य्ये अदा० आत्म० सक० सेट् । ईष्टे ईशिषे ईशिष्ते ऐशिष्ट
 ईशु पु० ईश-क्तिप् । परमेश्वरे । स्वामिनामे लि० । [लि०
 ईश पु० ईश-क । महादेवे, परमेश्वरे, हिरण्यगर्भे च । स्वामिनि
 ईशान पु० ईश-शानच् । महादेवे, परमेश्वरे, शिवस्य अष्टसू-
 त्तिसंध्ये सूर्य्यसूक्तौ च । शमीष्टचे स्त्री० ङीष् । स्वामिनि लि०
 ‘ईशानो भूतभव्यस्य’ इति श्रुतिः । शिवपत्न्याम् स्त्री० ङीष् ।
 ईशिता स्त्री० ईशिनो भावः तल् । अग्रिमाद्याष्टैश्वर्य्यमध्ये
 सर्वेषां स्वामित्वरूपे ऐश्वर्य्ये ईशितमयत्न न० ।
 ईश्वर पु० ईश-वरच् । महादेवे, कन्दर्पे, पातञ्जलोक्ते केश-
 कर्म्म विपाकाशयैरपरानृष्टे पुरुषविशेषे चैतन्यात्मनि,
 “ईश एवाहमस्यार्थं न च मामीशते परे । ददामि च सदै-
 श्वर्य्यमीश्वरत्वेन कीर्त्तयते ” इत्युक्तलक्षणे परमेश्वरे,
 प्रभवादिमध्ये वत्सरभेदे च । आख्ये, स्वामिनि च लि०
 स्त्रौ गौरा० ङीष् । ‘ईश्वरी सर्वभूतानामि’ इति श्रुतिः
 ईश्वरी स्त्री० ईश्वरस्य शिवस्य स्त्री ङीष् । दुर्गायाम् । ईश-
 वनिप् ङीप् । रान्नादेशश्च । लिङ्गिनीलतायां बन्ध्याकर्म्म-
 व्याम्, चुद्रजटालतायाम्, नाकुलोद्ये च ।
 ईष उक्छे (उद्धृतस्यल्लेखात् कणश्च आदाने) तदा० पर० सक०
 सेट् । ईषति ऐषिष्ट । [ईषते ऐषिष्ट ।
 ईष दाने ईक्षणे, सर्पणे हिंसने च स्वादि० आत्म० सक० सेट् ।
 ईषत् अव्य० ईष-अति । अल्ले, किञ्चिदर्धे च । [लि०
 ईषत्कार पु० ईषत्+क-खल् । लेखे, अल्ले च । अल्पप्रयाससाध्ये
 ईषत्याण्ड पु० ईषदकतेति त० । खतरतो धूसरे । तद्वति लि०
 ईषदुष्ण पु० ईषदकतेति त० । अल्पतप्ते मन्दोष्णे । तद्वति लि०
 ईषद्रक्त पु० ईषदकतेति त० । अल्पतप्तारोगेऽक्षयवर्णे । तद्वति लि०
 ईषा स्त्री० ईष-क । हल्युगयोर्मध्यस्थिते काष्ठे ।
 ईषाहन्त पु० ईषेव हन्तौ यस्य । ईषादीर्घदन्ते हस्तिनि ।
 ईषिका स्त्री० ईषेव इने प्रतिक्रताविति कन् । गजादि
 गोकर्के, तलिकायाश्च, अस्त्रविशेषे च । ‘सोऽभिमन्त्य शरयो-
 कानीषिकास्त्रमि’ति रागा० । पर्परीकादि० नि० ईषीकाश्च

ईह चेष्टने आदि० आत्म० अक० सेट् । ईहते ऐहिष्ट ।
ईहा स्त्री० ईह-अ । चेष्टायाम्, उद्यमे, वाञ्छायाञ्च ।
ईहाभ्यः पु० इहां स्तयते अग्न । इके (नेकड़ावाच) अल-
ङ्कारास्त्वलङ्किते नाटकभेदे च साङ्गि० इपरि० ।

उ

उ शब्दे आदि० आत्म० अक० अनिट् । अवते औष्ट ।
उ अय्य० उ-क्तिप् न तक् । सन्तोषने कोपवचने, अनुकम्पायां,
नियोगे, विस्मये च । अत-हु शिषे पु० । भाषेत् । कथने न०
उक्तं वि० वच-क्त । कथिते । एकाक्षरपादके छन्दोभेदे स्त्री० ।
उक्ति स्त्री० वच-क्तिन् । कथने ।
उक्त्य न० वच-क् । नवविधालङ्कारास्त्रोऽवयवभेदे, महा-
प्रताप्ये वत् प्रधानभूते शस्त्ररूपे सामवेदस्त्राङ्गे, प्राये च ।
यज्ञभेदे पु० । एकाक्षरपादे छन्दोभेदे स्त्री० । उक्तैत्यन्ये
उक्तशशास् पु० उग्रयानि कामाययवशस्त्राणि शंसति-शंस-
क्तिप् नि० । यज्ञमाने । [उक्तास्त्वभूव आस चकार ।
उक्त सेचने आदि० पर० सक० सेट् । उज्जति औज्जीत् ।
उत्तरत पु० तत्तुरुजा उज्जत्-तत्तुले-र्थे षट् । ततोयवयः-
प्राप्ते षष्ठे । जातो स्त्रीत्वे ङीप् । [वि० ।
उज्जन् पु० उज्ज-कृतिन् । दृष्टे, ऋषभौषधौ च । सेचनकर्तारि
उख गतौ आदि० पर० सक० सेट् । औखति औखीत् उवोख
उख गतौ इटि० आदि० पर० सक० सेट् । उज्जति औज्जीत् ।
उखा स्त्री० उख-क । पाकभावे पिठरादौ (हांडि) ।
उख्य वि० उखाया स्थानां संस्कृतं यत् । स्थालीपके मांसादौ
उग्र पु० उग्र-रक्त गङ्गानादृशः । महादेवे, वायुमूर्तिधारिणि
शिषे जलियात् ऊढायां शूद्रायास्त्यङ्गे संकीर्णवर्णे
(कागुरो) उग्रगुणत्वात् शोभाञ्जलद्वये, केरलदेशे, क्रूरसंज्ञके
“उग्रः पूर्वसंज्ञानका इति ज्योतिषोक्ते नक्षत्रसंज्ञायां च
वक्षनाभाख्ये शिषे न० । उक्ते वि० । वचायां, यवाभ्यां,
धन्याके, उग्रजातेः स्त्रियां च स्त्री० टाप् ।
उग्रकाण्ड पु० उग्रः काण्डोऽस्य । (करेला) कारविल्ले दृक्भेदे
उग्रगन्ध पु० उग्रः गन्धः पुष्पेऽस्य । चम्पके, कटफले, अर्ज-
कदम्बे लघुने च । हिङ्गुन न० । उक्तदगन्धाख्ये वि० ।
यथा पासु वचायाम्, अजमोदायाञ्च स्त्री० टाप् ।
उग्रचण्डा स्त्री० उघा चण्डा कोपना कर्म० । देखीभेदे ।
उग्रतारा स्त्री० उग्र द प भयात् तारयति भक्तान् । तारा-
रूपायां देव्याम् । [शत्रुभिरसङ्गुधनुष्के वि०
उग्रधन्वन् पु० उग्रं धनुर्वस्य व० अनङ् सभा० । शिषे शक्रे च ।

उग्रनासिक वि० उघा दीर्घा नासिका यस्य । दीर्घनासिके ।
उग्रश्रवस् पु० उग्रम् श्रवणं श्रुतिधरं अयः कर्णौ यस्य ।
रोमरूपकसुते पौराणिके स्मृते । [जनकलेन स्व ते न्यपे
उग्रसेन पु० उघा सेनाऽस्य । यद्वंशे आङ्ककनामके कंसस्य
उच्च ससयाये दि० पर० सक० सेट् । उच्चति औच्च-औचोत्
उचित वि० उच-क्त वच-कितच् वा । न्यस्ते परिचिते, युक्ते ।
उच्च वि० उत्तुष्टिष वाङ्म चोद्यते उद्-+चि-ड । उन्नते ।
उच्चटा स्त्री० उद्-+चट्-अच् । लघुनभेदे, गुड्यायां, चूडाला-
याम्, भूयामलक्यां, नागरसुतायां दम्बे (चेचुया) चञ्चुयाञ्च
उच्चण्ड वि० उद्-+चडि-अच् । अल्लोप्ये, त्वरायुक्तेयविलम्बिते
उच्चतरं पु० कर्म० । नारिकेले । [तया तत्तुल्यैर्हस्ततालदानात्
उच्चताल न० उच्चः तालः हस्ततालः यत् । पानगोष्ठां भक्त-
उच्चन्द्र पु० उच्छिष्टः स्वल्पावशिष्टश्चन्द्रो यत् आदि० वात० व०
शिष्टशब्दकोपः । रात्रिशेषे । [सुदुत्यावचिते नीबारे
उच्चय पु० उत्साह्य वचः चि-अच् । एष्मारेस्तोलने । हस्ताभ्या-
उच्चाटन न० उद्-+चट्-णिच्-ल्युट् । उत्साटने स्वस्वनात्
विश्लेषणे ‘उच्चाटनं सुदेशादेशंशनं परकीर्तितम्’ इति
तन्त्रोक्ते षट्कक्षांन्तर्गतेऽभिचारभेदे च । [विष्टायास् ।
उच्चार पु० उद्-+चर-णिच् घञ् । उच्चारणे । कर्मणि घञ् ।
उच्चावच वि० उटक उत्कृष्टञ्च अथाक्यपकृष्टञ्च मयू० नि० ।
उत्कृष्टापकृष्टालोके नानाभेदे । [वस्तुविशेषे ।
उच्चूल पु० उन्नता चूडा यस्य यस्य लत्वम् । ध्वजोद्धस्थिते
उच्चैःश्रवस् पु० उच्चैर्दन्तं श्रवोऽस्य । उन्नतकर्णं सहजजाने
हेतवर्णे इन्द्रस्य वाहनभूते अश्वभेदे । उच्चैर्दन्तश्च
शृणोति श्रु-अश्रुन् । वधारे ।
उच्चैर्घुष्ट न० उच्चैर्+घुष् क । (ढेहरा) उच्चघोषणायाम् ।
उच्चैस् अय्य० उद्-+वि डैसि । अत्यर्थं, महति, उन्नते च ।
अत्रापि उच्चैर्कैरप्यल । [शास्त्रविरुद्धेऽधर्मकृत्ये च ।
उच्छास्त्र वि० उहते शास्त्रात् ग० स० । अतिक्रान्तशास्त्रे
उच्छिख वि० उहता शिखा यस्य प्रा० व० । उन्नताये ।
उच्छिन्ति स्त्री० उद्-+छिन्-क्तिन् । उच्छेदे, नाशने च ।
उच्छिलोन्म् उच्छिखं शिलीन्धम् । कृताके । विकसितशिली
न्यूयुक्ते वि० । ‘उच्छिलीन्धाम्बन्यामिति’ मेघदूतम् ।
उच्छिष्ट वि० उद्-+ग्रिष्-क्त । भुक्तावशिष्टे, त्यक्ते च ।
उच्छिष्टभोजन पु० पञ्चयज्ञावशिष्टं देवमैवेद्यं वा भोजन-
मस्य । पञ्चयज्ञावशिष्टस्य देवमैवेद्यास्य च भोक्तारि ।
उच्छिष्टभोदन न० उच्छिष्टं भक्षरोच्छिष्टं मधु तेन मोदते
वर्द्धते सुद ल्यु । (मोम) शिष्यक्रे ।

उत्तोलित वि० उद्+उल-त्त । उत्तोलने च ।
उत्थत्त वि० उद्+थज-त्त । उत्थिप्ते, परित्यक्ते च ।

उत्थान न० उद्+स्था-ल्युट् । उत्थपतने, उद्यमे, उत्थभव-
नचेष्टायाम्, उद्गते च । करणे ल्युट् । उत्थाहे, पौरुषे,
हर्षे च । अधिकरणे ल्युट् । रणे, राज्यचिन्तनरूपे तन्त्रे,
प्राङ्गणे, चैत्ये च ।

उत्थानैकादशी स्त्री० उत्थानस्य हरेः निद्रातः प्रबोधनस्य
काल एकादशी । चान्द्रार्त्तिकयुक्तेकादश्याम् ।

उत्थित वि० उद्+स्था-त्त । उद्भिद्युक्ते, उद्युक्ते, उत्पन्ने च ।

उत्थिताङ्गुलि पु० उत्थिता उद्युक्ता अङ्गुलयो यत् । (चापङ्गु)
विस्तृताङ्गुलिके करतले चपेटे ।

उत्थत पु० उत्पतति उत्थं गच्छति उद्+पत-अच् । पक्षिणि
उत्थतन न० उद्+पत-ल्युट् । उत्थगमने, उत्थत्तौ च ।

उत्थत्ति स्त्री० उद्+पद-त्तिन् । जन्मनि, जीवस्य देहसम्बन्धे,
सांख्यादिमते आधिभवे च । उद्+पत-त्तन् । उत्थगमने ।

उत्थत्तिविधि पु० मीमांसकमते कर्त्तव्यरूपवेदके विधौ
यथा अग्निहोत्रं जुहोतीत्यादि ।

उत्थल न० उद्+पल-अच् । नीलपक्षे, कुमदादौ, कुक्षेपधौ च ।

उत्थलगन्धिक न० उत्थलस्य गन्धद्वय गन्धोऽस्य इत् समा०
चंदायां कन् । गोशीर्षांश्चे चन्द्रे न ।

उत्थलपत्र न० उत्थलस्य पत्रमिव । तिलकभेदे, स्त्रीणां स्नानादौ
नखजले च । इतः इन्द्रीवरस्य दत्ते ।

उत्थलिनी स्त्री० उत्थलानि सन्धस्विन् देशे तेषां समूहो
वा इति । उत्थलशूलतायां, कुवलस्यसदाये च ।

उत्थवन न० उद्+प-करणे ल्युट् । उग्रकण्डिकायां पवित्रेण
जलादेरुत्थेपथे ।

उत्थस्य वि० उद्+थ-श । उत्थष्टिकारके, उत्थुसे च ।

उत्थाटन न० उद्+पठ-णिच्+ल्युट् । उन्मूलने ।

उत्थात पु० उद्+पत-अच् । उपद्रवे । उद्+पठ-ण । आक-
श्मादागते प्राणिनां शुभाशुभकृचके देवनिमित्ते भूकम्पादौ ।

उत्थादक पु० उत्थस्विताः पादा अस्य कप् । अष्टपदे शर-
भास्ये गजारातौ दशभेदे तस्य दृष्टस्थचतुश्चरणालादूर्ध्वं
पादलम् । उत्+पद-णिच्+ल्युट् । पितरि पु० । उत्था-
दनकर्त्तरि वि० ।

[[टिडरि] टिट्टिभगणिणि ।

उत्थादृश्य पु० उत्थाद उत्थिप्तापादः सन् श्रुते श्री-ल्यु ।

उत्थिक्कल वि० उद्+पिजि-कलन् । आलस्यार्थे कृते ।

उत्थास पु० उद्+प्र+अस-दीर्घादिप् घञ् । उपहासे ।

उत्थीक्षा स्त्री० उद्+प्र+ईक्ष-अ । उत्थावने अर्थात्तद्धार-

भेदे च सा० १०५० ।

[रूपे उत्थज्जने (भासा) ।

उत्थवन न० उद्+उ-ल्युट् । उत्थम्पने, जलादेरुपरिस्थिति
उत्थवा स्त्री० उत्थ जलादेरुपरि ज्वरते शु-अच् । नौकायाम् ।

उत्थुक्त्त वि० उत्+फल-त्त । दलानामन्योर्व्यवस्थेनेष
विकाशिते कुसुमादौ ।

[जले च ।

उत्थ पु० उन्द्-स । प्रवृत्तादितः स्ववज्जलस्य पातस्थाने, स्व-

उत्थङ्ग पु० उद्+सन्ज-अच् । क्रोडे । सङ्गाडुल्लाने वि० ।

उत्थर्ग पु० उद्+हज-अच् । व्याकरणोक्ते सामान्यविधाने,
न्याये, त्यागे, दाने, वागभेदे, अपानवायोर्वापारे च ।

उत्थर्जन न० उद्+हज-ल्युट् । दागे त्यागे च ।

[च उत्थर्पण न० उद्+हप-ल्युट् । उत्थज्य पुरतो गतौ, उत्थज्जने

उत्थव पु० उद्+ह-अप् । आनन्दजनकव्यापारे विवाहादौ ।

उत्थवसङ्केत पु० उत्थव आनन्दजनकः सङ्केतः स्त्रीपुंसयोः

रत्नधर्मपुरागादाङ्गानाम् यस्य । असेयं स्त्रीत्येवं दाम्पत्यनि-

यमन्यूये स्त्रीपुंसयोरुत्तरागमावहेतुकस्यै रविहारप्राप्तिनि

पार्वतीये जातिभेदे । 'शरैरुत्थवसङ्केतानिति' रघुः ।

उत्थादन उद्+सद-णिच्-ल्युट् । उत्थारणे, उद्घर्तने च ।

उत्थारक पु० उद्+ह-णिच्-ल्युट् । द्वारपाले तेन हि

प्रभुद्वारतो जना दूरीक्रियन्ते । [स्थानान्तरकरणे च ।

उत्थारण न० उद्+ह-णिच्-ल्युट् । दूरीकरणे, चालने,

उत्थाह पु० उद्+सह-अच् । उद्यमे, अध्यवसाये, कर्त्तव्य-

कृत्येषु स्थिरतरे । प्रत्येकं "उत्थाहो मन्त्रमूलं स्यादिति

नीतिविदां मतम् । प्रभुशक्ति मन्त्रमूला तस्मादुत्थाहवान्

भवेदित्युक्ते राज्ञां गुणविशेषे, कल्याणे, खूले, वीर-

त्वेरस्य भावदे च साहि० ३ परि० ।

उत्थाहवर्द्धन पु० उत्थाहं वर्द्धयति वृध-णिच्-ल्यु । वीर-

रसे । वृध-ल्युट् इतः । उत्थाहस्य वृद्धौ न० ।

उत्थाहशक्ति स्त्री० उत्थाहयव शक्ति र्वलम् । राज्ञां विक्रम-

हेतौ बले । [सिकयुक्ते, उपभुक्ते, त्वत्तमयार्थे च ।

उत्थित वि० उद्+सिञ्ज-त्त । गमिते उद्भूते, वर्द्धिते, उपरि-

उत्थुक् वि० उद्+सृ-क्तिप् कनि ह्रस्वः । इष्टार्थसम्पादनाय

उद्युक्ते, अभीष्टोगमिष्यतीत्युत्कण्ठान्विते च ।

उत्थुष्ट वि० उद्+सृज-त्त । त्वक्ते, कृतोत्थे, दत्ते च ।

उत्थोक् पु० उद्+सिञ्ज-अच् । गर्भे, उदरेके उत्प्लव्य वहिःसेचने च

उत्थोध पु० उद्+सिध-अच् । देहे, उद्भूतौ 'प्रवीधरोत्थेध-

निपातेति कुमारः ।

उद् अन्व्य० उ-क्तिप् तन् प्रपो० दत्वम् । प्रकाशे, विभागे,

प्राक्कणे, उत्थे, उत्कर्षे, प्रावत्ये, अस्वास्थ्ये, शक्तौ, प्राधान्ये,

वस्त्रे, भाये, मोले, 'तस्य उदिति नामेति' श्रुतेर्ब्रह्मणि च
उदक न० उद-खुल् नलोपस्य नि० । जले घृणो० कलोपे
उदमथत् । [कल्लभेदे ।

उदकीर्त्य पु० उदेन जलेन कीर्यते कृ-क्यर् । (उहरकरमचा)
उदकुम्भ पु० उदकेन पूर्णः कुम्भः शाक० त० । जलपूर्णकुम्भो
मान्यदकुम्भहस्ता इति भट्टिः । [कल्लमत्याम् ।

उदक्या स्त्री० उदकं शुद्धार्थं स्नानजलं चतुर्थदिने अर्हति यत् ।
उदगट्टि उदगुत्तरसामहिः । हिमाचले ।

उदगयन न० उदकं उदीच्यामयनम् । उत्तरायणे माघादिके
मासषट्के 'उदगयने आपूर्यमाणे' पक्षे इति स्मृतिः ।

उदग्र लि० उन्नतमयं वक्ष्य । उच्चे । [घृतादिपात्रे (कुपो) ।

उदङ्ग पु० उदच्यते उद्विद्यतेऽत्र उद+अच्-घञ् । चर्मासवे
उदच् अच्य० उदच् दिग्देशकाले वाच्ये प्रथमापञ्चमीषमस्यर्थे
अस्मात् तस्य लुक् । प्रथमान्ताद्यर्थस्तौ उत्तरदिगादौ ।

उद+अनृच-किन् । उत्तरे देशे काले च पु० । सादौ उदङ्
उदङ्गौ । दिशि स्त्री० ङीप् उदीचौ ।

उदज पु० उद+अज-अच् । पशुगणेषु ।

उदञ्चन न० उद+अनृच-करणे ल्युट् । पिधानार्थं पाले
(ढाकना) । भावे ल्युट् । जङ्गलेषु ।

उदञ्जित लि० उद+अनृच-क्त । जङ्गलिने, मृजिते च ।

उदधि पु० उदकानि धीयन्तेऽस्मिन् धाज्-आधारे कि उदा-
देशः । ससृष्टे, षटे च ।

उदधिमल पु० उदधेमल इव । ससृष्टफेने ।

उदन्त पु० उद्गतोऽन्तोनिर्ययो यस्मात् । वाक्तांयाम् दन्ताने
कुण्डलादिकथने, साधौ च । [अ । पिपासायाम् ।

उदन्त्या स्त्री० अतिगाढेन उदक्तमिच्छति कथञ् उदन्भावः ।

उदन्वत् पु० उदकानि सन्त्यस्य मलम् उदन्भावः सस्य वः । ससृष्टे

उदप आधाते (सौलः) पर० सक० सेट् । उदपति । औदापीत् ।

उदपान पु० न० उदकं पीयतेऽस्मिन् पा-ल्युट् उदादेशः ।

कूपसमीपस्थे खाते कुड्जलाधारे ।

उदमान पु० 'कुल्या सादृष्टभिर्द्रोणैर्द्रोणपादेन चाङ्कः ।

असाङ्गशतिकाभाग उदमान उदाहृत इत्युक्ते मानभेदे ।

उदय पु० उद+इ-अच् । अतिपीठे राशेऽदयस्वरूपे लम् ।
आधारे अच् । उदयाचले पूर्वपर्वते 'यैर्यत्र दृश्यते भा-

खान् च तेषासदयः स्मृत' इत्युक्तलक्षणो दृष्टियोग्यस्थाने च
भावे अच् । प्रथमदर्शनयोग्यभवनं, दृष्टौ, ससृष्टतौ उल्लसौ च ।

उदयन पु० उद+इ-ल्यु । बलराजे, अगस्त्ये सुनौ, कुक्षमा-
ञ्जलिप्रश्रितपत्न्यकारके उदयनाचार्ये च । भावे ल्युट् । उदये

उदर न० उद+इ-अच् । जठरे नाभिलानयो मध्यभागे । आ-

धारे अच् । युद्धे । उद+इ-अच् उदो दलोपस्य । उदररोगे ।

उदरग्रन्थि पु० उदरे ग्रन्थिरिव । गुल्मानासकरोगे । [वन्धवस्ते

उदरत्राण न० उदरं त्रायतेऽनेन ल्युट् । (कमरवन्ध) उदर-

उदरपिशाच लि० उदरे तत्पुच्छौ पिशाच इव । सर्वाङ्गभक्षके ।

उदरम्भरि लि० उदरं विभर्ति भ-खि सम् च । पञ्चवक्त्रा-

द्यकरणेनाम्बोदरमात्रपोषके ।

उदररोग पु० इत० । उदरी इति ख्याते रोगे । [ख्याते रोगे

उदराभय पु० उदरस्त्रासं रोगं याति नयति या-क । स्वनाम

उदरावर्त्त पु० उदरे आवर्त्त इव गभीरत्वात् । नाभौ ।

उदरिणी स्त्री० उदरे गर्भोऽवस्थिताः इति । गर्भवत्याम् ।

उदरिन लि० उदरं दृहत अस्यासि महत्त्वे मलर्थीय

इति । तन्दिने (भुडियुक्ते) । इति । उदरिलोऽप्यत्र ।

उदर्क पु० उद+अर्क-अर्च+वा घञ् । उत्तरकाले भाविक-
लके शुभाशुभकर्माणि च ।

उदर्चिस् पु० उद+जर्धमर्चिः रश्मिरस्य । उज्ज्वले बहौ ।

उत्तल्लङ्कान्तितात् कन्दर्पे जङ्गरेतस्मात् शिवे च ।

प्रा०स० । उद्गतायां शिखायां न० ।

उद्वसित न० उद+अव+धि-क्त । गृह्ये । [जलेन मथिते तन्मे

उद्विष्टत् न० उदेन जलेन मथिते वर्धते चि-किप् । अर्द्ध-

उदात्त पु० उद+आ+दा-क्त । वक्षोऽत्यन्तस्थानेषु उच्चैःस्वरेण

उच्चारिते । हृद्ये, महति, दातरि च लि० अलङ्कारभेदे न०

उदान पु० उद+अनृ-घञ् । जर्धमनोत्क्रमणदृष्टियुक्ते

कण्ठस्थे वायौ, उदरावर्त्त नाभौ, सर्पभेदे च ।

उदार लि० उद+आ+रा-क । दातरि, सहति, सरले,

दक्षिणे, गम्भीरे, असाधारणे च ।

उदावर्त्त पु० उद+आ+इत-घञ् । 'यलोर्ध्वं नायते वायो-

रावेगः स चिकित्सकैः । उदावर्त्त इति प्रोक्तो व्याधि-

रित्युक्तलक्षणे वातव्याधौ ।

उदासीन लि० उद+आस-शानच् । मध्यस्थे, विवदमानयो

रेकतरपक्षानवलम्बके, जिगीषोर्ध्वपतेः शत्रुमिलभूमितौ

व्यवहिते परतरे, 'उपेक्षके च ।

उदास्थित लि० उद+आ+स्था-क्त । चरे, हारपात्रे, अ-

ध्यजे, प्रव्रज्यारूपस्यानच्युते नटसङ्ग्राहे परित्राजके च ।

उदाहरण न० उद+आ+ह-भावे ल्युट् । एकदेशप्रसिद्धा

सकलसिद्धार्थं कथने । कर्मणि ल्युट् । इष्टसिद्धार्थसम्बन्धार्थे

दृष्टान्ते, प्रकृतसिद्धार्थं निर्दर्शनरूपे उपोद्घाते च । [तै च ।

उदाहृत लि० उद+आ+ह-क्त । दृष्टान्तयोपन्यसे, कथि-

उदित ति० वद-क्त । कथिते । उदृ-गन्-क्त । उल्लिते, उद्गते, उद्गते च ।
उदीच्य ति० उदीच उत्तरकालादौ भवः यत् । उत्तरकालादिभवे
वस्तुनि, शरावत्या नद्याः पश्चिमोत्तरदेशे, (माला) गन्धद्रव्ये च ।
उदीरणं न० उदृ-गन्-ल्युट् । कथने, उच्चारणे च ।
उदीर्णं ति० उदृ-गन्-क्त । उदारे, सहति, उद्गते च उदीर्ण-
रागप्रतिरोधकमिति भावः ।

उदुस्वर पु० उदुस्वरवत् सर्वम् । उल्पाभावः ।
उदुस्वरपर्णी स्त्री० उदुस्वरपर्णीवत् सर्वम् । न डत्वम् ।
उदुस्वरफला स्त्री० उदुस्वरफलावत् सर्वम् । न डत्वम् ।
उदुखल न० उदृ-खं लाति ला-क ण्यो-नि० । तखुलादि
कण्डनार्थं काष्ठादिरचिते द्रव्ये, गुग्गुलौ च ।
उदुढं ति० उदृ-वह-क्त । जडे, स्थूले, धृते च । उदुढलोक-
वितथेनेति भावः ।

उद्गतं ति० उदृ-गम-क्त । उदिते, उत्पन्ने, उद्गते, उद्गते च ।
उद्गमनीय न० उदृ-गम-अनीयर् । धौतवस्त्रद्वये 'उद्गोतप-
त्युद्गमनीयवस्त्रेति' कुमारः । [ति०]
उद्गाढं न० उदृ-गाह-क्त । अतिशये । अत्यन्ते । अतिशययुक्ते
उद्गाढं पु० उद्गायति साम उदृ-गै-त्वच् । सामवेदगायके ।
उद्गार पु० उदृ-ग-घञ् । उद्गमेने । [भेदे च]
उद्गीति स्त्री० उदृ-गै-क्तिन् । उद्गर्गने, मातावृत्ते आर्या-
उद्गीथ पु० उदृ-गै-घञ् । सामवेदावयवभेदे ।
उद्गूर्णं ति० उदृ-गुरी-उद्यमे क्त । उद्यते ।

उद्गाहितं ति० उदृ-गह-णिच्-क्त । उपन्यसे, वस्त्रे, उदीर्णे,
प्रत्यायिते, याकृते च । [च । प्रगमे ति०]
उद्ग पु० उदृ-हन-अप् ति० । हस्तपुटे, वस्त्रौ, वायौ, प्रशंसायां
उद्गनं पु० उदृ-हन-अप् ति० । काष्ठतल्लयसाधनेऽधःस्थकाष्ठे
यदपरि निधाय काष्ठं तल्लये ।

उद्गर्षणं न० उदृ-घृ-ल्युट् । इष्टकया (भासा) गावादिघर्षणे ।
उद्गाट पु० उदृ-घट-णिच्-घञ् । राजस्वयङ्गस्थाने घट्टे ।
उद्गाटक पु० न० उदृ-घट-णिच्-ल्युट् । कृपात् जलोद्धार-
कार्ये यन्त्रभेदे (अरपट्ट) (पुरना) इति ख्याते । करणे ल्युट्
उद्गाटनमप्यत्र न० । भावे ल्युट् उद्गाटनम् । प्रतिबन्धनि-
रासे, कृतवन्धस्य बन्धापकरणे च न० ।

उद्गात पु० उदृ-हन-घञ् । आरम्भे, पादस्त्रवने 'प्राणेन
प्रेर्यमाणेन आपानः पीड्यते यदि । गला चोर्ध्वं निर्वर्त्तत
एतद्गुहातल्लय' मित्युक्तञ्च ज्ञाने प्राचायासाङ्गकृष्णभेदे,
उत्सृजे, स्रजरे, शस्त्रे, यन्त्रपरिच्छेदे च ।

उद्गंश पु० उद्गति । मसकदंशके (उगुण) कीटभेदे ।

उद्गान न० उदृ-दो-ल्युट् । वन्धे, चूलाग्रम्, बाहुवानले, मध्यतन्त्रे च
उद्गामन् ति० उद्गतं दामः । वस्त्ररहिते, अप्रतिबन्धे, स्वतन्त्रे,
अत्युपे च । उत्कृष्टं श्रेष्ठं दाम प्राशाख्यमस्त्रं यस्य । वस्त्रे पु० ।
उद्गाल पु० उदृ-दल-णिच्-अच् । बद्धवारकटको, वनकोट्टये
च । संज्ञायां कन् । वेदप्रसिद्धे ऋषिभेदे ।

उद्दिष्टं ति० उदृ-दिश-क्त । उपदिष्टे, अभिलषिते च कृन्द
शास्त्रे प्रसारविशेषज्ञानसाधने न० ।

उद्दीपनं न० उदृ-दीप-णिच्-ल्युट् । प्रकाशने, उत्तेजने च ।
ल्यु । अलङ्कारोक्ते रसाद्युद्दीपके चन्द्रादौ विभावे सा० श्प०
उद्दीष्टं पु० उदृ-दिश-घञ् । अनुसन्धाने, अन्वेषणे, अभिलाषे च
उद्दीष्टतस् अन्व० उद्दीष्ट-तसि ल्युट् एकदेशेनेत्यर्थे संज्ञेपाथे च ।

उद्द्राव पु० उदृ-द्रु-घञ् । प्रलावने ।
उद्घोत पु० उदृ-द्युत-घञ् । प्रकाशे । [प्रगल्भे, आहृते च ति०]
उद्घृत पु० उदृ-हन-क्त । राजमन्त्रे । वाक्यादिचञ्चले, अविनीते,
उद्घरणं न० उदृ-ह-भावे ल्युट् । सुतौ, वमने, ऋणशुद्धौ,
उन्मूलने च । कर्मणि ल्युट् । वानेऽज्जादौ ।

उद्घर्षं न० पु० उदृ-हृष-णिच्-घञ् । उल्लेखे ।
उद्घर्षणं न० उदृ-हृष-णिच्-ल्युट् । रोमाञ्छे ।
उद्घव पु० उदृ-ऊ-अप् । यज्ञाग्नी, कण्ठद्वयिते यादवविशेषे च
उद्घान न० उद्घोयतेऽस्मिन् धाञ्-ल्युट् । चूलाग्रम्, वमिते, उद्गते च
उद्घार पु० उद्घोयते उदृ-हृ-कर्मणि घञ् । कण्ठे । भावे घञ् ।
सुतौ, उद्घारे च । [इडे भारन्त्ये च ।]

उद्घुर ति० उद्गता धूरस्मात् प्रा० व० अच् सप्ता० । निर्भरे,
उद्घृत ति० उदृ-धू-क्त । उत्क्षिप्ते, उत्कम्पिते च ।
उद्घूननं न० उदृ-धू-णिच्-ल्युट् । उत्क्षेपणे ।
उद्घूलनं न० उद्गहितं धूलिं करोति उद्घूलि-णिच्-भावे ल्युट् ।
धूलिमर्द्दने । 'एलाववङ्गकर्पूरकस्तूरीमरिचत्वचाम् । चूर्ण-
स्योद्घूलनं देयं भोज्ये क्षीरेणुसन्धवे मांसमस्त्रभवेऽप्येवा' मि-
त्युक्तञ्च व्यञ्जनोपकरणे चूर्णभेदे च ।

उद्घृत ति० उदृ-हृ-धृ-वा क्त । उत्क्षिप्ते, भुक्तोन्मिते, कृतो-
द्घारे, घृष्टकृते, उच्छेदिते च । [उत्तरीयवर्जितवृत्ते ।]

उद्घृतपाणिं ति० उत्तरीयात् उद्घृतः बहिष्कृतः पाणिर्देन ।
उद्घमानं न० उद्घमति वह्निरत्र उदृ-धा-ल्युट् । चूलाग्रम्
उद्घा पु० उच्छ्रव्युद्गमं उच्छ्रयत् ति० । नदभेदे ।

उद्घमनं न० उदृ-वन्ध-ल्युट् । गलरज्जादिना कृतवन्धने 'उद्घ-
मनमृता ये चेति' स्मृतिः ।

उद्घुञ्ज ति० उदृ-वृध-क्त । विकसिते न्यायादिमते ज्ञातवस्तुनः
संविज्ञानादिना कृतोद्घोपने संस्कारे च । यथा कृत्स्नि-

दर्शनात् अनुभूतहस्तिपकसंस्कारस्य उद्वाधरूपे उद्दीपने
 कृते हस्तिपकः स्थायित्वे इति प्रबुद्धे जागरिते, उद्बुद्धो च
 जगद्वातीमिति स्मृतिः । [ननाय संस्कारोद्दीपने च
 उद्बोधे पु० उद्+बुध-वज् । किञ्चिद्बोधे न्यायादिमते स्मृतिज-
 उद्बुद्धे पु० उद्+भट्-अच् । कल्पे, तण्डु, लादेः प्रस्फोटनहेतौ
 न्यूपे, श्रेयशये महाशये, प्रवरे, अन्यथाद्भिर्भूते श्लोकादौ च
 उद्भव पु० उद्+भू-अप् । जन्मनि उत्पत्तौ । अपादाने अप् ।
 परमेश्वरे । [बु० भू० ल्युट् । चिन्तने ।
 उद्भावन न० उद्+भू-णिच्-ल्युट् । कल्पने, उत्पादने च । उद्-
 उद्भिज्ज् वि० उद्+भिज्जति किप् उद्भिज्ज् तथा सन् जायते
 जन-ड । भूमिसिद्धि जाते तरुणुमादौ 'उद्भिज्जाः स्या-
 वराः सन्ने वीजकाण्डप्ररोहिण्ये' इति मनुः ।
 उद्भिद् वि० भूमिसिद्धिर्नति उद्+भिद्-किप् । दृष्टत्वाण्युलम-
 वल्लीलतारूपे पञ्चविधे स्यावरभेदे । यागविशेषे पु० ।
 उद्भिद् वि० उद्+भिद्-क् । दृष्टादौ पञ्चविधे स्यावरे ।
 उद्भूत वि० उद्+भू-क् । उत्पन्ने । न्यायमते प्रत्यययोग्ये च
 उद्भेद पु० उद्भियतेरङ्गमल घञ् । रौमाद्धे । भावे घञ् । स्फुरणे
 उद्भस पु० उद्भास्यत्वनेन उद्+भस-घञ् अट्ठिः । उद्भगे ।
 उद्यत वि० उद्+यस-क् । उद्युक्ते, उद्दीकिते, प्रवृत्ते, अन्यथाध्याये च ।
 उद्यम पु० उद्+यस-घञ् अट्ठिः । उद्योगे ।
 उद्यान न० उद्+या-आधारे ल्युट् । आक्रीडे वने । भावे-
 ल्युट् । निःसारणे । कर्मणि ल्युट् । प्रयोजने ।
 उद्योग पु० उद्+युज-वज् । यत्ने, चेष्टायाश्च, उद्यमे च ।
 उद्ग पु० उन्नतिं क्रियति उन्द्-रक् । जलविडाले । (उद्गिरालं)
 उद्गघ पु० उद्गतोत्तरस्यो यत्नात् । रथकोषे । उद्गततरघटल्यः
 प्रसौ यस्य (तालचूडविहगे ।
 उद्गृह्ण वि० उद्+रिच-क् । अतिशयिते, अधिके, स्फुटे च ।
 उद्ग्रेक पु० उद्+रिच-घञ् । दृष्टौ, अतिशये, उपक्रमे च ।
 उद्गर्त पु० उद्+हृत्-घञ् । अतिशयिते, अधिके च ।
 उद्गर्तन न० उद्गर्तनेन उद्-हृत्-णिच्-ल्युट् । शरीरनिर्म-
 लीकरणद्रव्यादौ । भावे ल्युट् । त्रिलेपने, धर्पणे च । उद्+
 हृत्-ल्युट् । उत्पत्तने ।
 उद्गृह्ण पु० उद्गृह्णति उद्गं नयति पितृन् वरु अच् । पुले
 'प्रणमामि रघूहृ'मिति तन्मस् । उद्गं वरुति अच् ।
 प्रवहवायोर्दृष्ट्यति वायुभेदे,
 उद्गान्न पु० उद्गतं वान्मनजलसम्प्राप्तां प्रा० व० । निर्गदे
 गजे । उद्+वस-क् । उद्गीर्णे उद्गते च वि० ।
 उद्गासन न० उद्+चु० वस-ल्युट् । आरणे उद्+वस+णिच्-

ल्युट् । विमर्जने । [रूपे परिणये ।
 उद्गाह पु० उद्+वह-वज् । विवाहे भाय्यात्संसादकव्यापार-
 उद्गाह वि० उद्गतोत्तराद्धयस्य । उद्गस्योत्तितवाहौ 'उद्गाह-
 रिव वामन' इति रघुः । [तथा व्याकुलचित्ते, लुभिते च
 उद्गिग्न वि० उद्+विज-क् । उद्गयुक्ते, दुःखपरिहारात्मकं
 उद्गुत्त वि० उद्गतो हृत्तात् गति० । दृष्टे । उद्+हृत्-क् ।
 उत्क्षिप्ते, भुक्तोन्मते च ।
 उद्गिग्न पु० उद्+विज-घञ् । व्याकुलचित्ततायाम् विरहजल्ये
 दुःखोद्गमने, भवे च । गुहाकफवे न० । उद्गतोवेगो
 द्रुक्तात् । निश्चले, स्थिते । शीघ्रगमिनि च ।
 उद्गेल वि० उद्गतो वेलात् । अतक्रान्तमर्थान्दे ।
 उद्गेलन न० उद्+वेद-ल्युट् । हलापादयोर्वन्धने, उपश्लेधे च
 उद्गतं वेदनात् वि० । उन्मुक्तवन्धने वि० ।
 उद्गस उच्छे क्त्वा पर० अक० सेट् । उद्गसति औप्रासीत्
 उद्गस उत्क्षेपे उच्छे च(कणशयादाने) चु० अक० सेट् । उद्गसयति ते
 उन्द् क्तेदे रुधापर० अक० सेट् । उन्नति । औन्दीत् । [तार्थं
 उन्द्ग पु० उन्द्-अच् । मूषिके उर-उर । उन्द्गः उन्द्गुधा-
 उन्द्गकर्णौ स्त्री० उन्द्गुरस कर्णद्वयं पर्यमस्या । आशुकणस्याम्
 उन्द्गूर पु० उन्द्-जह । मूषिके ।
 उन्द्ग वि० उन्द्-क् किञ्च आर्द्रं (मिजे) दयापरे च ।
 उद्गत वि० उद्+नस-क् । उच्चै, महति च ।
 उन्न्तान्त वि० उद्गतं च तदानतश्च । उद्गनेचस्यानादौ ।
 उन्नति स्त्री० उद् नस-क्तिन् । दृष्टौ, उदये, गरुडभाय्यावाह्य ।
 उन्नत वि० उद्+नह-क् । उद्गते, उत्कटे च ।
 उन्नमिन् वि० उद्+नम-णिच्-क् । उत्तोलिते, उद्दीकिते च ।
 उन्न(न्ना)य पु० उद्+नी-अच् घञ् वा । कूपादितो जलादेरुत्तोलने
 उन्नयन न० उद्+नी-ल्युट् । वितर्के, उद्गं प्रापणे च ।
 उन्नस वि० उन्नता नासा यस्य नसादेशः । उन्नतनासिके ।
 उन्निद् वि० उद्गता निद्रा दृष्टा यस्य । विकसिते ।
 उन्नाजक पु० उद्+मज्ज-ल्युट् । 'कण्ठद्वये जले स्थित्वा तपः
 कर्त्तुं प्रवर्तते । उन्नाजकः स विन्देयलापसौलोक्तपूजित'
 इत्युक्तलक्षणे तापसे । जलादेरुपरि उत्तानावके वि० ।
 उन्नात्त पु० उद्+मद्-करणे क्त । धूमरे सुचक्रन्दृष्टे च ।
 कर्त्तरि क्त । उन्नादवति, अद्गवेषवति च वि० ।
 उन्नाद् वि० उद्गतो सदोहर्षोऽस्य । उन्नादसुक्ते । करणे अच्
 सादके द्रव्ये । [मग्न्ये च ।
 उन्नानस् वि० उद्भ्रान्तं मनोऽस्य । उत्कण्ठायुक्ते, अन्य-
 उन्नान्य पु० उद्+मन्य-वज् । वर्षे ।

उन्माद्यः पु० उन्माद्यतेऽनेन उद्+मद्य-करणे घञ् । आभिष-
दानेन मृगादिचमनार्थं निवेशिते कूटयन्त्रे (फाँद) इति
ख्यातिः । भावे घञ् । विलोयोत्सापने, हिंसने च ।
उन्मादः पु० उद्+मद-घञ् । चित्तविभ्रमे, भूताद्यावेष्टात् चित्त
स्थानवस्थितौ, विरहिणां स्मरणकृततावस्थामेदे, कायिकरोग-
कृते मतिभ्रमे च । [देवस्य वाद्यमेदे ।
उन्मादनः पु० उद्+मद-णिच्-ल्यु । उन्मासताकारके काम-
उन्मानं न० उद्+मा-करणे ल्युट् । उद्माने खर्षादेरुद्वुल-
मानसाधने, तोलकादौ, परिमाणमात्रे च । [प्रकाशिते च ।
उन्मिवित्ति वि० उद्+मिष-क्त । प्रफुल्ले, विकसिते किञ्चित्
उन्मीलनं न० उद्+मील-ल्युट् । उन्मेषे, विकाशने च ।
उन्मूल्य वि० उद्+जह् संखनस्य । उज्ज्वले, उद्युक्ते च ।
उन्मूढः वि० उद्गता सद्गता यस्मात् । त्वत्तुष्ट्रे, विकसिते च ।
उन्मूलनं न० उन्मूलनं+णिच्-ल्युट् । उन्मूलने उद्गतमूलकरणे ।
उन्मेषः पु० उद्+मिष-घञ् । चक्षुरादेरुन्मीलने, किञ्चित्काये च
उप अन्व० उप-क । अधिकार्ये, हीने, आसने, साक्षीये, सादृश्ये,
प्रतिबले-गुणाधाने, व्याप्तौ, पूजायाम् शक्तौ, आरम्भे,
दाने, दीपाख्याने, आस्यकरणे अत्यये, निदर्शने च ।
उपकारणं वि० उपगतः कर्तुं गतिः । निकटे, कष्टासने च ।
आमाने, अशानात् स्तुतिगतौ च न० ।
उपकरणं न० उपक्रियतेऽनेन उप-क-ल्युट् । प्रधानसाधक
रुच्येऽङ्गे यथानुमोजनमादौ व्यञ्जनादि, शयने खड्गादि, स्नाने-
ऽनुलेपनादि, पूजायां पुष्पादि । भूपादीनां क्लृप्तमारादि
परिच्छेदे च ।
उपकारः पु० उप-क-घञ् । प्रधानस्वानुगुणसंपादने, उपकृतौ
उपकारकं वि० उप+क-खुच् । उपकारकर्त्तरि । स्त्रीत्वे टापि
अतइत्वे उपकारिका । नृपालये, पटनिर्मितराजसदने च
उपकार्यं वि० उप+क-खत् । उपकारवोच्ये । राजालये,
पटनिर्मितराजसदने च स्त्री० टाप् ।
उपकुञ्चि स्त्री० उप+कुञ्ज-इ । कणजीरके । खुलि टापि
अतइत्वे । उपकुञ्जिकापल हत्यायां खुल्लैलायाञ्च ।
उपकुर्वाणः पु० उप-क-यानच् । सावधिकत्रयार्थकारिणि
वेदाध्ययनार्थं कश्चिन्नालं त्रयार्थव्रतधारिणि ।
उपकुल्या स्त्री० उप+कुल-क्यप् । पिण्डल्याम् उपगतः
कुल्यां कलिंसं सरः । कुल्यासने वि० । [जलाशये
उपकूपः पु० उपगतः कूपं गतिः । कूपसमीपस्थे खातरूपे
उपकृष्य पु० उप-कृष-घञ् । उपायज्ञानपूर्वकारम्भे, प्रथमारम्भे
निकिन्नायाञ्च ।

उपक्रोशः पु० उप+क्रुश-आज्ञाने घञ् । निन्दायाम् । आसद-
क्रोशे वि० । अन्वयी० क्रोशसमीपे अन्व० ।
उपक्रोष्टुः पु० उप+क्रुश-लृच् । गर्हमे । निन्दके वि० ।
उपक्रुप्तं वि० उप+कृप-क्त । विन्यसे, उपभोगार्थं प्रसूते च ।
उपगतं वि० उप-ग-क्त । स्वीकृते, उपस्थिते, ज्ञाते च । [च
उपगमः पु० उप+ग-घञ् अटद्धिः । समीपगमने, अङ्गीकारे, ज्ञाने
उपगतीति स्त्री० उप+गै-तिन् । आर्याविशेषे कन्दोभेदे ।
उपगृह्य वि० उप+गृह-खत् । आलिङ्गने, आह्वये च । भावे
खत् । आलिङ्गने ।
उपगृह्यनं न० उप+गृह-ल्युट् । आलिङ्गने, गृहणे च ।
उपग्रहः पु० उप+ग्रह-अप् । कारावन्दने, वन्दीकरणे, उपशोणे
अतकृत्तने च । कर्मणि घञ् । कारावन्दे वन्द्याम् । ज्योति-
भोक्ते यष्टवत्ये गगनस्थे ज्योतिःपदार्थे भूकतेत्यादौ च ।
उपग्राह्यं न० उप+ग्रह-खत् । उपग्रहे (मेड) ।
उपघातः पु० उप-हन-घञ् । अपकारे, नाशने, रोगे च ।
उपघ्नः पु० उप+हन-क नि० । आसदने आभवे ।
उपचक्रः पु० उपमितं चक्रणं तल्लयनामत्वात् । चक्रवाकपण्डिणि ।
उपचयः पु० उप+चि-अच् । दृष्टौ, उन्नतौ, ज्योतिषोक्तेषु कृत्तनः
तृतीयषष्ठदशमैकादशस्थानेषु च ।
उपचरितं वि० उप+चर-क्त । उपासिते लक्षणया बोधिते च ।
उपचर्या स्त्री० उप+चर-क्यप् । चिकित्सायां, सेवयाञ्च ।
उपचायः पु० उपचीयते संस्क्रियतेऽसौ नि० । यज्ञं संस्कृतान्नौ ।
उपचारः पु० उप+चर-घञ् । चिकित्सायां, सेवायां, व्यवहारे,
उक्तोक्ते, लक्षणया शक्यार्थत्वागेनान्यार्थपरत्वकल्पने, अवयवार्थ-
वाक्येन सन्तोषकरणे च उपचारपदं न चेदिति कुमारः ।
उपचितं वि० उप+चि-क्त । दग्धे, सन्देहे, सञ्चिते, समा-
हिते, अवयववद्व्या वज्रवीभूते च ।
उपचिता स्त्री० उपगता चित्तं वर्षम् । उत्तुरपगर्हाम् चित्ता-
तारासमीपस्थायां स्थातौ च ।
उपच्छन्दः पु० उप+छन्द-घञ् । सहृणार्थं मार्शनेऽनुरोधे च ।
तस्मिन्नुपच्छन्दयति प्रयोज्यमिति रघुः ।
उपजाति स्त्री० वर्षवृत्ते कन्दोभेदे ।
उपजापः पु० उप+जप-घञ् । भेदे, विच्छेदे, उपजापः कृतस्ते-
नेति साचः । उपांशुजपे च ।
उपजिह्वा स्त्री० उपगता जह्मसखी जिह्वा यस्याः । काकी
भेदे । प्रा० स० । उपरिस्थायां जिह्वायाञ्च (यातजिभ) ।
उपजीविका स्त्री० उपजीवयति उप+जीव-करणे कर्तृलोप-
चारात् खलु अत इज्यम् । जीवनीपायभूतायां वृत्तौ ।

उपजीविन् लि० उप+जीव-णिनि । आश्रिते ।
 उपजीव्य लि० उप+जीव-ण्यत् । आश्रये ।
 उपज्ञा स्त्री० उप+ज्ञा-कर्मणि अङ् । विनोपदेशेन खयसद्भावे
 प्रथमं ज्ञासमाने । भावे अङ् । आद्ये ज्ञाने । [उपायने
 उपढौकन न० उप+ढौक-कर्मणि ल्युट् । (भेट) उपहारे
 उपत्यका स्त्री० उप+त्यक् । प्रसृतस्वास्वायां भूमौ ।
 उपदंश पु० उप+दंश-घञ् । मद्यपानरौचके (चाटनी) भक्ष्य
 द्रव्यं, भक्ष्यद्रव्योपकरणमाले, उपस्वरोगभेदे च ।
 उपदर्शक पु० उप+दर्श-णिच्-खुल्ल । हारपात्रे । दर्शयितरि लि०
 उपदा स्त्री० उप+दा-अङ् । उत्कीर्णे, उपढौकने च ।
 उपदेश पु० उप+दिश-ञ् । मन्त्रादिकवचने, अनुशासने,
 हितकथने, प्रवर्तकशुद्धि च ।
 उपद्रव पु० उप+द्रु-ञ् । उत्पाते शुभाशुभसूचके भूकम्पादौ,
 रोगजन्येऽन्यकिन्हे-पिपासादाहदादौ विकारे च ।
 उपद्रुत लि० उप+द्रु-क्त । व्याकुले, प्राप्नोपद्भवे च ।
 उपधा स्त्री० उप+धा-अङ् । 'धर्माधिकारमौलैश्च प्रत्येकं परि-
 शोधने । उपेत्य धीयते यस्मादुपधा तेन कीर्तिते'त्युक्ते
 धर्माधीत्युपन्यासेन मन्त्रिणां परीक्षणं, व्याकरणोक्ते,
 अत्यवशान् पूर्ववर्णे च ।
 उपधातु पु० उपमितः धातुभिः । स्वर्णादिप्रधानधातुसदृशेषु
 'सप्तोपधातवः स्वर्णभाजिकं तारभाजिकम् । तत्वं कांश्चिच्च
 रीतिश्च विन्दूरक्त गिलाजत' इत्युक्तेषु सप्तसु द्रव्येषु,
 शरीरस्थेषु रसादिजन्येषु सप्तदुग्धादिषु च ।
 उपधान न० उपधीयते शिरोऽतः । (शशिश्) शिरोधाने, प्रणये,
 व्रतभेदे, विषे च । [शनकूमे कपटे, रयचक्रे च ।
 उपधि पु० उप+धा-क्ति । अन्यथास्थितस्य वस्तुनोऽन्यथा प्रका-
 उपधूपित लि० उप+धूप-क्त । आसन्नगरणे, सन्नापयुते च ।
 उपधृति स्त्री० उप+धृ-क्तिन् । किरणे ।
 उप(पा)भ्रामीय पु० उच्यते भ्राम्यतेऽनेन उपधानजोडस्त्वलो-
 ज्ञावर्जभाषः । यद्यप्योः परपोः उच्चार्यमाणे विचर्गसदृशे वर्ण-
 भेदे तस्य व्यञ्जिका अर्धं विचर्गाकारा रेखा । उपाधानीयश्च
 उपनत लि० उप+नम-क्त । उपस्थिते, प्राप्तो च ।
 उपनय पु० उप+नी-अच् । उपनये 'मृद्वोक्तकर्षणा येन
 समीपं नीयते युरोः । बालो वेदाय तद्योगादबालस्थो-
 प्रनयं विदुरिति स्मृत्युक्ते संस्कारविशेषे । न्यायमते
 यो यो धूमवान् स वह्निमान् अयमपि तथेत्यादिवाक्यरूपे
 न्यायावयवभेदे, ज्ञानलक्षणाज्ये ज्ञानभेदे च ।
 उपनयन न० उप+नी-ल्युट् । स्मृत्युक्ते संस्कारभेदे उपनयार्थे

उपनाह पु० उप+नह-वञ् । वीणायां तन्त्रवन्धनस्थाने, वृक्षा-
 दुपशमार्थं लेपनद्रव्ये च । [द्रव्ये ।
 उपनिधि पु० उप+नि+धा-क्ति । न्यासे विज्ञानेन स्थापिते
 उपनिषद् स्त्री० उपनिषीदति प्राप्नोति ज्ञानात्मभावेऽनया ।
 उप+नि+सद-किप् । ज्ञानविद्यायां, तत्प्रतिपादके वेद-
 शिरोभागे वेदान्ते च । [वीथौ राजमार्गे ।
 उपनिष्कार न० उपनिष्कारिणि सैव्यान्त्य (उप-निष्-क+अप् ।
 उपनिष्क्रमण न० उप+निस्-क्रम-ल्युट् । राजपथे ।
 उपनेत्र न० उपगतं नेत्रम् । नेत्रसमीपे धृते काचादिनिर्मिते
 नेत्रोपकारके द्रव्ये (चसमा) ।
 उपन्यास पु० उप+नि+अव-वञ् । वाक्योपक्रमे ।
 उपपति पु० उपमितः प्रत्या । जारे ।
 उपपत्ति स्त्री० उप+पद-क्तिन् । युक्तौ, चङ्गतौ च ।
 उपपद् न० उपोच्चारितं पदम् प्रा० सं० । समीपोच्चारिते
 नामोत्तरे उच्चारिते शर्कवर्णमार्दिक्रमे शब्दे, व्याकरणे प्रत्य-
 यादिविधायकस्त्वले सप्रत्ययनपदेन निर्दिष्टमाने पदे च । यथा
 कर्मण्यखण् इत्यादौ कर्माधीतिसप्रत्ययनं पदम् अण्प्रत्ययवि-
 धाने उपपद्म् । [रघुः ।
 उपपन्न लि० उप+पद-क्त । युक्तियुक्ते, 'उपपन्नं ननु शिवमिति
 उपपातक न० उपमितं पातकेन । मोक्षधादिक्रमे पात्रे ।
 उपपादन न० उप+पद+णिच्-ल्युट् । युक्त्या समर्थने
 सम्यक्प्रतिपादने च । [प्रतिपादिते च ।
 उपपादित लि० उप+पद+णिच्-क्त । युक्त्या समर्थिते, सम्यक्
 उपपुर न० उप समीपे इरम् । इरसमीपे शास्त्रानगरे ।
 उपपुराण न० उपमितं पुराणेन । सर्गप्रतिसर्गाद्युक्तिरूप-
 इराण्यवयवयुक्तेषु सनत्कुमाराद्युक्तेषु अष्टादशसु ग्रन्थेषु ।
 उपश्रव पु० उप+श्रु-अप् । गगनादुल्कापातादिक्रमे उपद्भवे,
 तन्द्रार्कपहणे च ।
 उपश्रुत लि० उप+श्रु-क्त । शीघ्रिते, यस्मै चन्द्रार्के च उपश्रुते च ।
 'उपश्रुतं पाठभेदे' इति भाषः । [शोपकारके ।
 उपभूषण न० उपभूषतेऽनेन ल्युट् । चण्डाचारारादौ भूष-
 उपभोग पु० उप+भुज-वञ् । भोजनादिजन्ये सुखानुभवे भोगे
 उपमर्ह पु० उप+मर्ह-वञ् । आलोडने, हिंसने, पूर्वधर्माधिना
 शनेन धर्मान्तरोत्पादने च । [वा० १०प०
 उपमा स्त्री० उप+मा-अङ् । सादृश्ये, अर्थावह्वारभेदे च ।
 उपमान न० उपसीयतेऽनेन उप+मा-ल्युट् । सादृश्यज्ञानसाधने
 सादृश्यप्रतियोगिनि च, येन सादृश्यं भवति तस्मिन्, यथाचन्द्र
 इव सुखसित्यादौ चन्द्र उपमानम् । भावे ल्युट् । सादृश्यज्ञाने

उपमिति स्त्री० उप+भि-क्तिन् । सादृश्यज्ञाने उपमायाम् ।
 उपमेय वि० उपमीयतेऽसौ उप+भि-यत् । सादृश्याभ्ये
 यथा चन्द्रश्च सखमित्वादौ सुखम् ।
 उपमेयोपमा स्त्री० अर्थालङ्कारभेदे साहि० १०५० ।
 उपयन्तृ पु० उप+यन्-ल्युट् । स्त्रियो विवाहकर्तारि पत्न्यौ ।
 उपयम पु० उप+यम्-वञ् अट्टिङिः । विवाहे । वा वृद्धिः ।
 उपयमचात् । [वैवाहिके मन्त्रे ।
 उपयमन न० उप+यन्-ल्युट् । विवाहे । करणे ल्युट् ।
 उपयाचकवि० उपगम्य याचकः याच-खलुम् । समीपे आगम्य
 याचजाकर्तारि । [देवाय देवे पञ्चादौ च ।
 उपयाचितकन० उप+याच-क्त सार्धे कन् । प्रार्थिते, स्नेहसिद्धये
 उपयुक्त वि० उप+युज-क्त । न्याये, रविते, भुक्ते च ।
 उपयोग पु० उप+युज-वञ् । आवरणे भोजने, इष्टसिद्धि-
 साधने व्यापारे च । [साधनतायाम्, प्रयोजने च ।
 उपयोगिता स्त्री० उपयोगिनी भावः तत् । आनुकूल्ये, इष्ट-
 उपयोगिन् वि० उप+युज-घिणुन् । इष्टसाधने अनुकूले
 उपयुक्ते च । [सनेवासक्ते, रञ्जनद्वेणे रक्ते च ।
 उपरत पु० उप+रन्ज-क्त । राज्ञ्यसे चन्द्रे सूर्ये च । व्य-
 उपरक्षण न० उप+रक्ष-ल्युट् । रक्षार्थं सैन्यादिस्थापने ।
 उपरत वि० उप+रन्-क्त । विरते, निहते, ऋते, सर्व-
 कामान्तर्ये च ।
 उपरतस्युह वि० उपरता निवृत्ता स्युहा यस्य । सत्यपि जीवने
 स्नातिते, विषयभोगादौ च अत्यन्तनिवृत्ताभिलाषे । 'पित-
 र्युपरतश्च' इति श्रुतिः ।
 उपरति स्त्री० उप+रन्-क्तिन् । विरतौ, लभ्यप्राप्तादौ हासिन्ये,
 विषयेभ्य इन्द्रियाणां निवारणे, विहितकर्मणाम् विघा-
 नतद्वारागच्छे सत्यासि 'पुनर्थः कर्मणा नेति धीर्या सोपप-
 रतिर्भवेदित्युक्तरूपायां बुद्धौ च ।
 उपरत्न न० उपमितं रत्नेन गति० । मणिसदृशेषु 'उपरत्नानि
 काचच कर्पूरीऽश्वा तथैव च । कृतायुक्तिसंघा यच्च
 द्रव्युक्ताच्चादिषु । [च 'फेनोपरमे दद्यादिति' वैद्यकम् ।
 उपरत्न पु० उप+रन्-वञ् अट्टिङिः विषयवैराग्ये, निवृत्तौ ।
 उपराग पु० उप+रन्ज-वञ् । रवित्चन्द्रयोर्पक्षे । यक्षणाच्च
 राज्ञधिष्ठितभूमिच्छायाया चन्द्रस्य, चन्द्रमण्डलेन च रवे
 मण्डलाच्छादनमिति सिद्धान्ते स्थितम् ।
 उपरि अव्य० ऊर्ध्वं +रिल् उपादेशश्च । प्रथमपञ्चमीषष्ठ्य-
 नार्थवृत्तेः ऊर्ध्वशब्दसार्धे ।
 उपरिष्ठात् अव्य० ऊर्ध्व-रिष्ठाति उपादेशश्च । उपरिष्ठात्सार्धे

उपरोध पु० उप+रुध-घञ् । आनुकूल्यं कथनरूपेऽपरोधे,
 समीपे रोधने च । [वि० ।
 उपरोधक न० उप+रुध-खलुल् । वासवद्वे । अनुरोधकर्तारि
 उपल पु० उपनीयते उपलौक्यते गिरिरनेन नी-ड नस्य लत्वम् ।
 प्रस्तरे । अर्थ आदिवाद् । प्राप्तावचित्तायां रुदि स्त्री० ।
 उपलक्षण समीपस्थस्य स्वसंबन्धिनश्च लक्षणं ज्ञानं यस्मात् ।
 खस्य स्वान्यस्य च अजहत्सार्धवा लक्षणाया बोधके शब्दे
 यथा काकेभ्योर्दधि रक्ष्यतामित्यत्र काकपदं खस्य स्वान्या-
 देः वादेच बोधकम् । [उपलब्धेरिति' वेदान्तसूत्रम्
 उपलब्धि स्त्री० उप+लभ-क्तिन् । ज्ञाने, प्राप्तौ च । 'नाभाव
 उपलब्ध पु० उप+लभ-घञ् सुम् च । लाभे, ज्ञाने च ।
 उपलिङ्ग न० उपमितं लिङ्गेन । लोकाभिज्ञसाधनभावेन
 लिङ्गेनावुपायकेन सट्टे अलौकिकसाधनभावके अरिष्ट-
 सूचके भूकन्यादौ उपद्रवे ।
 उपवट पु० उपमितो वटेन । वटवृक्षसदृशे प्रियासालवृक्षे ।
 उपवन न० उपमितं वनेन । वनतुल्ये कलिसि आरोपितवृक्ष-
 समूहे उद्याने । [वर्णमयत्वं न० ।
 उपवर्ह पु० उप+वह-घञ् । शिरोधाने (वालिश) ल्युट् । उप-
 उपवस्य पु० उप+वस-अथ । यासि ।
 उपवास पु० उप+वस-घञ् । 'तपनोदयमारभ्य वासावकर्म-
 भोजनम् । उपवास इति ख्यात' इति स्मृत्युक्ते अनाहारे ।
 उपवाह्य पु० उप+वह-खलुत् । राजवाहके ।
 उपविष पु० उपमितं विषेन । 'अर्कजोर्' कुहीचीरं तथैव
 कलिहारिका । धस्तूरः करवीरश्च पञ्च चोपविषाः स्मृता
 इत्युक्तेष्वर्कजीरादिषु ।
 उपवीत न० उप+अज-क्त-वीभावः । वहिर्भूतदक्षिणहस्ततया
 वामांशस्यापिते कार्पासे यश्चक्रे ।
 उपवीतिन् वि० उपवीतं विदातेऽस्य । यज्ञोपवीतवति ।
 उपवृंहित वि० उप+वृन्-क्त । वर्द्धिते ।
 उपवेद पु० उपमितः वेदेन । वेदसदृशे आयुर्वेदादौ ।
 उपव्याघ्र पु० उपमितो व्याघ्रेण । व्याघ्रतुल्ये गृगालके
 (चितावाच) चित्काख्ये पशुभेदे ।
 उपशम पु० उप+शम्-वञ् अट्टिङिः । इन्द्रियाणां निवृत्ते,
 दृष्टानाग्नौ, रोगप्रतीकारे, शान्तौ च ।
 उपशय पु० उप+शी-अच् । समीपशयने, 'औषधान्विहार-
 आहृषयोगं सुखावहम् । विद्यादुपशये व्यापेरिति' वेदा-
 कोक्ते उपयोगभेदे च ।
 उपश्रव्य न० उपगतं श्रव्यम् अस्थिस्रवणं (भागाड) । ग्रामान्ते

उपशाय पु० उप+शाय-ञञ् । आभिकभटानां पर्याविण्य शयने ।
 उपश्रुति स्त्री० उप+श्रु-क्तिन् । अङ्गीकारे देवगुभागुभग्नौ च ।
 उपश्लेष पु० उप+श्लेष् एकदेशेन श्लेषः संबन्धः । आधाराधि-
 ययोरेकदेशसंबन्धे । यथा गृहपटयोः । [रिणि लि०]
 उपश्लोक न० उप+श्लो-ञञ् । स्तूणायास् । स्तम्भका-
 उपसंग्रह पु० उप+सम्+ग्रह-ञञ् । पादसंग्रहपूर्वकानसंस्कारे
 उपसंयम पु० उप+सन्+यम-ञञ् अट्टिः । उपसंहारे ।
 उपसंख्यान न० उपसंख्यानतेऽनेन खेज्-ल्युट् । परिधानवस्त्रे ।
 उपसंहार पु० उप+सम्+ह-ञञ् । समामौ,संग्रहे च ।
 उपसर्जि स्त्री० उप+सर्ज-क्तिन् । सेवायां,सङ्कमाने,प्रतिपादने च
 उपसन्न लि० उप+सर्ज-क्त । उपस्थिते, निकटागते च ।
 उपलब्ध लि० उप+लब्ध-क्त । यथार्थकृते पौलिते पथौ ।
 पाक्षेन संस्कृते सांसादौ,प्रथामे, स्तुते च । [धानाद्योपगमे ।
 उपसर पु० उप+ह-ञञ् । स्तौगव्यादिषु पुंसवादीनां गर्भां
 उपसर्ग पु० उप+हज-ञञ् । रोगविकारे उपद्रवे, शुभाशुभ-
 सूचके महाभूतविकाररूपे उत्पाते, व्याकरणोक्तेषु "नि-
 पाताश्चादयोऽन्वाः प्रादुप्रसर्गकाः । द्योतकत्वात् क्रिया-
 योगे लोकादवगतत्वादेनैत्युक्तलक्षणेषु क्रियायोगे प्रादिषु च
 उपसर्जन न० उप+हज-ल्युट् । असंख्ये गौणे, विशेषणे,
 व्याकरणोक्ते समासशब्दे प्रथमाननिर्दिष्टे च ।
 उपसर्ग्य स्त्री० उपसिञ्जतेऽनौ ह-यत् । गर्भग्रहणयोग्यायाम्
 क्लृप्तत्वां गमि । [कन् । चन्द्राकर्मसीमे मण्डलाकारे परिधौ
 उपसूर्य्यक न० उपगतं सूर्य्यं सूर्य्यसिच चन्द्रं वा संज्ञायां
 उपसूर्य्यकमण्डल न० उपसूर्य्यकं मण्डलं वेदनम् कर्मां ।
 चन्द्राकर्मवेदने परिधौ । [युक्ते, विष्टटे च लि० ।
 उपसृष्ट न० उप+हज-क्त । मधुने । व्याकरणोक्ते प्राद्युपसर्ग-
 उपसृष्टे पु० उप+सिच+ञञ् । सेचनेन स्रष्टृकरणे ।
 उपस्कार पु० उप+ह-ञञ् सृष्ट् च । व्यञ्जनादिसंस्कारके पिष्ट
 भन्याकहरिद्रादौ (वाटना) गृहोपकरणे दण्डदृष्टलादौ च
 उपस्थात् लि० उप+स्था-लच् । सेवके, उपगते, स्तुतिभेदे च ।
 उपस्थान न० उप+स्था-ल्युट् । उभेत्य स्थितौ,नसंस्कारे च
 उपस्थित लि० उप+स्था-क्त । समीपस्थिते, प्राप्ते, आगते च
 उपस्यर्श पु० उप+स्यृ-ञञ् । स्पर्शे, स्नाने च । उपस्यं स्त्र्यने
 ग्रन्थिवागयत् । विविधना जलपानपूर्वके सुखादिस्पर्शरूपे
 वैधाचमने । तथेत्युपस्यंति रघुः ।
 उपस्यृष्ट लि० उप+स्यृ-क्त । आचाने कृताचमने, समीपे
 आमनादौ सृष्टे च । [हारसमीपे अव्य० ।
 उपहार पु० उप+ह-ञञ् । (भेट) उपढौकये । अव्ययी० ।

उपहार पु० उप+ह-ञञ् । युद्धे । निर्जने निकटे च न० ।
 उपांशु अव्य० उप+अनु-ञञ् । निर्जने अप्रकाशे च । 'जिह्वोष्ठौ
 बालवेत् किञ्चित् हेतुमागतमानसः । निजान्नवशयोऽयः
 स्वादुपांशुः स जपः स्मृत इत्युक्तलक्षणे सन्नादेर्जपे पु० ।
 'उपांशुः स्वाच्छतयुग इति अनुः ।
 उपाकरण न० उप+आ+ह-ल्युट् । उपनयनपूर्वकं वेदस्य
 ग्रहणे, आचरणं पूर्णिमायां कर्तव्ये वैधकर्मविशेषे, संस्कार-
 रपूर्वकं यत् पशूनां हनने, आरम्भे च ।
 उपाकर्म्म न० उप+क-मनिन् । उपाकरणस्यार्थे ।
 उपाकृत लि० उप+आ+क-क्त । यत्ने हननार्थं कृतसंस्कारे
 पशौ, आरम्भे च ।
 उपाख्यान न० उप+आ+ख्या-लुट् । पूर्ववृत्तकक्षणे, 'राजो
 य ख्यानमलेवेति महाभारतम् । कथनमाले च । [गमने च ।
 उपागम पु० उप+आ+गम-ञञ् अट्टिः । स्त्रीकारे,स्त्रीपा-
 उपाङ्ग न० उपसितमङ्गेन गतिः । अङ्गसङ्घे प्रधानोपयोगिनि
 'साङ्गोपाङ्गेरिहोदिता' इत्यमरः ।
 उपाजे अव्य० उप+अज-के वीभावामावः । दुर्बलस्य वलाधाने
 उपात्त लि० उप+आ+दा-क्त । गृहीते, प्राप्ते च 'अयं
 केविदुपात्तस्येति स्मृतिः । अन्तर्गतमदे गजे पु० ।
 उपात्य पु० उप+अति+इण-अच् । लोकशस्त्राचाराति-
 क्रमे, व्यतिक्रमे,कर्मोक्तक्षणे, नाशे च ।
 उपादान न० उप+आ+दा-ल्युट् । ग्रहणे, स्वस्वविषयेभ्य
 इन्द्रियाणां निवारणरूपे प्रत्याहारे, कार्यजननाधिसंपादी-
 यमाने कात्यायनिते कारणे, यथा स्रदादि घटादेः, स्वर्णादि
 अलङ्कारादेः, जननार्थं गृह्यते । तच्च सर्वदा कात्यायनसुगतम्
 उपादेय लि० उप+आ+दा-यत् । उत्कृष्टे, पाक्षौ, प्रधाने,
 विषये च उपादेये शुणो भवेदिति भट्टकारिका ।
 उपाधि पु० उप+आ+धाञ्-कि । धर्मचिन्तायास्, विशेषण्ये
 उपाधिर्भिद्यते न तु तद्वानितिसांख्यसूत्रम् । स्वधर्मस्थान्य-
 गततयावभासके, यथा दर्पणादि स्वरगतं नीलिमादिकं
 स्वपतिविविक्ततत्त्वस्वरगततया, जवापुष्पं च स्वरगतं रक्तत्वं
 स्वदिकगततयाऽवभासयति अतोऽत्र दर्पणादि नीलिमाद्य-
 वभासने उपाधिः । स्वावसते हेतुव्यभिचारोद्भावाके
 साध्यव्यापके साधनाव्यापके पदार्थे च ।
 उपाध्याय पु० उपेत्याधीयतेऽस्मात् उप+अधि+इङ्-ञञ् ।
 'एकदेशेन वेदस्य वेदाङ्गावपि वा पुनः । 'योऽध्यापयति
 दत्ताष्टसुपाध्यायः स उच्यते' इति मनुक्तलक्षणे वेदैकदेश-
 तदङ्गाध्यापके । स्त्रियां ङीप् उपाध्याया उपाध्यायीतिरूप-

इयम् । उपाध्यायस्य पत्नीत्यर्थे ङीष् आनुक् वा उपाध्या-
यानी उपाध्यायो च । [कायाम् ।

उपानह् स्त्री० उप+आ+नह्-ङिप् उपसर्गदीर्घः । चर्मपाद-

उपान्त पु० उपमितसन्नेन प्रा० स० । निकटे, प्रान्ते च ।

उपान्त्य लि० उपान्ते भवः यत् । अन्तासमीपभवे ।

उपाय पु० उप+अय+घञ् । साधने, उपगमे, राज्ञां रिपु-
निराकरणहेतुषु सामादिसु च । [गघने च ।

उपायन न० उप+अय-ल्युट् । तोषकारके उपहारे, समीप-
उपारत लि० उप+आ+रत-क्त । निवृत्ते 'उपारताः पश्चिम-
रालमोचरादि'ति भारविः ।

उपालम्ब्य पु० उप+आ+लभ-घञ् सम् च । निन्दार्पूर्वक-
दृष्टवचने, परस्परदूषणे च ।

उपाहृत्य लि० उप+आ+हृत-क्त । नृणां पण्यनाय पुनः पुन-
र्भूमिनिष्ठितेऽर्थे, प्रतिनिष्ठिते च । [लि० ।

उपासक लि० उप+अस्-यत् । उपासानकर्त्तरि, सेवके च
उपासक्य पु० उपासक्यने शरा अन् । उप+आ+अन्ज-घञ् ।

तृणे । [सेवने । युच् । देवताद्वाराधने स्त्री० ।

उपासन न० उप+अस-लोपे ल्युट् । शराभ्यासे । आस+ल्युट्
उपासित लि० उप+आस-क्त । सेविते, कृतोपासने देवादौ च ।

उपासि स्त्री० उप+आस-ङिप् । उपासनायाम् 'वदुपासिम-
भाववेति' कुचुमाञ्जलिः ।

उपाहित पु० उप आसन्नमहितं यतः । उल्कापातादौ अग्न्यात्मा
तर्ह्ये उपहृते । उप+आ+धा-क्त । आरोपिते, योजिते च लि०

उपेक्षक लि० उप+ईक्ष-यत् । विवादिनो जयपराजयासंक्षेपे,
तत्कृतहर्षविषादभ्युत्थे, उदासीने, प्रतीकारावृत्तये च

उपेक्षा स्त्री० उप+ईक्ष-अ । त्यागे "इदं न मनः स्यादिति"-
आभेदे, औदासीन्ये, अनपेक्षणे च ।

उपेन्द्र पु० उपगत इन्द्रम् अनुजलात् । विष्णौ । स हि
कश्यपात् अदितौ इन्द्रादपरं वामनरूपतया संजातः ।

उपेन्द्रवज्रा स्त्री० एकादशाक्षरपादके कन्दोभेदे ।

उपेय लि० उप+एय-यत् । उपायसाध्ये, प्राप्तये च ।

उपोढ लि० उप+वृष्-क्त । सन्निवेशविशेषयुक्ते व्यडे सैन्धवे
निकटे, जडे कृतविवाहे च ।

उपोत्तम लि० उपगतसुत्तमसन्त्यम् । अन्तासमीपे उपान्ते ।

उपोदकी स्त्री० उपगतसुदकसम् । पूतिकायाम् (पुदशक ।

उपोद्घात पु० उप+उद्+हन्-घञ् । प्रकृतोपपादके उदाहरणे
प्रकृतार्थे वर्षयित्तमर्थान्तरवर्णने, "चिन्तां प्रकृतसिद्धांशोऽ-
योद्घातं विदुर्बुधा" इत्युक्तवचनार्थायां चिन्तायाश्च ।

उपोषण न० उप+उष-ल्युट् । उपवासि अहोरात्राभोजने ।

उपोषित न० उप+वस+भावे-क्त । उपवासे । कर्त्तरि क्त ।

उपवासकर्त्तरि लि० । [धान्यादौ कौत्से ।

उप्प लि० वप-क्त । कृतवापे धान्यादौ । अधिकरणे क्त । उप्प-

उप्पज्झ लि० पूर्वसुप्पं पश्चात् कष्टं पूर्वकालेत्यादि स० । बीज
वपनानन्तरं कष्टे कौत्से (बीजाकृते कौत्से) । (काण्डान) ।

उब्ज आर्जवे तृदा० पर० अक० सेट् । उज्जति औज्जित् ।

उभ लि० द्विव० । उ-भक् । द्विविशिष्टार्थे । अस्स समासादि
द्वौ प्रयोगो नास्ति । [ऽर्थे ।

उभय लि० उभौ अथयवौ यस्य उभ+अयट् । द्विविशिष्टे-

उभेयतस् अय्य० अम-तस्मिन् द्वौ अयः । उभयपार्श्वे ।

उभयथा अय्य० उभ+थाच् । द्वौ अयः । उभयप्रकारेणेत्यर्थे

उभयद्युस् अय्य० उभ-द्युस् द्वौ अयः । उभयदिनयोः ।

यद्युस् । उभयेद्युरयत् ।

उभ् अय्य० उ-हुस् । रोषे, स्त्रीकारे, प्रश्ने च ।

उमा स्त्री० श्रीः शिवस्य मां लक्ष्मीः । दुर्गायाम् "उमेति माता

तपसे निषिद्धा पश्चादुमाख्यां सुखसुखी जगामे"ति निरुक्तायां

पार्ष्वत्याम् । उं शिवं मांति पतित्वेन मलयते मा+क ।

शिवपत्न्याम् । ने-मक् संप्रसारणम् । हरिदायाम्

अतसीदृष्टे (महिना) कीर्त्तौ, कान्तौ, शान्तौ च ।

उमाकट पु० उमाया अतस्या हरिद्राया वा रजः कटश्च ।

अतस्या हरिद्रायाश्च रजसि । [मिश्रादयोऽप्यत्र ।

उमाधव पु० उमाया धवः प्रतिः इत० । सहदेवे । उमाकान्तो-

उमासुत पु० इत० । कर्त्तृकेये । उमापुलादयोऽप्यत्र ।

उम्भ पत्नी तृदा० पर० सक० सेट् । उम्भति औम्भीत् ।

उर गतौ (सौतः) पर० सक० सेट् । ओरति औरीत् ।

उरण पु० उरुषा मन्वति उरस्+गम-ङ् सलोपश्च । सर्पे,

तद्देवताके अश्लेषान्तरात् च ।

उरगाशन पु० उरगामन्नाति उरग+अश्न-ल्युट् । उप० स० ।

गर्हणे । ल्युट् । उरगाशनम् सीसके न० ।

उरण पु० कट० क्यु, धातोरुच् । मेघे । [(दादमर्हण) दृक्ते ।

उरणाच्च पु० उरणस्य मेघस्य अलोच अजि पृथग् यस्य । दद्रुघ्ने

उरञ्ज पु० उरु उत्कट भ्रमनि भ्रम-ङ् प्रयोः उलोपः । मेघे ।

उररी अय्य० वे-ररीक् । अङ्गीकारे, विसारे च ।

उररीकृत लि० उररी+क-क्त । अङ्गीकृते, वित्तुते च ।

उरुज्ज्वल पु० उरुज्ज्वलतेत्यनेन कट-विष्-व ह्रस्वः । कण्ठे ।

उरस् न० ऊ-असुन् धातोश्च । वक्तव्यत्वे ।

उरसिज पु० उरसि जायते जन-ङ् त० । सप्तम्या अनुक् ।

स्त्रीवचोजाते स्मने ।

[प्रशस्तवचोयुते ।

उरसिल वि० प्रशस्तसरोऽक्षस्य प्रागक्ष्ये मलर्षीय इलच् ।

उरस्कट पु० उरः कश्चते आद्रियतेऽनेन कट-वजर्षे क ।

बालानासुत्तरीयभेदे तद्विषये यत्रोपवीताकारे वस्त्रभेदे च ।

(वुकवाकाङ्) ।

[उरस्त्राणमण्यत् न० ।

उरस्त्र न० उरस्त्रायते त्रै-क । वचोरचने कवचे । ल्युट् ।

उरस्य पु० उरसा निर्मितः उरस्य-यत् । स्त्रजाते औरसे पुत्रे

उरस्यत् वि० प्रशस्तसरोऽक्षस्य प्रागक्ष्ये भवत् मस्य वः ।

प्रशस्तवचोयुते ।

उरी अच् वेञ् रीक् । अङ्कोकारे, विसारे च ।

उरीकार पु० उरी-क-वञ् । स्त्रीकारे, विसारे च ।

उरीकृत वि० उरी-क-कृत । अङ्गीकृते, विसृते च । [वा डीप्

उक् वि० ऊर्णु-कु तुलोपो ह्रस्व । विद्याये, महति च स्त्रियां

उरुक्रम पु० उरुमहान् क्रमः पादोर्विक्रमो वा यस्य । विष्णौ

उरुवक् पु० उरु-व-जक आलोपञ् । एरयल्लुहणे रतैरगले च

उरीज पु० उरम् जन-०त० । स्त्रीस्मने । [माकडसा] मर्कटके

उर्णनाभ पु० उर्णव कृतं नामो गर्भेऽस्य अन् सभा-०त्तस्य ।

उर्णा स्त्री० ऊर्णयते आच्छादायते ऊर्ण-ड ह्रस्व । मेपादिभ्योऽणि

उर्द्वे माने खादे च सक० क्रीडायाम् अक० आ० आत्म० सेट् । उर्द्वे

उर्द्वे पु० उर्द्व-रक् । जलविडाले (उद्दिराल)

उर्वे हिंसायां आ० पर० सक० सेट् । उर्वति और्वति ।

उर्वरा स्त्री० उरु-र-अच् । सर्वशस्ययुक्तायां भूमौ ।

उर्वशी स्त्री० उरुन् अश्रुते वशीकरोति उरु-अश-क गौरा०

डीप् । स्वर्गवेष्टायाम् ।

उर्वशीरमण पु० इत० । चन्द्रवंशे बुधपुत्रे प्रह्लरवीनामके राशि

उर्वीक् पु० उरु-र-उण् । कर्कश्याम् । स्वार्थे कन् और्वे ।

उर्वी स्त्री० उरु-स्त्रियां गुणवचनत्वात् डीप् । भूमौ ।

उल दाने (शैलः) पर० सक० सेट् । औलति औलीत् ।

उलप पु० न० वल-कपञ् संप्रसारणम् । शाखापत्रप्रचययुतायां

लतायाम् । कोमले लणभेदे न० (उलुखड्) ।

उलूक पु० वल-संभवाये जक संप्रसारणम् । मेचके, इन्द्रे, दुर्गो

धनामातलशकुनिपुत्रे च । लणभेदे न० । (उलुखड्)

उलूखल न० ऊर्द्धं खम् उलूखं प्रयो० तत् लाति ऋह्णाति

ता-क । धायादिकवृत्तनधायने काष्ठमये पाले (उखरी)

गुगुलौ च । [शिशुके, (शोशक) सख्यभेदे च

उलूपिन् पु० औः शम्भोरिव रूपमस्मात् इति रस्य लत्वम् ।

उलूलु पु० उरु उरु इति रस्य लत्वम् । द्रविष्टृचके माकुल्लादौ

स्त्रीध्वनिभेदे 'उल्लैरलुलुध्वनिश्चकारे'ति नैषधम् ।

उल्का स्त्री० उप-दाहे क नि० पस् लः । रेखाकारे गगनात्
पतन्नेजःपुञ्जे । (भेदे (ख्याकः) याली)

उल्कामुखी स्त्री० उल्केव रानौ ज्वलत् मुखं यस्याः । मृगावी

उलमुक् न० उप-दाहे मुक्, पस् लः । अङ्गारे ।

उल्ल वि० उद्-लल-अच् । बङ्गरोमयुक्ते ।

उल्ललित वि० उद्-लल-कृत । तरलिते, आन्दोलिते च । [पु०

उल्लाघ वि० उद्-लाघ-कृत नि० रोगनिर्मुक्तौ, दधे, गुचौ, च । मरिचे

उल्लाप पु० उद्-लप-वञ् । काकुवाक्ये, शोकरोगादिना

ध्वनेर्विकारे च । [स्थानीये परिच्छेदे च

उल्लास पु० उद्-लस-वञ् । प्रकाशे, आह्लादे, पन्थसाध्याय

उल्लिखित वि० उद्-लिख-कृत । उल्लोणं तनूकते उपरि

लिखिते, चित्रिते च ।

उल्लेख पु० उद्-लिख-वञ् । उच्चारणे अलङ्कारभेदे साहि० ०५

उल्लेखन न० उद्-लिख-ल्युट् । वमने, खनने, उच्चारणे च

उल्लोच पु० उद्-लोच-वञ् । चन्द्रातपे विताने ।

उल्लोल पु० उद्-लोड-वञ् उल्ल लत्वम् । महातरङ्गे ।

उल्ल न० वल-वक् संप्रसारणञ् । गर्भवेष्टनचर्माणि जरायौ ।

उल्लवण वि० उद्-वण-अच् प्रयो० दस्य लः । व्यक्ते, स्पष्टे ।

उ(ष)शती स्त्री० उप-शत, वश-शत संप्रसारणम् वा ।

स्त्रियां डीप् । अकल्याणायां वाचि ।

उशनस् पु० वश-जनसि । भार्गवे शुक्ले । सौ उशना संवदौ

उशनन् उशन, उशनः ।

उशीर पु० न० वश-रैरन् किञ् । (खश खश) वीरणमूले ।

उष वधे, दाहे च आदि० पर० सक० सेट् । औषति, औषीत् ।

उष वधे दाहे च आदि० पर० सक० वेट् । औषति औषीत्, औषत्

उष पु० उष-क दिने गुग्गुलौ, रात्रिषे, चारुचनिकायां च

कामनायुक्ते लि० । [च (चङ्) ।

उषण न० उप-क्युन् । मरिचे । पिप्पल्यां, गुग्गुलां चञ्जिके

उष्वध पु० उपसि संध्यायां बुध्यते क्षौमाधिं पञ्चालने प्रकाशते

उषस्-बुध-क अचरादित्वात् रः । अग्नौ, रक्तचिह्नके च ।

उषस् न० उष-असि किञ् । प्रलूये, पञ्चपञ्चाशद्वटिकोत्तरकावे

उषसी स्त्री० उषं तापकलात् दिवसं सति उष-सी-क गौरा०

डीप् । सायं सन्ध्यायाम् ।

उषा स्त्री० उष-क टाप् । "तेजःपरिहानिरुषा भानोरर्होदयं

यावदि"ति वराहोक्ते कावे वायराजसुतायाश्च ।

उषाकल पु० उषायां कलः शब्दोऽस्य । कुङ्कुटे ।

उषापति पु० उषाया वायराजसुतायाः पतिः । अनिरुद्धे

कन्दर्पात्मजे कण्णपौले । उषाकालादवोऽप्यल ।

उपित लि० उप-त्त । पर्युपिते दग्धे च । वस-त्त । स्थिते ।
उद्ग पु० उप-द्गन् किञ्च । खनामख्याते पशुभेदे, बाह्यरथे च ।
उष्ण पु० उप-नक् । योष्णे ऋतौ, आतमे, पलाण्डौ नरकभेदे,
शोतभिन्ने स्पर्शे च । तडति, आलस्यरहिते दले च लि० ।
उष्णक लि० उष्णनिव करोति कन् । अनलसे, प्रिकारिणि च
उष्णं करोति उष्ण+णिच् । ऋणं क्वरे पु० ।

उष्णागु पु० उष्णा गावः किरणा अस्त्र्ये । उष्ण रश्मिरथल
उष्णनदी स्त्री० कर्म० “यमद्वारे महाधारे तप्ता वैतरणी
नदी” लुक्तायाम् उष्णनद्यां वैतरण्याम् ।

उष्णावारण पु० उष्णं वारयति ङ-णिच्-ल्यु । आतपने, कृत्वे
उष्णावीर्य पु० उष्णवृषं वीर्यमस्य । शिशुमारारक्षे जलजनौ ।
उपवीर्यवति लि० ।

उष्णांशु पु० उष्णा अंशवो यस्य । सूर्ये ।

उष्णागम पु० उष्णस्यागमेऽस्मिन् । निदाघकाले ।

उष्णासह पु० उष्ण आसह्यतेऽल आ+सह-अच् । हेमन्ते
ऋतौ । उष्णं न सहते अच् । असह्याण्ये लि० ।

उष्णिका स्त्री० अत्यमनस्यस्य अत्यार्थे कन् नि० अत्यस्य उष्णा-
देशः । युवाग्वाम् (याउ) । उष्णकण्ठ्यात् टाप् । दद्यायाम्
उष्णाह स्त्री० उत्प्लिह्यति क्तिन् नि० प्रत्यम् । सप्ताक्षर-
पादके हृत्तोभेदे । सादौ उष्णक् उष्णिग्भ्याम् ।

उष्णीष पु० न० उष्णसीपते हिंसित ईष-क शक० पर-
रूपम् । शिरोवेदनवक्षे, (पामडी) किरीटे च ।

उष्णोपगम पु० उष्णस्य उपगमोऽल । निदाघकाले ।

उष्ण पु० उप-सक् । निदाघे, आतमे, योष्णे ऋतौ च ।

उष्णपा पु० उष्णं पिबन्ति पा-क्लिप् । अगोः पुत्रे पितृगणभेदे ।
उष्ण पु० वसन्ति रक्षा अल वस-रक् । किरणे, सूर्यकिर-
णानां जलहेतुत्वात् रक्षवत्त्वम् । टप्ते च । सुरभ्यां उपचिता
लतायां च स्त्री० । [उवोह जहृत्ः

उह वधे भ्वादि० पर० सक० सेट् । औहति औहत्, औहीत्,

उह अय्य० उ च ह च ङ० । संवोधने, एवार्थे च ।

उहह अय्य० उह च ह च । संवोधने । [कर्मणि च ।

उह्यमान लि० वह-कर्मणि शानच् । आकथ्यमाणे, वहन-

ज

ज अय्य० जेज् क्तिप् । संवोधने, वाक्यारम्भे, दयायां, रक्षायाञ्च

ज पु० अवतीति अव-क्लिप् जठ् । सहादेवे चन्द्रे च । पालके लि०

जत लि० जय-तन्तुघ्नान्ते त्त । सूते, सूत्रेण यधिते च ।

जति स्त्री० जय-क्तिन् । सूतौ । अव-क्तिन् नि० । रणणे,

जीलायां, जरणे च ।

[जीराभारे आपीने (मिड)

जधस् न० उन्द्-अद्यन् निपा० उतोदीर्घः । स्त्रीगव्यादेः

जधस्य न० जधसि भवम् जधस्+यत् । दुग्धे ।

जन परिहाणे अदन्तचुरा० उभ० अक० सेट् । जनयति ते
औनिन-त् त औनयीत् औनयिष्ट ।

जन लि० जन-हानौ अच् । ह्रीने, असंपूर्णे च ।

जम् अय्य० जय-सक् । रोषोक्तौ, प्रश्ने, निन्दायां, स्पर्द्धायाञ्च

जय तन्तुघ्नान्ते भ्वा० आत्म० सक० सेट् । जयते औयिष्ट ।

जररी अय्य० जय-ररीक् । अङ्गीकारे, विस्तारे च ।

जरव्य पु० जरु+भवार्थे यत् । वैश्ये । तस्य ब्रह्मण जरुते
जम्ब ‘जरु वैश्य’ इति श्रुतेः प्रसिद्धम् । जरुसम्भवे लि० ।

जरी अय्य० जय-रीक् । अङ्गीकारे, विस्तारे च ।

जरु पु० जरुयते आच्छाद्यते जरु-कर्मणि कु तुलोपच ।
जानूपरिभागे ।

जरुज पु० जरुर्ब्रह्मण जरुर्जायते जन-ङ । वैश्ये ।

जरुपर्वन् पु० जरुः पर्वेव । जानुनि (हांदु)

जरुसम्भ पु० जरुं संभ्राति अण् । खनामख्याते रोगे ।

जरुसम्भा स्त्री० जरोरुपमानभूतः सन्मो यस्याः । कदलीढले ।

जर्ज जीवने बले च चु० उभ० अक० सेट् । जर्जयति, ते
और्ज्जित् त ।

जर्ज पु० जर्ज-आधारे वज् । कान्तिके मासि । भावे घञ् ।
बले, उत्साहे च । अहनि सान्तोष्यमवार्थे ।

जर्जस्वल लि० जर्जस्+अस्त्वर्थे वलच् । वलवति । विनि ।
जर्जसौत्वथल ।

जर्जित लि० जर्ज-त्त । बलातिशययुक्ते, दृढियुक्ते च ।

जर्जनाभ पु० जर्जं तन्तुर्नाभावस्य अच् समा० ह्रस्वः । भर्कटे
(माकडसा) अजभावे जर्जनाभिरथल भ्रुवोर्मध्यस्थे महा-
पुरुषचित्ते आवर्त्ताकारे लोमसङ्घवे च ।

जर्जा स्त्री० जर्जु-करणे ङ । मेघलोमनि ।

जर्जायु पु० जर्जाः सन्तप्रश युच् । भेषे, कम्बले, जर्जनाभे,
जणभङ्गरे च ।

जर्जु आच्छादने अदा० उभ० सक० सेट् । जर्जोति, जर्जुते,
और्जावीत् और्जुवीत् और्ज्वीत् और्ज्विष्ट और्ज्विष्ट ।

जर्जु लि० उद् हाङ-ङ प्रथो० उरादेशः । उज्जे उपरि च

जर्जुक पु० जर्जः सन् कायति शब्दायते । मृदङ्गभेदे स च

गोपुच्छवदाकारस्त्रितालपरिमितः सुखेऽप्राकृतः जर्जं

हृत्वा वाद्यते । [हङ्गे उपरिच

जर्जु लि० उद् उपरि ध्वन्यते धन-ङ आदेशरादेशः । उज्जे

ऊर्ध्वकण्ठी स्त्री० ऊर्ध्वः कण्ठः मुखमस्याः व० गौरा० डीप् ।
महाशतावरीलतायाम् ।

ऊर्ध्वजानु लि० ऊर्ध्वं जानुनी यस्य । उपरिभागे स्थलजानुयुक्ते
ऊर्ध्वं लि० ऊर्ध्वं जानुनी यस्य जानुनी वा च । उपरिभागे
स्थलजानुयुक्ते । [गजारातो पशुभेदे

ऊर्ध्वपाद पु० ऊर्ध्वाः पृष्ठस्थाः चलारः पादा अस्म्य । शरभाख्ये
ऊर्ध्वपुण्ड्र पु० ऊर्ध्वं ऊर्ध्वं मुखः पुण्ड्रः इत्युच्यते । लला-
टस्य ऊर्ध्वं मुखे पुण्ड्रे लुप्तं रेखात्वयात्मके तिलकभेदे ।
तद्वारणे विधिविधादिकं दृष्टदभिधाने वक्ष्यते ।

ऊर्ध्वम् अव्य० उद्-ह्वञ् उड् आदेशरदेशश्च । ऊर्ध्वशब्दायं ।
ऊर्ध्वमान न० ऊर्ध्वं भारोप्य भोयते येन मा-लुप्त । पलकपादि-
मिते पाषाणादौ (वाटखारा) । तेन हि ललाटावारोपितेन
खण्डिर्गुल्लुक्क्रीयते । उच्चतापरच्छेदकपरिभाषे च ।

ऊर्ध्वरेतस् पु० ऊर्ध्वं न पतत् रेतो यस्य । महादेवे, सनकादौ
सन्नगासिनि, भोगे च ।

ऊर्ध्वलिङ्ग पु० ऊर्ध्वं सुकटं लिङ्गं लिङ्गमस्य । महादेवे ऊर्ध्वं
लिङ्गं विरूपाक्षमिति सन्ध्याङ्गमन्त्रः ।

ऊर्ध्वलोक पु० कर्म० । स्वर्गः ।

ऊर्ध्वसित पु० ऊर्ध्वं उपरिभागे अक्षितः कृष्णः आसितो वा ।
कारवेक्ष (करवा) ऊर्ध्वोपविष्टेति० ।

ऊर्ध्वी पु० स्त्री० ऊर्ध्व-मि-अर्धेदञ् । तरङ्गे, प्रकाशे, वेगे, वस्त्र-
महोचरेखायाम्, पीडायाम्, उत्कण्ठायाम्, बुभुक्षादिषु,
पटुषु च 'यथा बुभुक्षा च पिपासा च प्राणस्य, मनुसः
प्लुतौ । शोकमोहौ, यरीरस्य जरावत् पङ्कज्य' इति ।

"पङ्कज्यतामसश्चानां नमनोऽसनाकृतिः । अतिवेग
समायुक्ता गतिरूर्ध्वरुदाहृते'त्युक्तलक्षणायामश्वगतौ स्त्री०

ऊर्ध्विका स्त्री० ऊर्ध्वीरिव कायति कै-क । तरङ्गवत्प्रकाश-
माने अङ्गुरीयके । स्वार्ये कन् । तरङ्गादौ च ।

ऊर्ध्विभत् लि० ऊर्ध्वीरिव वक्रताख्यस्य भत्तम् यवा०
मस्य न वः । वक्त्रे तरङ्गवति च ।

ऊर्ध्विभालिन् पु० ऊर्ध्विभालाऽस्त्यस्य इति । संसृष्टे ।

ऊर्ध्वजप-रजायां क । आरब्धे, प्रभाते, रज्ज्वे चन्दनादौ च
ऊर्ध्वज न० ऊर्ध्व-लुप्त । मरिचे, पिप्पलीमुखे, शुक्लप्राञ्च । (चिता)

चिल्लके पु० । पिप्पल्यां चले च (चट्) स्त्री० ।

ऊर्ध्वर लि० ऊर्ध्व+मत्वर्षीयो रः । ऊर्ध्ववति आरब्धत्तिकायुक्ते
देहे यक्षिदुर्गं धीजं न प्रदीहति ।

ऊर्ध्वरज न० ऊर्ध्वराज्यायते जन-ड । (प्राज्ञा) लघुभेदे ।

ऊर्ध्ववत् लि० ऊर्ध्व-भत्तम् मस्य वः । ऊर्ध्वरभूमी ।

ऊर्ध्वन् पु० ऊर्ध्व-मनिन् । ओम्ने व्याकरणीतेषु सीधवायुनो-
न्त्यार्यमाणेषु शपसहस्रेषु वयोषु ।

ऊर्ध्व वितर्के भ्वादि० आत्म० सक० सेट् । ऊर्ध्वे औहिष्ट ।

ऊर्ध्व पु० ऊर्ध्व-वज् वितर्के आगमाविरोधिना तर्केण आगमार्थस्य
संशयपूर्वपक्षनिवारणेन, उत्तरपक्षव्यवस्थापनेन निर्णयकूपे
परीक्षणे, अनन्वितार्थकविभक्तिलिङ्गत्वागपूर्वके अन्य-
योग्यविभक्त्यादिकल्पने, यथा पार्श्वे सौम्यास इति वज्र-
वचनमन्वितमपि एकोहिष्टे अनन्वितत्वात् सौम्य इत्येक-
वचनान्ततया कल्पनम् पदान्तरेणाङ्गापूरणे च । [च ।

ऊर्ध्वा स्त्री० ऊर्ध्व ख स्त्रीत्वात् टाप् । अष्टाध्याये ऊर्ध्वशब्दायं

ऊ

ऊ गतौ भ्वा० पर० सक० अनिट् । ऊच्छति । आरत् आर्षति ।

ऊ गतौ जुहोत्यादि० पर० सक० अनिट् । इत्यर्षि आरत् ।

ऊ हिंसायां स्वा० पर० सक० अनिट् । ऊष्यति । आर्षति ।

ऊकथ्य न० ऊच-यक् । धने स्वर्णे, कृतिप्रसिद्धे दायकूपे धने च
ऊच्य पु० ऊच-यक् क्तिञ् । भङ्गके । नक्तले सेपादौ च पु० न० ।

ऊच्छगन्धा स्त्री० ऊच्छान् गन्धयति हिनस्ति गन्ध-अच् । ऊषि
जाङ्गलीट्ये. महादेवतायां, जीरविदायाश्च ।

ऊच्छगिरि पु० कर्म० । कुलाचलभेदे ऊच्छनामके पर्वते ।

ऊच्छराज पु० ऊच्छाणां राजा त० टच् । जाम्बवति, चन्द्रे च
ऊच्छवत् पु० ऊच्छाः सन्त्यस्मिन् भत्तम् मस्य वः । नर्मदातीरस्ये
पर्वतभेदे ।

ऊच्छ्वेद पु० ऊच्छप्रधानो वेदः । देवदैवत्ये स्नानमख्यते वेदभेदे

ऊच स्तुतौ तदा० पर० सक० सेट् । ऊचति आर्षति ।

ऊच् स्त्री० ऊच-क्तिप् । अर्थव्ययेन नियताक्षरपादयुते वेदांगे ।

ऊच्छ मोहे मूर्च्छौ गमने च तदा० पर० सक० अज्-च । सेट् ।

ऊच्छति आर्षति । आनर्च्छ । [आनर्जने

ऊज गतौ अजने च भ्वा० आत्म० सक० सेट् । अजने आर्षति

ऊजीष न० ऊज-इप् क्तिञ् । भर्जनपात्रे कटाहादौ । धने,
नरकभेदे च ।

ऊज्ज लि० ऊज-ज्ज । सरले । स्त्रियां वा डीप् ऊज्जो ऊज्जुः ।

ऊष्ण गतौ तना० उभ० सक० सेट् । अर्ष्यते ऊष्णोति, ऊष्णते
आर्षति आर्षति ।

ऊष्ण न० ऊ-क्तं नि० नलम् । अधमर्षेण उत्तमर्षात् पुनर्देव-
त्वेनाभ्युपगम्य ऊष्णीते धने, (धार) जले, दुर्गे, दुर्गभूमी च ।

देवर्षिपितृगणोद्देशेन यथाक्रमं यज्ञवेदाध्ययनपुलौत्यादयश्च
ऽवश्यकार्येकस्य ऊष्णमन्त्रमनेहीति रघुः ।

कृणामत्कुण पु० इदम् कृणं मम देयमिति कुणति अन्धुपनम्
शब्दायते कृण+अङ् इत् कुण-क । नन्मके प्रतिभुवि (जामिन)
कृणामागण कृणं परकीयमृणमासीयलेन मार्गयति चुरा०
कृण-ल्युट् । प्रतिभुवि । (जामिन) ।

कृणमुक्ति स्त्री० कृच-क्तिन् इत्० । कृणशोधने ।

कृणादान न० कृणास्यादानम् । उत्तमर्षेणाधमर्षात् दत्त-
धनतुल्यधनस्य सहजिकप्रहणे अष्टादशव्यवहारमध्ये व्यव-
हारभेदे । “तेषामाद्याकृणादान”मित्यादि कृतिः ।

कृण्णिन् पु० वि० कृण+मत्वर्थीय इति । कृणवति अधमर्षे
कृणपक्षे ‘कृणो न स्याद् यथापिते’ति कृतिः । [आर्त्तिट्
कृत गतौ (सौत्वः) पर० सक० सेट् । कृतोयते आर्त्तीयट्
कृत न० कृ-त्त । ‘कृतमुच्छ्रियं’ श्रुत्ये’मित्युक्तेः ब्राह्मणस्य
उपजीव्यहृतौ भोजे, जले, कर्मफले “कृतं पिबन्ता”विति
श्रुतिः सुप्रिये वाक्ये मानसादिसत्ये च । दीप्ते, सत्ये,
पूजिते च लि० ।

कृतधामन् पु० कृतं सत्यं धाम यस्य । परमेष्ठरे, विष्णौ च ।

कृतम् अव्य० कृत-कर्मि । सत्यमित्यर्थः ।

कृतम्भरा स्त्री० कृतम् विभर्ति कृतम्+भृ-अच् । योगशास्त्र-
प्रसिद्धे विपर्यासमूल्ये यथार्थज्ञानरूपे चित्तवृत्तिभेदे ।

कृति स्त्री० कृ-क्तिन् । गतौ स्वर्द्धायाम् निन्दायाञ्च । कर्मणि
क्तिन् । वर्त्तन्ति मङ्गले च ।

कृतु पु० कृ-तु क्तिञ् । ‘गिरिः पुत्रसमयो योश्चो वर्षा शर-
द्भिः । माचादिमासयुग्मैस्तु कृतवः षट् क्रमादिभेदं इत्युक्ते काल-
भेदे । शेषितदर्शनयुक्ते गर्भधारणयोग्ये स्त्रीणामवस्था-
भेदे “कृतः स्वाभाविकः स्त्रीणां रालयः षोडश कृताः”
इति मनुः । दीप्तौ मासे च । [अव्ययहृत्ते ।

कृतुप्राप्त लि० कृतस्तद्योग्यः पुष्पादिः प्राप्तोऽनेन, फलेपहौ

कृतुमती स्त्री० कृतु+मतप् । रजस्वलायां स्त्रीधर्मिण्याम् ।

कृतुराज पु० कृतुनां राजा इत्० टच् सभा० । वसन्ते कृतौ ।

कृतुवृत्ति पु० कृतुनां वृत्तिः पथ्यायेणावर्त्तना यत् । ववरे ।

कृते अव्य० कृत (सौत्वः) के । वर्जने विनाशे च ।

कृत्विज् कृतु+यज्-किन् । याजके, ‘अन्नप्रापेयं पाकयज्ञानग्नि
टोमादिकान् मन्त्रान् । यः करोति हतो यस्य स तस्यैव
गिहोच्यते’ इति मन्त्रोक्ते स्नातुष्ठेयवैदिकादिकर्मकरे ।

कृत्तु न० कृध-त्त । पक्षगर्हितधान्ये सिद्धान्ते च । सङ्घ-
सम्पन्ने च लि० ।

कृद्धि स्त्री० कृध-क्तिन् । हृत्तौ, देवभेदे, औपधिभेदे च ।

कृध हृत्तौ दिवा० स्ना० च पर० अक० सेट् । कृध्यति कृधोति

आधीति आर्द्धत् । [तदा० पर० सेट् । कृफति आर्फीत् ।

कृफ दाने हिंसायां निन्दायां युद्धे च सक० श्लाघायां अक०

कृभु पु० अरि स्वर्गे अर्द्धतौ वा भवति कृभू-हु० । देवे ।

कृभुक्त्त पु० कृभवो देवाः क्षियन्ति वसन्त्यत क्षि+ड । स्वर्गे
वर्ज्ये इन्द्रे च । [स्वादौ कृभुक्ताः कृभुक्ताणौ ।

कृभुक्षिन् पु० कृभुक्त्तः वर्ज्यं स्वर्गोवाट्स्वास्ति इति । इन्द्रे

कृध गतौ तदा० पर० सक० सेट् । कृधति आर्फीत् ।

कृधभ पु० कृध-अभक् । हृधभे, औपधिभेदे, सुनिभेदे च ।

कृधभतर पु० तनुः कृधभः तनुत्वे टरच् । भारवृद्धे मन्द

शक्तौ हृधभे । जातित्वेन स्त्रियां डीप् हृधभतरी ।

कृधभध्वज पु० कृधभो ध्वजो यस्य । शिवे । हृधभध्वजोऽप्यत

कृधभा स्त्री० कृधभ इवाचरति कृधभ+क्तिप्-कच् । पुमाका-

रायां स्त्रियां, श्रुकशिम्भराभू शिवावतायाञ्च ।

कृधि पु० कृध-इन् क्तिञ् । वेदे, मन्त्रद्रष्टरि सुनौ, अतुवेय-

कर्मज्ञापकस्तुलकदाचार्ये, गोलप्रवरप्रवर्तके सुनौ च ।

कृधियञ्च पु० कृध्युद्देश्यको यज्ञः । ब्रह्मणो वेदाध्ययने ।

कृटि स्त्री० कृध-करणे क्तिन् । उभयतो धारायुक्ते खड्गे ।

कृध्य पु० कृध, कृधप् । मृगभेदे । [हृत्ते

कृध्यगन्धा स्त्री० कृध्यस्य गन्ध इव गन्धो यस्याः । हृत्तदारके

कृध्यप्रोक्ता स्त्री० कृधिभिरप्रोक्ता । शतावल्याम्, अतिवला-

याम्, श्रुकशिम्बीहृत्ते च ।

कृध्यभूक पु० कृध्यो मृगो भूको यत् । ‘कृध्यभूकस्तु पम्पायाः

पुरतः पुष्पितद्रुम इति रामायणोक्ते पर्वभेदे ।

कृध्ययङ्ग पु० कृध्यस्य ऋगभेदस्य ऋङ्गमिव ऋङ्गमस्य । विभा-

ण्डकपुले लोमपादराजकन्यायाः शालायाः पत्न्यौ ।

कृ

कृ गतौ जुहो० पर० सक० सेट् । आर्त्ति आरोत् । आर आरतः ।

ए

ए अव्य० इण्-विच् । दयायां, कृतौ आमन्त्रणे, अन्त्रयायां,
आह्वाने च । विष्णौ पु० ।

एक लि० इण्-कन् । एकत्वरूपप्रथमसंख्यावित्ते, केवले, मुख्ये,
अन्याथे, सत्ये, अद्वितीये, समाने, अत्ये च ।

एकक लि० एक+कन् । असहाये । [परस्परकारके ङाले च ।

एककार्थ्य लि० एकं कार्यं प्रयोजनमस्य । एकरूपकार्थ्यकरे,

एकशुक् पु० एकोऽभिन्नो शुक्लस्य । समानाध्यापके सतीर्थ्ये ।

एकचक्र न० एकं चक्रं यत् । हरिग्रहे । सूर्यरथे पु० ।